

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

The Development of Preserve Cultural Heritage Volunteer Network of
the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

โดย

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร. และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763034

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๓ เรื่อง

การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

The Development of Preserve Cultural Heritage Volunteer Network of
the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

โดย

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร. และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763034

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sub - Research Report 3

The Development of Preserve Cultural Heritage Volunteer Network of
the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

Under Research Plan

The Cultural Heritage Immunity Process of the Floating-Market
Community in Ratchaburi Province

By

Phrakhru Wateeworawat, Dr. and Other

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

B.E. 2563

Research Project Founded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800763034

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน
จังหวัดราชบุรี
ผู้วิจัย: พระครูวาทีวรัณน์, ดร. และคณะ
หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) วิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) สร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และ (๓) นำเสนอต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ อิงอาศัยข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยพระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการออกแบบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ อาสาสมัครเยาวชนจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน วิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานรายตัวชี้วัด ร่วมกับสถิติอ้างอิงเพื่อค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงานตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีพบว่า ด้านมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า มีเวทีประชาคมหรือช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนงาน เป็นต้น, ด้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า เน้นการใช้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้น, ด้านมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล พบว่า เน้นข้อมูลย้อนกลับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และ

นักท่องเที่ยวทั่วไป, และด้านมีส่วนร่วมในการปรับปรุง พบว่า ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับปรุงแก้ไขโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒. การสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีลักษณะเป็นรูปแบบเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ร-ราชการ และโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์

๓. ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เกิดจากความร่วมมือของภาคี “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ” ซึ่งมีกิจกรรมภาคปฏิบัติการรณรงค์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเผยแพร่กฎหมายควรรู้สำหรับประชาชนชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวม ๒๒ ฉบับ ทั้งนี้ ผลการประเมินการปฏิบัติงานรายตัวชี้วัด พบว่า ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต อยู่ในระดับมากทุกด้าน

คำสำคัญ: การพัฒนา, เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม, ชุมชนตลาดน้ำ

Research Title: The Development of Preserve Cultural Heritage Volunteer Network of the Floating-Market Community in Ratchaburi Province

Researcher: Phrakhru Wateeworawat, Dr. and Other

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Ratchaburi Buddhist College

Fiscal Year: B.E. 2563

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

The purposes of this research were (1) to analyze the state of participation in preserve cultural heritage of the floating-market community in Ratchaburi province, (2) to create a volunteer network for conservation the cultural heritage of floating market community in Ratchaburi province through the participation process of social institutions, and (3) to present the model activities for the development of preserve cultural heritage volunteer network of the floating-market community in Ratchaburi province. This research was an operational research with the important data obtained from in-depth interviews and specific group discussions from monks under the temples located in the floating-market community area, personnel of government agencies or educational institutions, community leaders/entrepreneurs/ business owners in the floating-market community area in Ratchaburi province by a specific random method according to the characteristics of representation of an appropriate sample group totaling 23 people. The data were analyzed by trying to maintain the original phrases in order to serve as a base for analysis and design the model activities for the development of preserve cultural heritage volunteer network of the floating-market community in Ratchaburi Province that appropriate and consistent with current conditions, the participants were 30 volunteers from floating market then analyzing the performance process by each indicator together with reference statistics to find the fact from the practice of the form of action research.

The findings of this research as following:

1. The state of participation in preserve cultural heritage of the floating-market community in Ratchaburi province found that based on planning aspect, there was a community forum or a channel for receiving opinions from the public to use as information in formulating plans etc., based on practicing aspect, it was found that cultural heritage of the community was used as a tool to generate income from tourism etc., based on the evaluation aspect, it was found to emphasize feedback from local stakeholders and tourists, and based on improving aspect, it was found to focus on the improvement process with emphasis on the participation of the stakeholders.

2. The creation of a volunteer network for conservation the cultural heritage of floating market community in Ratchaburi province found that the guidelines for creating a volunteer network for conservation the cultural heritage of floating market community through the participation process of social institutions that appropriate and consistent with current conditions that was characterized by a network of "Pavara" consisting of houses where people were strong and able to accept change, temples where monks were the spiritual led of associates, and government agencies and schools where the knowledge and innovation were provided to manage the cultural heritage in floating market communities in a creative way.

3. The model activities for the development of preserve cultural heritage volunteer network of the floating-market community in Ratchaburi Province found that the model was emerged from cooperation of network called "network of volunteer conservation of culture way of the Damnoen Saduak floating-market community" which had an action campaign for cultural heritage conservation and cultural heritage by emphasizing on the dissemination of 22 issues of laws that should be known for the people of the Damnoen Saduak floating-market community. However, the results of the performance evaluation by each indicator showed that the context, input, process and productivity were at a high level in all aspects.

Keywords: Development, Preserve Cultural Heritage Volunteer Network, Floating-market community

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นทุนสนับสนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๓ ภายใต้แผนงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

ขอขอบคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการและคณะกรรมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่พิจารณาให้การอุดหนุนการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณะผู้เชี่ยวชาญของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อนุเคราะห์คำปรึกษา แนะนำ ในการปรับปรุง แก้ไข การวิจัยครั้งนี้ให้สำเร็จได้ด้วยดี

ทั้งนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า การวิจัยครั้งนี้จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษางานวิจัยทางด้านพระพุทธศาสนา สืบไป

พระครูวาทิรวัดน์, ดร. และคณะ

๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ณ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด	๔
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๘
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม	๙
๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา	๑๗
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม	๒๔
๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๖๓
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๙๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ	๙๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๙
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย	๑๐๒

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๐๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๖
๔.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี	๑๐๗
๔.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาด น้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม	๑๒๑
๔.๓ การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี	๑๒๘
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๔๓
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๔๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๔๖
๕.๒ อภิปรายผล	๑๔๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๕๓
บรรณานุกรม	๑๕๕
ภาคผนวก	๑๖๔
ภาคผนวก ก เครื่องมือวิจัย	๑๖๕
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ, รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัย และอื่น ๆ	๑๗๐
ภาคผนวก ค ภาพถ่ายกิจกรรมวิจัยต่าง ๆ	๑๗๕
ภาคผนวก ง การรับรองการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์	๑๗๙
ภาคผนวก จ ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย	๑๘๑
ภาคผนวก ฉ แบบสรุปโครงการวิจัย	๑๘๕
ประวัติคณะผู้วิจัย	๑๙๒

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๓.๑	จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ๙๕
๓.๒	จำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ๙๗
๔.๑	สมาชิกภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ ๑๒๔
๔.๒	รูปแบบความร่วมมือของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ ๑๒๕
๔.๓	บทบาทของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ ๑๒๖
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านบริบท ๑๓๖
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านปัจจัยนำเข้า ๑๓๗
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านกระบวนการ ๑๓๙
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านผลผลิต ๑๔๑
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ๑๔๒

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
๒.๑ หลักศูนย์	๖๗
๒.๒ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิม) ปากคลองลัดพลี ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖	๗๖
๒.๓ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (ปัจจุบัน) คลองตันเข้ม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖	๗๖
๒.๔ คลอง แม่น้ำ และแหล่งน้ำในจังหวัดราชบุรี	๘๕
๔.๑ กิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี	๑๓๐
๔.๒ สื่อสร้างสรรค์: สื่อประชาสัมพันธ์กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชน ควรรู้	๑๓๓
๔.๓ องค์ความรู้จากการวิจัย	๑๔๓

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เครือข่าย (Network) เป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์การที่มีความเห็นใกล้เคียงกัน มีการติดต่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน^๑ หรือการที่องค์การ หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ^๒ เครือข่ายทางสังคม (Social Network) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีฐานคติ (Assumption) คือ ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัวแสดง (Actor) ที่มีความสัมพันธ์ (Relation) ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์ที่มีอยู่

เครือข่ายทางสังคม มีลักษณะเป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์การ เพื่อการแลกเปลี่ยน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการร่วมกันทำงาน^๓ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว เหตุผลสำคัญของการเกิดของเครือข่ายหรือการสร้างเครือข่ายเป็นการสนองความต้องการหลากหลายประการ คือ (๑) ต้องการมีพวกในการทำงาน ต้องการมีหมู่ (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงานเพิ่มขึ้น (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะเมื่อปัญหาในปัจจุบันมีหลายมิติ ความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคลหรือองค์การ ช่วยทำให้การมองปัญหาชัดเจนยิ่งขึ้น และ (๕) ต้องการประหยัดเนื่องจากเกิดการแบ่งงานกันทำ ความซ้ำซ้อนในการทำงานลดลง ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน^๔

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๙.

^๒เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

^๓ณัฐม นีราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^๔วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖-๑๘.

เครือข่าย (Network) เปรียบเทียบได้กับคำกล่าวที่ว่า “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย” การที่บริษัทหรือองค์การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายจะเกิดประโยชน์และข้อได้เปรียบกว่าการอยู่เพียงลำพัง เนื่องจาก ประโยชน์และข้อได้เปรียบของเครือข่ายที่ได้รับจะเป็นผลมาจากความร่วมมือที่เกิดขึ้น^๕

จังหวัดราชบุรี มีมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์จำนวนมาก แต่สิ่งหนึ่งที่มีคุณค่าและเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก คือ “ตลาดน้ำ” ซึ่งปัจจุบัน พบว่า มี ๔ แห่ง ได้แก่ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บ่งชี้ว่า แม้ตลาดน้ำจะมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในการเติบโตนั้นมีปัจจัยหลายประเด็นเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลกระทบในเชิงลบ คือ ปัญหาสภาพแวดล้อม หรือปัญหาการมุ่งเน้นการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคเป็นหลักมากกว่าการวางแผนใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน รวมถึงปัญหาการรักษาวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน ดังกล่าวนี เป็นปัญหาสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องรีบเร่งดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อีกทั้ง สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนการตรากฎหมายที่จำเป็นต่อการดำเนินงานตามนโยบายและแผนการบริหารราชการบริหารแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘ (แผนนิติบัญญัติ) ลำดับ ๔๗ นโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต (๔.๔) ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยกำหนดให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดำเนินการ และกำหนดให้เสนอร่างกฎหมายต่อคณะรัฐมนตรีภายใน พ.ศ. ๒๕๕๗ อันเป็นผลให้เกิด “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔” ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หน้า ๑ เล่ม ๑๓๓ ตอนที่ ๑๔ ก วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๔

^๕สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เครือข่ายวิสาหกิจ (คลัสเตอร์) เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐-๕๑.

โดยที่ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ได้แจ้งเหตุผลในการประกาศใช้ท้ายพระราชบัญญัติว่า “โดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝังและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางบิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดายสมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

โดยนัยนี้ ประเทศไทยมีจุดแข็งสำคัญ คือ คนไทยมีจิตสำนึกเพื่อส่วนร่วม มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละต่อหมู่คณะ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังกล่าวนี้น หากมีการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ย่อมเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี ตามนโยบายของรัฐบาล

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๒.๒ เพื่อสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมที่สอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน เป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยมีขอบเขตการวิจัยและกรอบแนวคิด ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เชื่อมโยงกระบวนการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นฐานคิดสำคัญในการออกแบบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยให้ความสำคัญกับการบังคับใช้ “มาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประเพณี (E3-Enforcement)”^๖

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๔ กลุ่ม ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๓ ท่าน
๒. บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ ท่าน
๓. ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ ท่าน
๔. ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๔ ท่าน

^๖E3-Enforcement คือ มาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประเพณี จากทฤษฎี 3E-Model ประกอบด้วย E1-Education กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา E2-Engineering การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ และ E3-Enforcement มาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประเพณี, ดูรายละเอียดใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (บรรณาธิการ), ผลงานวิจัยเด่น สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ประจำปี ๒๕๖๐, (นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๓๖.

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๘ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน
๒. บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน
๓. ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน
๔. ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จำนวน ๒ ท่าน

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยใช้กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” ได้แก่ อาสาสมัครเยาวชนจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ประกอบด้วย ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี และชุมชนตลาดน้ำหลักห้า

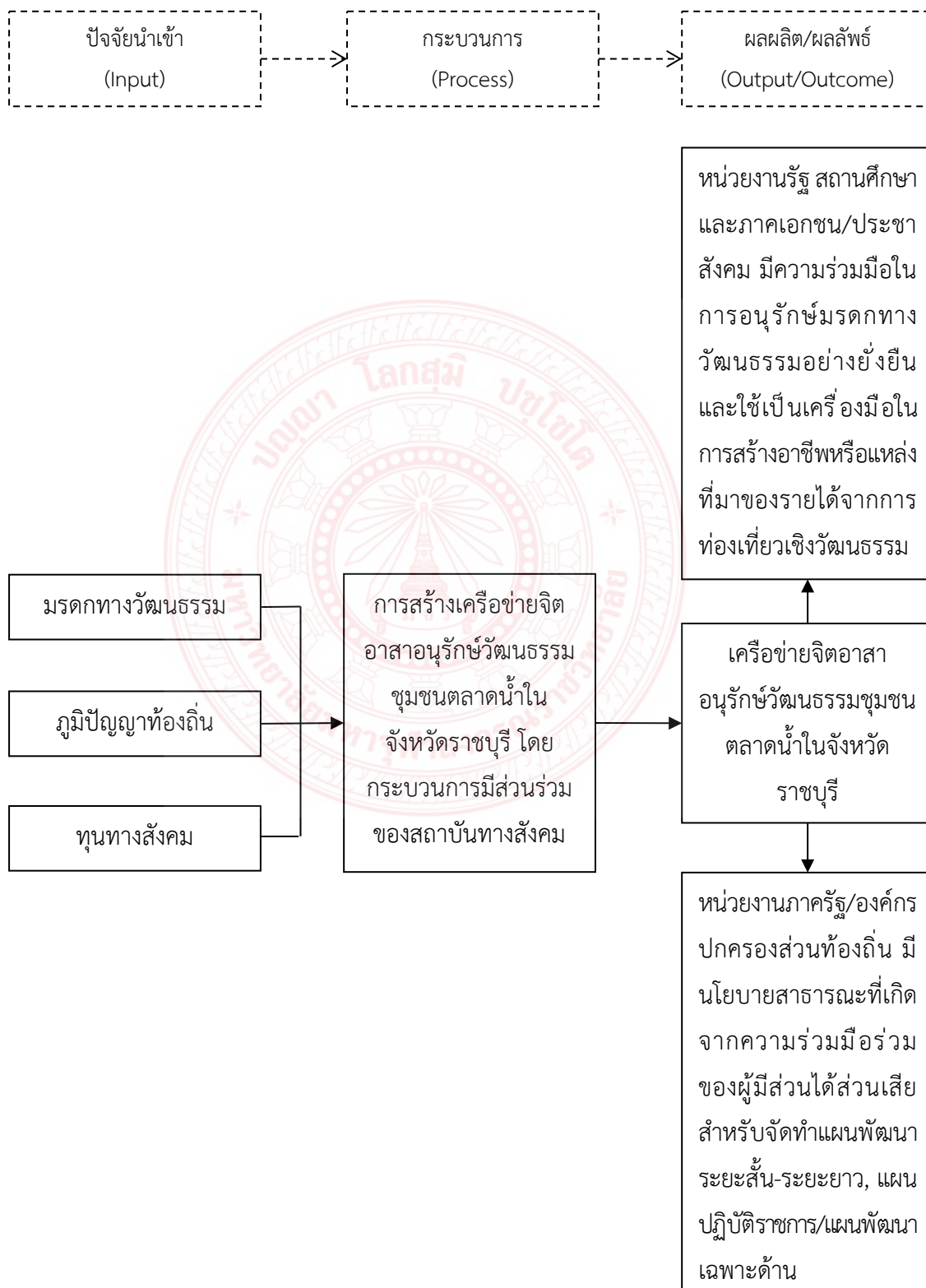
๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ เดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ รวมระยะเวลาทำการวิจัย ๑๐ เดือน

๑.๔.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่แสดงความเกี่ยวข้องระหว่างตัวแปรที่ศึกษาและประมวลความคิดรวบยอดไว้ ดังนี้

ภาพที่ ๑.๑
กรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๕ นิยมศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้นหรือทำให้เจริญขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งเป็นผลผลิตจากการใช้ปัจจัยนำเข้าและกระบวนการต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดผลผลิตที่พึงประสงค์ โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง การพัฒนาที่มีเป้าหมายอย่างชัดเจน เน้นกลไกความมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในส่วนของความมีส่วนร่วมในการวางแผน ความมีส่วนร่วมในการดำเนินการ ความมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล และความมีส่วนร่วมในการปรับปรุง

๑.๕.๒ เครือข่าย หมายถึง รูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กร การ หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ โดยมีการติดต่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน เชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ที่ต้องการบรรลุร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง เครือข่ายจิตอาสา ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมของบุคคล องค์กร การ หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ที่อาสาทำประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งในส่วนของเครือข่ายที่เป็นทางการ หรือเครือข่ายที่ไม่เป็นทางการก็ตาม

๑.๕.๓ จิตอาสา หมายถึง ความมีจิตสาธารณะ หรือความร่วมมือมือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งเกิดจากความเสียสละของบุคคลและกลุ่มบุคคล โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง จิตอาสาในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยความเสียสละ ร่วมมือร่วมใจ ร่วมกันอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมของตนในเชิงสร้างสรรค์ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ นอกเหนือไปจากสิทธิที่พึงมีพึงได้ตามกฎหมาย

๑.๕.๔ การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บ สงวน รักษา และใช้ประโยชน์ทรัพยากรต่าง ๆ อย่างชาญฉลาด โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการสงวน รักษา และใช้ทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรม ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยหลีกเลี่ยงให้เกิดผลเสียหรือผลกระทบในเชิงลบน้อยที่สุด

๑.๕.๕ มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งมีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ โบราณวัตถุหรือศิลปวัตถุของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือภูมิปัญญามรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ฝีมือช่าง ภูมิความรู้หรือภูมิปัญญาของชุมชนตลาดน้ำ เป็นต้น

๑.๕.๕ ชุมชนตลาดน้ำ หมายถึง ชุมชนที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับสายน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันทางน้ำ โดยการวิจัยครั้งนี้มีความหมายจำเพาะเจาะจงถึง ชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี รวม ๔ ชุมชน ได้แก่ (๑) ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก หรือตลาดเก่า ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ชุมชนตลาดน้ำคลองลัดพลี ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ชุมชนตลาดน้ำหลักห้า ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาธลสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เท่านั้น

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้ผลการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ได้สร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

๑.๗.๓ ได้ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและมีความเชื่อมโยงกัน ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของเครือข่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของเครือข่าย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

เครือข่าย (Network) หมายถึง กลุ่มบุคคลหรือองค์การที่มีความเห็นใกล้เคียงกัน มีการติดต่อสนับสนุนซึ่งกันและกัน^๑ เครือข่าย คือ การที่องค์การ หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๘.

^๒เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ชัคเชส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๒๘.

เครือข่ายเป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์กร เพื่อการแลกเปลี่ยน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการร่วมกันทำงาน^๓ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว เหตุผลสำคัญของการเกิดของเครือข่ายหรือการสร้างเครือข่ายเป็นการสนองความต้องการหลากหลายประการ คือ ต้องการมีพวกในการทำงาน ต้องการมีหมู่ ต้องการทรัพยากรในการทำงานเพิ่มขึ้น ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหาโดยเฉพาะ เมื่อปัญหาในปัจจุบันมีหลายมิติและความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคลหรือองค์กรซึ่งช่วยทำให้การมองปัญหาชัดเจนยิ่งขึ้น และต้องการประหยัด เนื่องจากเกิดการแบ่งงานกันทำ ความซ้ำซ้อนในการทำงานลดลง ต้องการเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน^๔ สำหรับ ประโยชน์และข้อได้เปรียบของเครือข่ายที่ได้รับจะเป็นผลมาจากความร่วมมือที่เกิดขึ้น คือ

๑. สามารถจัดหาองค์ประกอบพิเศษในการผลิตได้ง่าย
๒. เป็นกิจกรรมการผลิตที่เสริมซึ่งกันและกัน
๓. สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและเชี่ยวชาญเฉพาะด้านได้โดยง่าย
๔. ผู้ประกอบการที่เป็นสมาชิกเครือข่าย สามารถเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศได้ง่าย
๕. ทำให้เกิดการพัฒนาด้านนวัตกรรม
๖. การสร้างธุรกิจใหม่ภายในเครือข่าย
๗. ส่งเสริมให้สมาชิกในกลุ่มพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอยู่เสมอ
๘. ช่วยลดต้นทุนทั้งในด้านวัตถุดิบและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน^๕

สรุปได้ว่า บริบทของการจัดการองค์การสมัยใหม่นั้น เครือข่าย (Network) เป็นรูปแบบของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างองค์กรตั้งแต่ ๓ องค์กรขึ้นไป โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ประสานและเชื่อมโยงเข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อก่อประโยชน์หรือข้อได้เปรียบทางธุรกิจร่วมกัน อาทิเช่น การเข้าถึงแหล่งทรัพยากร การสร้างนวัตกรรม เป็นต้น

^๓นฤมล นิราทร, การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๖.

^๔วีระศักดิ์ เครือเทพ, เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖-๑๘.

^๕สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, เครือข่ายวิสาหกิจ (คลัสเตอร์) เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๕๐-๕๑.

๒.๑.๒ เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายทางธุรกิจ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ เครือข่ายทางสังคมและเครือข่ายทางธุรกิจ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

เครือข่ายทางสังคม (Social Network Concept) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีฐานคติ (Assumption) คือ ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัวแสดง (Actor) ที่มีความสัมพันธ์ (Relation) ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ของแต่ละคนหรือคู่ความสัมพันธ์ที่มีอยู่

เครือข่ายทางธุรกิจเป็นความร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ ของ ๒ องค์กรขึ้นไป โดยการสร้างพันธมิตรจะเป็นข้อตกลงที่เป็นทางการ (Formal Agreement) ระหว่าง ๒ องค์กรเกี่ยวกับการสร้างความสำเร็จของเป้าหมายที่แต่ละองค์กรมีส่วนร่วม (Private and Common Goals) ด้วยการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ร่วมกัน อาทิเช่น ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) บุคลากร (People) เงินทุน (Capital) เทคโนโลยี (Technology) ความสามารถ (Capabilities) และทรัพย์สินต่าง ๆ ที่จับต้องได้ (Physical Assets)^๖

พันธมิตรธุรกิจ มีข้อดีมากกว่าการซื้อกิจการอื่น อีกทั้งยังมีปัญหาไม่มากเท่า และยังสามารถทำได้รวดเร็ว โดยมีต้นทุนเพียงเสียเดียวของการเข้าซื้อกิจการอื่นด้วย ซึ่งบางบริษัทมักเรียกวิธีนี้ว่า การจับคู่เป็นหุ้นส่วน (Partnering) แต่ไม่ว่าจะเรียกวิธีนี้ว่าอย่างไร พันมิตรธุรกิจเชิงกลยุทธ์ก็คือข้อตกลงระหว่างองค์กร ๒ แห่งขึ้นไปที่จะนำทรัพยากรของแต่ละฝ่ายมารวมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน โดยการสร้างพันธมิตรธุรกิจเชิงกลยุทธ์อาจเกิดขึ้นระหว่างบริษัทกับบริษัทอื่นที่ทำธุรกิจส่งเสริมกันกับลูกค้าหรือซัพพลายเออร์กับคู่แข่ง (เลือกมาด้วยความรอบคอบระมัดระวัง) กับสถานศึกษาและสถาบันวิจัย หรือแม้แต่กับหน่วยงานของรัฐ^๗ ในส่วนของการเป็นพันธมิตรทางธุรกิจอาจมีได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่

รูปแบบแรก คือ การจับมือแบบหลวมที่สุด การตกลงกันตั้ง “คอนซอร์เตียม” (Mutual Service Consortia) โดยกิจการอาจร่วมมือกันทำการอะไรบางอย่างที่เอื้อประโยชน์ให้กับทุกฝ่าย เช่น ร่วมกันทำวิจัยที่ต้องลงทุนสูง เมื่อได้ผลแล้วก็นำเอาไปใช้ในธุรกิจของแต่ละคนต่อไป

^๖Cummings T.G. & Worley C.G., *Organization Development and Change*, 8th ed., (Ohio: South-Western, 2005), p. 465.

^๗รัสเซล วอลลิง เอเดเวิร์ด, *MBA ๕๐ หลักบริหาร*, แปลโดย ญัฐยา สนิตระการผล, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๓๓.

ส่วนอีกรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การจับมือแบบแนบแน่นที่สุด คือ “การร่วมทุนกันในแนวตั้ง” (Value-Chain Partnership) ดังกรณี บริษัทเครื่องดื่มแห่งหนึ่งได้รับการติดต่อจาก Comblibloc (ผู้ผลิตกล่อง UHT ที่เป็น ๑ ใน ๒ เจ้าที่ใหญ่ที่สุดในโลก) ให้เข้าร่วมถือหุ้นโรงงานผลิตกล่อง UHT ในประเทศไทย^๔ โดยทั่วไป ขั้นตอนของการสร้างพันธมิตรมี ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การกำหนดกลยุทธ์การสร้างพันธมิตร (Alliance Strategy Formulation) เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์กลยุทธ์ธุรกิจเพื่อหาข้อสรุปว่าการสร้างพันธมิตรเป็นวิธีการที่เกิดประสิทธิผลมากกว่า การทำกิจกรรมนั้น ๆ โดยองค์การ การดำเนินการโดยองค์การที่เกิดจากการควมรวมและซื้อกิจการ หรือการใช้บริการกิจกรรมนั้น ๆ ขององค์การอื่นหรือไม่ องค์การที่เข้าใจเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดีสามารถเลือกพันธมิตรที่ช่วยส่งเสริมความสำเร็จของกลยุทธ์

๒. การเลือกหุ้นส่วน (Partner Selection) องค์การต้องชั่งน้ำหนักระหว่างผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น ประโยชน์ที่องค์การจะได้รับคือการเข้าถึงตลาดใหม่หรือความสามารถใหม่ ซึ่งแลกด้วยการสูญเสียอำนาจบางประการและการควบคุมกิจกรรมหนึ่ง ๆ หรือหลายกิจกรรม การเลือกหุ้นส่วนมีแนวทางคล้ายกับการคัดเลือกองค์การที่จะควมรวมของการควมรวมและซื้อกิจการ แต่อย่างไรก็ตาม หุ้นส่วนที่ดีควรมีรูปแบบของการบริหารจัดการหรือวัฒนธรรม เป้าหมาย และเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือการปฏิบัติการที่คล้ายคลึงกันซึ่งจะช่วยให้การรวมตัวกันเป็นพันธมิตรประสบความสำเร็จง่ายขึ้น ในขณะที่มีมุมมอง เทคโนโลยี ความสามารถ และทรัพยากรอื่น ๆ ที่แตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยเพิ่มมูลค่าและการเรียนรู้ให้แก่กันและกัน บทบาทของที่ปรึกษาด้านการพัฒนาองค์การในขั้นตอนนี้คือการกระตุ้นให้องค์การวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างดังกล่าวขององค์การที่อยู่ในข่ายที่ถูกเลือก

๓. การกำหนดรูปแบบของความร่วมมือและการเริ่มต้น (Alliance Structuring and Start-Up) รูปแบบของความร่วมมืออาจอยู่ในลักษณะของคู่สัญญาระยะปานกลางถึงยาว (Medium-to-long-term Contracts) การลงทุนร่วมกันในสัดส่วนต่าง ๆ เช่น หุ้นส่วนที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถือหุ้นใหญ่ หุ้นส่วนที่ถือหุ้นฝ่ายละเท่า ๆ กัน เป็นต้น ความสำเร็จของการรวมกันขึ้นลักษณะของพันธมิตรยังขึ้นอยู่กับความไว้วางใจระหว่างกัน ซึ่งหมายถึงความคาดหวังว่าแต่ละฝ่ายจะยินยอมเสียสละประโยชน์ของตนเพื่อประโยชน์ร่วมของพันธมิตร บทบาทของที่ปรึกษาด้านการพัฒนาองค์การในขั้นตอนนี้คือการทำให้ความไว้วางใจระหว่างกันเพิ่มขึ้นด้วยการทำให้สิ่งที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายรู้สึกคลุมเครือให้เกิดความชัดเจน

^๔บุญเกียรติ ชีวะตระกูลกิจ, การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ สำหรับ CEO, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๑๔๗-๑๔๘.

๔. การดำเนินการและการปรับรายละเอียด (Alliance Operation and Adjustment) เมื่อเริ่มดำเนินการตามข้อตกลงของความเป็นพันธมิตร กิจกรรมพัฒนาองค์การหลากหลายประเภท จะถูกใช้เพื่อส่งเสริมความสำเร็จของการทำงานร่วมกันของ ๒ องค์การ เช่น Team Building, Conflict Resolution, Large-Group Interventions, Work Design, Employee Involvement, Strategic Planning, Culture Change เป็นต้น ซึ่งที่ปรึกษาด้านการพัฒนาองค์การควรช่วยให้ทั้งสององค์การเข้าใจประโยชน์ที่แต่ละฝ่ายสร้างขึ้น การเรียนรู้จากบทเรียนต่าง ๆ และผลประโยชน์ที่ได้รับ นอกจากนี้ องค์การที่เป็นพันธมิตรยังต้องปรับข้อตกลงต่าง ๆ ตลอดเวลา เช่น สัดส่วนของความเป็นเจ้าของ การแบ่งกำไร ความรับผิดชอบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่และการเจาะตลาด

การสร้างพันธมิตรเป็นการพัฒนาองค์การที่เกี่ยวข้องกับกลยุทธ์การร่วมมือ (Collaborative Strategies) ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่องค์การสามารถใช้ในการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม การสร้างพันธมิตรเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ ๒ องค์การเช่นเดียวกับการควบรวมและซื้อกิจการ แต่แตกต่างกันตรงที่การสร้างพันธมิตรเป็นการร่วมมือกันในลักษณะที่ทั้งสององค์การยังคงดำรงอยู่ต่อไป ในขณะที่การควบรวมและซื้อกิจการจะทำให้เกิดการรวมตัวกันของ ๒ องค์การ จนในที่สุดเหลือเพียงองค์การเดียว^๙ การสร้างพันธมิตรธุรกิจที่กล่าวมาจะสามารถลดความเสี่ยงลงได้หากมีการวางแผนเอาไว้รอบครอบ และสิ่งที่น่าสนใจก็คือ การสร้างพันธมิตรธุรกิจยังอาจช่วยให้บริษัทสามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนของหุ้นส่วนได้อีกด้วย ดังนั้น ที่ปรึกษาทางธุรกิจบางคนจึงเรียกการสร้างพันธมิตรธุรกิจว่าเป็นการจัดหาเงินทุนแบบเสมือน (Virtual Funding) ซึ่งมีค่าเท่ากับว่าบริษัทสามารถหาเงินอัดฉีดเข้ากิจการได้อย่างรวดเร็วกว่าวิธีอื่น โดยที่ไม่ต้องกู้เงินหรือขายหุ้นเพิ่ม ด้วยประโยชน์ทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้พันธมิตรธุรกิจเชิงกลยุทธ์มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา จนกระทั่งในตอนนี้มีจำนวนการสร้างพันธมิตรธุรกิจใหม่ในแต่ละปีมากกว่าการควบรวมและเข้าซื้อกิจการเสียอีก นอกจากนี้ ยังมีการสร้างพันธมิตรด้านการตลาดที่บริษัทหุ้นส่วนจะแลกเปลี่ยนและขายฐานข้อมูลลูกค้ากันด้วย^{๑๐}

สรุปได้ว่า เครือข่ายสังคม หมายถึง โครงสร้างทางสังคมที่สร้างขึ้นจากกลุ่มของผู้กระทำ (เช่นปัจเจกบุคคลหรือองค์การ) และความสัมพันธ์วิภาคระหว่างผู้กระทำเหล่านี้ ทักษะนิติเครือข่ายสังคมช่วยให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของหน่วยสังคมทั้งหมดได้อย่างกระจ่างแจ้ง การศึกษาโครงสร้างเหล่านี้ใช้การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมเพื่อระบุแบบอย่างท้องถิ่นหรือทั่วโลก ค้นหาหน่วยสังคมที่มีอิทธิพล และตรวจวัดพลวัตของเครือข่าย ซึ่งต่างกับเครือข่ายทางธุรกิจ ที่ร่วมมือกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ธุรกิจ เครือข่ายนั้น สามารถอยู่รอดและแข่งขันกับธุรกิจระดับโลกได้ นั่นเอง

^๙จิตติ รัตติธรรมโชติ, การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์การ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธันวา ๔ อาร์ต จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

^{๑๐}รัสเซล วอลลิง เอดเวิร์ด, MBA ๕๐ หลักบริหาร, อ่างแล้ว, หน้า ๓๓๕-๓๓๖.

๒.๑.๓ การพัฒนาเครือข่าย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาเครือข่าย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

การพัฒนาเครือข่ายที่ประกอบด้วยหลายองค์กร (Multi-Organization Networks) เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง ๒ ประเภทที่เต็มไปด้วยความซับซ้อนและเข้าใจยาก ได้แก่ การสร้างเครือข่ายใหม่ (Creating the Initial Network) และการจัดการการเปลี่ยนแปลงภายในเครือข่ายที่มีอยู่ (Managing Change within an Established Network)^{๑๑} ดังนี้

๑. การสร้างเครือข่ายใหม่ ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ

๑.๑ การคัดเลือก (Identification Stage) ซึ่งดำเนินการโดยองค์กรหนึ่ง ๆ หรือมากกว่าที่มีความประสงค์จะจัดตั้งเครือข่าย ขั้นตอนนี้เกี่ยวข้องกับการคัดเลือกองค์กรที่มีความเหมาะสมในการเข้าร่วมเครือข่ายที่จะจัดตั้งขึ้น ซึ่งเริ่มต้นด้วยการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายของแต่ละองค์กรที่จะร่วมกันจัดตั้งเครือข่าย

๑.๒ การจัดตั้ง (Convention Stage) เป็นขั้นตอนที่สมาชิกที่ผ่านการคัดเลือกร่วมกัน ประเมินประโยชน์และความเหมาะสมของการจัดตั้งเครือข่าย ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจและฉันทามติ เกี่ยวกับการรวมตัวกัน พร้อมทั้งตัดสินใจว่าเครือข่ายดังกล่าวควรจัดตั้งขึ้นหรือไม่

๑.๓ การจัดโครงสร้างของเครือข่าย (Organizing Stage) เป็นขั้นตอนที่เกิด ขึ้นต่อจากการตัดสินใจจัดตั้งเครือข่ายในขั้นตอนที่แล้ว ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดโครงสร้างและกลไกที่ส่งเสริม การสื่อสารและการประสานงานระหว่างสมาชิกของเครือข่าย รวมทั้งการทำงานร่วมกัน

๑.๔ การประเมินผล (Evaluation Stage) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างเครือข่าย ใหม่ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลป้อนกลับต่าง ๆ แก่สมาชิกของเครือข่าย เช่น ผลงานของเครือข่าย ความพึงพอใจของสมาชิก ความร่วมมือที่เพิ่มขึ้นของสมาชิก เป็นต้น ข้อมูลดังกล่าวจะทำให้สมาชิกของเครือข่ายทราบและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ดังนั้น ทุกองค์กรสามารถใช้แนวคิดของการสร้างเครือข่าย (Concepts of Networking) ในการช่วยสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือดำเนินการเรื่องที่ซับซ้อนหรือ เกี่ยวข้องกับปัจจัยจำนวนมากเกินกว่าองค์กรหนึ่งจะรับมือโดยลำพัง (Too Complex and Multisided for Single Organizations to Handle Alone)^{๑๒}

^{๑๑}จิตติ รัชมีธรรมโชติ, การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร, หน้า ๒๕๐.

^{๑๒}Cummings T.G. & Feyerherm A. E., “Interventions in Large Systems”, In **Practicing Organization Development: A Guide for Leading Change**, (San Francisco: Pfeiffer, 2010), p. 352.

๒. การจัดการการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายที่มีอยู่ ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ

๒.๑ การสร้างความไม่สมดุลในเครือข่าย (Create Instability in the Network) สมาชิกแต่ละรายมี ๒ บทบาทในเครือข่ายที่ต้องสร้างความสมดุล ได้แก่ Structure ซึ่งเป็นบทบาทในการตอบสนองเป้าหมายของเครือข่ายโดยรวมตามที่ถูกคาดหวัง และ Agent ซึ่งเป็นบทบาทที่ตอบสนองผลประโยชน์ส่วนตัวของสมาชิกและเป็นบทบาทที่ทำให้ความสมดุลของเครือข่ายลดลง

๒.๒ การกำหนดรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลง (Managing the Tipping Point) เป็นขั้นตอนที่สมาชิกของเครือข่ายร่วมกันกำหนดรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลง เช่น วิถีปฏิบัติใหม่หรือรูปแบบใหม่ของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ฯลฯ

๒.๓ การรักษาผลการเปลี่ยนแปลง (Rely on Self-Organization) เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้ผลของการเปลี่ยนแปลงเครือข่ายในขั้นตอนที่แล้วดำรงอยู่ต่อไป เช่น การสื่อสารเรื่องราวเกี่ยวกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อสมาชิกแต่ละรายและประสิทธิผลของเครือข่าย การขยายผลของการเปลี่ยนแปลงให้ครอบคลุมสมาชิกรายอื่น ๆ ในเครือข่าย เป็นต้น

การจัดการการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายที่มีอยู่ เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลง (Unfreezing) การดำเนินการเปลี่ยนแปลง (Moving) และการรักษาผลของการเปลี่ยนแปลง (Refreezing)^{๑๓} อย่างไรก็ตาม การพัฒนาเครือข่ายในรูปแบบการปฏิบัติงานของกลุ่มหรือองค์กร ล้วนเป็นรูปแบบของการทำงานแบบการมีส่วนร่วมที่เป็นการประสานงานร่วมมือกันเพื่อความสำเร็จของงาน ซึ่งโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ๕ ระดับ คือ (๑) การมีส่วนร่วมในการระบุความต้องการ (๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน (๓) การมีส่วนร่วมในการนำแผนไปปฏิบัติ (๔) การมีส่วนร่วมในการติดตามและควบคุม และ (๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล^{๑๔}

สรุปได้ว่า การจัดการเครือข่าย จำแนกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ (๑) การสร้างเครือข่ายใหม่ (Creating the Initial Network) ประกอบด้วยขั้นตอน ๔ ขั้นตอน คือ การคัดเลือก การจัดตั้ง การจัดโครงสร้าง และการประเมินผล และ (๒) การจัดการการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายเดิมที่มีอยู่แล้ว (Managing Change within an Established Network) ประกอบด้วยขั้นตอน ๓ ขั้นตอน คือ การสร้างความไม่สมดุลในเครือข่าย การกำหนดรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลง และการรักษาผลของการเปลี่ยนแปลง

^{๑๓}Ibid., Cummings T.G. & Feyerherm A. E., “Interventions in Large Systems”, In **Practicing Organization Development: A Guide for Leading Change**, p. 251.

^{๑๔}สุวิทย์ ชันธะโรจน์, **การประเมินแบบมีส่วนร่วม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๓.

๒.๑.๔ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม อิงอาศัยทฤษฎีสำคัญ ๓ ทฤษฎี ดังนี้

๑. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social Exchange Theory) ทฤษฎีนี้เสนอโดย จอห์น ทิเบอท์ (John Thibaut) มีสาระสำคัญคือ คนเราจะกระทำการใด ๆ ก็เพื่อให้ได้รับผลตอบแทนสูงสุด และเสียต้นทุนน้อยที่สุด ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ต่อกันขึ้นอยู่กับความคาดหวัง ความคงอยู่ของความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับผลตอบแทนที่ได้รับ ความขัดแย้ง สามารถแก้ไขได้ดีที่สุด โดยการควบคุมพฤติกรรมร่วมกัน และเปลี่ยนแปลงผลที่ได้รับเพื่อให้เกิดความร่วมมือกัน^{๑๕}

๒. ทฤษฎีการพิจารณาทางสังคม (Social Judgment Involvement) ทฤษฎีนี้เสนอโดย มูซาเฟอ เซอริฟ (Muzaffer Sherif) สาระสำคัญของทฤษฎีนี้ คือ การรับรู้เรื่องการจูงใจ คือ การให้ความแตกต่างหรือความไม่ตรงกันระหว่างจุดยืนของผู้พูดกับทัศนคติของผู้ฟังมากเกินไป ย่อมทำให้ผู้ฟังต้องปรับเปลี่ยนเจตคติมากขึ้นเท่าที่เนื้อหา (เหตุผล) อยู่ในขอบเขตที่ผู้ฟังยอมรับได้คนที่ให้ความสำคัญต่อชีวิตตนเองสูง ปกติจะมีขอบเขตของการไม่ยอมรับกว้าง เนื้อหาที่ตกอยู่ในขอบเขตดังกล่าว อาจก่อให้เกิดปฏิกิริยาย้อนกลับ^{๑๖}

๓. ทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นกระบวนการของการเข้าสู่กลุ่ม ถูกหล่อหลอมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระบวนการขัดเกลาทางสังคม แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ แบบเป็นทางการ และแบบไม่เป็นทางการ แบบเป็นทางการ เป็นการเรียนรู้จากแหล่งการศึกษาโดยตรง จากการประชุมอบรมหรือการฝึกปฏิบัติงาน แบบไม่เป็นทางการ เป็นการเรียนรู้จากบิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อน สื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้โดยไม่รู้ตัว สังคมไทยปัจจุบัน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ สื่อมวลชนจึงเปรียบเสมือนเสียงที่มีอิทธิพลเป็นหนึ่งในตัวแทนทางสังคมที่มีความสำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคม^{๑๗}

สรุปได้ว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาเครือข่ายทางสังคม อิงอาศัยทฤษฎีสำคัญอย่างน้อย ๓ ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคม ทฤษฎีการพิจารณาทางสังคม และทฤษฎีการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งล้วนเป็นทฤษฎีที่มีลักษณะที่เป็นพลวัตร

^{๑๕}วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์, **ทฤษฎีการสื่อสาร**, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒), หน้า ๒๑.

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

^{๑๗}พัชนี เขยจรยา และคณะ, **แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๒.๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตอาสา โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของจิตอาสา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของจิตอาสา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

จิตอาสา คือ พฤติกรรมความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง^{๑๘} จิตสำนึก (Consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดการรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับการรู้ตัว(Awareness) อันเป็นผลจากการประเมินค่าการเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ (Attitude) ความเชื่อ (Beliefs) ค่านิยม (Values) ความเห็น (Opinion) ความสนใจ (Interests) ของบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้น ก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้นแสดงว่าจิตสำนึกถึงสิ่งนั้น ๆ ของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว จิตสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะที่จิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคล การมีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งหนึ่งไม่ทำให้คนต้องแสดงออกตามจิตสำนึกเสมอไป พฤติกรรมแสดงออกใด ๆ ของมนุษย์นั้นเป็นผลมาจากทัศนคติ บรรทัดฐาน นิสัย และผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากทำพฤติกรรมนั้น ๆ แล้ว^{๑๙}

จิตอาสา หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม^{๒๐} โดยพิจารณาความรู้ความเข้าใจหรือพฤติกรรมที่แสดงออกถึงลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

๑. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

^{๑๘}เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, **จอมปราชญ์นักการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชลมีเดีย, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

^{๑๙}พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, **ข้าราชการไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๒๐}ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร; และคณะ, “รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ: การศึกษาระยะยาว”, **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเนื่องในวันสถาปนาสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ ครบรอบ ๔๙ ปี**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗) หน้า ๒-๓.

๒. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มโดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น

คำว่า จิตอาสา เป็นคำเดียวกับคำว่า จิตสำนึกทางสังคม ซึ่งหมายถึง การตระหนักรู้และคำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตน^{๒๑}

จิตสำนึกสาธารณะ คือ กระบวนการคิดและลักษณะของบุคคล ที่มีการปฏิบัติโดยมีกระบวนการในระดับบุคคลไปสู่สาธารณะ มีความรักและรู้สึกเป็นเจ้าของสาธารณะ ต้องการที่จะทำประโยชน์มากกว่าที่จะรับจากสาธารณะ ทั้งนี้ ในส่วนของจิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติในเชิงพฤติกรรม คือ การใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบ หรือการรับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ซึ่งมีนัย ๒ ประการ ได้แก่

๑. รับผิดชอบต่อสาธารณสมบัติ ด้วยการหลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่จะก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสาธารณะสมบัตินั้น ๆ รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณสมบัติ ในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ เช่น การแจ้งผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องเมื่อได้พบความเสียหายเกิดขึ้น เป็นต้น

๒. การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณสมบัติของผู้อื่น เพราะสาธารณะสมบัติ คือ ของที่คนทั่วไปมีสิทธิในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ ดังนั้น การใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบในแง่นี้ จึงหมายถึง การคำนึงว่าคนอื่นก็มีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน จะต้องไม่ยึดสาธารณสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น^{๒๒}

สรุปได้ว่า จิตอาสา หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำที่แสดงออกต่อความรับผิดชอบต่อสาธารณะด้วยการเอาใจใส่ดูแล เป็นธุระเข้าร่วมในเรื่องส่วนรวมของกลุ่ม โดยพิจารณาจากการที่บุคคลหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม มุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวม รวมถึงการไปรับอาสาทำงานบางอย่างเพื่อส่วนรวม เคารพสิทธิผู้อื่นในการใช้ของส่วนรวม ไม่ปิดกั้นการใช้ของบุคคลอื่น มีการแบ่งปันหรือเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม และไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตน

^{๒๑}กนิษฐา นิทัศน์พัฒนา และคณะ, จิตสำนึกทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๘.

^{๒๒}ชาย โพธิ์สิตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔.

๒.๒.๓ ความสำคัญของจิตอาสา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของจิตอาสา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

โดยแท้จริง พฤติกรรมจิตอาสา เป็นจิตสำนึกแบบที่บุคคลไม่ต้องทำอะไรมาก เพียงแต่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่ทำลายสาธารณสมบัติที่ตนใช้ก็พอ^{๒๓} จิตอาสาเป็นการทำจิตของเราให้เบิกบาน อย่าให้จิตของเราขุ่นข้น ทำงานร่วมกันระหว่างกาย (ภายนอก) และจิตใจ (ภายใน) การทำงานอาสา คือ การทำงานที่ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ จะทำให้เราทำงานได้อย่างเบิกบานสนุกสนาน จิตเหมือนน้ำใสที่หล่อเลี้ยงชีวิต จึงเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากมายทั้งต่อบุคคล สังคม และประเทศชาติ หากทำงานหวังผลตอบแทนแล้วไม่ได้รับ จิตจะขุ่นข้นด้วยอารมณ์ท้อแท้เหมือนน้ำใสขุ่นข้นด้วยตะกอน จิตใจจะเกิดรูอุดตัน เวลานั้นจะยิ้มไม่ออก

การที่บุคคลมีจิตอาสา รู้จักให้ ก็จะรับด้วยในเวลาเดียวกัน หนึ่งสิ่งที่เราได้รับคือความสุข ยิ่งการให้นั้นเต็มไปด้วยความปรารถนาดี ความสุขและความภูมิใจก็จะยิ่งทับทวี รวมทั้งยังเป็นการทำให้ชีวิตมีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ ให้กับสังคมอีกด้วย

จิตอาสาจึงมีความสำคัญและมีประโยชน์ เพราะบุคคลที่มีจิตอาสาจะได้รับความสุขจากการให้ด้วยใจ และไม่หวังผลตอบแทน เมื่อมีความสุข ฮอร์โมนเอ็นดอร์ฟิน (Endorphin) จะหลั่งโดยอัตโนมัติ ส่งผลให้ผู้ให้มีความสุข และมีสุขภาพแข็งแรง และการมีจิตอาสายังมีประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติในแง่ของการมีชีวิตที่ปลอดภัย เนื่องจากทุกคนร่วมใจช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่หวังผลตอบแทน ส่งผลให้สังคมเข้มแข็ง ปัญหาสังคมลดลง ชีวิตมีความมั่นคงปลอดภัยมากขึ้น

จิตอาสาจึงเป็นกิจกรรมที่หลอมรวมการทำงานจากภายนอกด้วยร่างกายและการทำงานจากภายในจิตใจเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ เมื่อเราได้กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนแล้วนั้น ด้วยจิตบริสุทธิ์ จิตจะอิ่มเอิบเป็นสุข ส่งผลให้ร่างกายมีการหลั่งฮอร์โมนที่ช่วยให้ร่างกายตื่นตัวกระปรี้กระเปร่าอยู่เสมอ กล่าวคือ ความสำคัญของจิตอาสานั้น นอกจากจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลทำงานหรือกิจกรรมเพื่อสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติแล้ว ก็ยังมีผลให้บุคคลที่มีจิตอาสานั้นมีจิตใจที่เป็นสุขอีกด้วย

สรุปได้ว่า จิตอาสามีความสำคัญในระดับหนึ่งที่สังคมปรารถนาให้สมาชิกของสังคมยึดถือเป็นคุณธรรมประจำใจ การแสดงออกซึ่งพฤติกรรมอาสาทำประโยชน์ช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นสิ่งที่สังคมไทยคาดหวัง จิตอาสาจึงเป็นคุณธรรมที่สมาชิกของสังคมพึงยึดมั่นร่วมกัน ทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา หรือสถาบันทางสังคมต่าง ๆ

^{๒๓} อ่างแล้ว, ชาย โพธิ์สีตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร, จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ, หน้า ๑๖.

๒.๒.๔ รูปแบบของพฤติกรรมจิตอาสา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ รูปแบบของพฤติกรรมจิตอาสา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พฤติกรรมจิตอาสา มีองค์ประกอบสำคัญ คือ การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความขาดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม และการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

โดยรูปแบบของพฤติกรรมจิตอาสา จำแนกออกเป็น ๓ รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

๑. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self-Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองให้ตนเองเป็นบุคคลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จิตสำนึกด้านนี้ การศึกษาไทยมุ่งเน้นปลูกฝังมานาน เกิดบ้างไม่เกิดบ้างไปตามสภาพการณ์ เป็นจิตสำนึกแบบคลาสสิกที่ทุกสังคมพยายามเหมือนกันที่จะสร้างให้เกิดขึ้นให้ได้ เช่น ความขยัน ความรับผิดชอบ ความมานะอดทน เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย

๒. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others-Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่ง เช่น ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทย อยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก

๓. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน หรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมี และขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทยสมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว เช่น จิตสำนึกด้านเศรษฐกิจ จิตสำนึกด้านการเมือง จิตสำนึกด้วยสิ่งแวดล้อม หรือจิตสำนึกด้านสุขภาพ เป็นต้น^{๒๔}

ทั้งนี้ การที่คนมาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพากัน คนในสังคมซึ่งมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป ถ้าคนในสังคมขาดจิตสำนึกสาธารณะ ซึ่งนอกจากจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กรแล้ว การขาดจิตสำนึกสาธารณะยังมีผลกระทบต่อชุมชนระดับประเทศ และระดับโลกด้วย อย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีจิตอาสาหรือมีจิตสำนึกสาธารณะจะมีลักษณะหรือมีรูปแบบ ดังนี้

^{๒๔}สมพงษ์ สิงหะพล, “ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่”, วารสารสีมาจารย์, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๔๒): หน้า ๑๕-๑๖.

๑. การทุ่มเทและการอุทิศตน มีความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย อาทิ ถ้าต้องการให้ผู้แทนราษฎรมีความรับผิดชอบต่อความต้องการและประโยชน์ของประชาชน ประชาชนก็ต้องให้ความสนใจและติดตาม ไม่เพียงทำการหย่อนบัตรเลือกตั้งเท่านั้น ต้องเสียสละเวลาให้ในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเมืองระดับท้องถิ่นและในสถาบันต่าง ๆ

๒. การพบความแตกต่างระหว่างบุคคล จากกระแสปัจเจกชนนิยม ส่งผลให้คนในสังคมมีลักษณะปิดกั้นตนเอง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น เลือกคบเฉพาะกลุ่มที่มีความเหมือนกัน ไม่สนใจการเมือง ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจของสังคมเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมเกิดข้อขัดแย้ง การยุติข้อขัดแย้งโดยการฟังเสียงข้างมาก ไม่นำไปสู่ประโยชน์ของส่วนรวม ดังนั้น ผู้มีจิตสำนึกสาธารณะต้องเป็นพลเมืองในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ทางการเมืองสมัยใหม่ มีความอดทน ตระหนักว่าการมีส่วนร่วมไม่ทำให้ได้อย่างที่ต้องการเสมอไป ต้องเคารพและยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย และหาวิธีอยู่ร่วมกับความขัดแย้ง โดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน การจำแนกประเภทปัญหา การใช้เหตุผลในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การตัดสินใจ ต้องมีการพูดแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันให้มากที่สุด เพื่อหาข้อยุติ สร้างการเข้าร่วมรับรู้ ตัดสินใจ และผนึกกำลังเพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

๓. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม คนในสังคมต้องคำนึงถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

๔. การลงมือกระทำ การวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นเพียงอย่างเดียวไม่สามารถทำให้สถานการณ์ดีขึ้นต้องลงมือทำ โดยเริ่มจากครอบครัวในการวางพื้นฐานให้การอบรม ด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงเป็นสถานที่ฝึกทักษะและให้ความรู้ ต้องรับช่วงต่อในการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัวรวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่าง ๆ เชื่อมโยงบุคคลที่สนใจเรื่องของตนเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประเพณี สังคม และกฎจริยธรรม รวมทั้ง สถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคม คือ สถาบันศาสนาและสื่อมวลชนนับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมแข็งแรง^{๒๕}

สรุปได้ว่า รูปแบบของพฤติกรรมจิตอาสา อาจแบ่งได้เป็น ๓ รูปแบบใหญ่ ๆ ได้แก่ รูปแบบของการใช้โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก รูปแบบของการถือว่เป็นหน้าที่ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก และรูปแบบของการเคารพสิทธิ โดยพิจารณาจากความรู้ความเข้าใจพฤติกรรมที่แสดงออก นั่นเอง

^{๒๕} ยุทธนา วรณปิติกุล, **สำนึกพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๓.

๒.๒.๕ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสาและพฤติกรรมจิตอาสา

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตอาสาและพฤติกรรมจิตอาสา จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

จิตอาสา หรือ จิตสาธารณะ เป็นคุณธรรมของพลเมือง ส่งเสริมให้สังคมเข้มแข็งมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหา เนื่องจาก การมีพลเมืองที่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสังคม เชื่อมั่นในความสามารถของตนเองและการรวมกลุ่มปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตามแนวทางที่ได้กำหนดไว้ จะทำให้เกิดการพัฒนาของสังคมนั้นได้ในที่สุด

จิตอาสา สามารถเกิดได้จากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับบุคคลอื่น^{๒๖} ตัวอย่างเช่น ก่อนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย นักศึกษาย่อมมีลักษณะเฉพาะบุคคลซึ่งได้รับอิทธิพลจากการอบรมของครอบครัว สถานศึกษา และกระบวนการทางสังคมจากที่อยู่อาศัย แต่เมื่อเข้ารับการศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว วัฒนธรรมของสถาบันการศึกษา การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม เพื่อน และอาจารย์จะมีผลต่อการรับรู้ ความเชื่อ ทศนคติ เจตคติ ค่านิยม และพฤติกรรมของนักศึกษา โดยแสดงออกทางการดำเนินชีวิตตามแต่โครงสร้างของมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งซึ่งแตกต่างกันไปตามปรัชญา วัตถุประสงค์ วิสัยทัศน์ พันธกิจ ลักษณะการจัดการเรียนการสอน สภาพแวดล้อม และนโยบายขององค์การ เช่น มหาวิทยาลัยที่มีขนาดเล็ก รูปแบบการดำเนินชีวิตจะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยแต่มีความซับซ้อนมาก เป็นต้น

จิตสาธารณะ หรือจิตสำนึกสาธารณะ หรือจิตสำนึกของสังคม จึงอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

๑. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ ภาวะทางสังคมเป็นภาวะที่ลึกซึ้งกว่าภาวะทางกายภาพเพียงประการเดียว เป็นภาวะที่ได้อบรมกล่อมเกลา และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง บุคคลทั่วไป จนถึงระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อม

๒. ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การคิดวิเคราะห์ของแต่ละบุคคล ในการพิจารณาตัดสินคุณค่า ความดีงาม ซึ่งส่งผลการปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปในทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดการรับรู้ การเรียนรู้ การมองเห็น การคิด และนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใด ก็จะมีการฝึกฝนและสะสมสำนึกเหล่านั้น

^{๒๖}ชูชัย ศุภวงศ์ และคณะ, สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสุขภาพในประเทศไทย, (นนทบุรี: กรมอนามัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒.

การเกิดจิตสำนึกไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือปัจจัยภายนอกอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะทุกสรรพสิ่งมีความเกี่ยวข้องกัน จิตสำนึกที่มาจากภายนอกนั้นเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติกระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสำนึกโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัว แต่สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน เป็นความเจาะจง เลือกรับ บุคคลระลึกถึงตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเองระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน การพัฒนาจิตสำนึกจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งภายในและภายนอก

หลักการของแรงจูงใจของจิตอาสา เชื่อมโยงทฤษฎีการตั้งเป้าหมายของ Lewin ซึ่งเชื่อว่าแรงจูงใจเป็นความพยายามในการตั้งเป้าหมายในชีวิตของปัจเจก แรงจูงใจที่เป็นการตั้งเป้าหมายทำให้สามารถแบ่งแรงจูงใจออกเป็น ๒ เป้าหมายคือ (๑) เป้าหมายเครื่องมือ (Instrumental Goals) หมายถึง การได้ค้นหาวิธีการไปสู่เป้าหมายอื่น ๆ และ (2) เป้าหมายสูงสุด (Ultimate Goals) หมายถึง การได้ค้นหาเป้าหมายของตัวเป้าหมายเอง และผลสืบเนื่องที่ไม่ได้ตั้งใจ (Unintended Consequence) ผลที่ได้รับจากการกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แต่ผลนั้นไม่ใช่เป้าหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่ต้น การใช้ความหมายดังกล่าวสามารถอธิบายว่าทำไมบุคคลจึงช่วยเหลือผู้อื่น การช่วยเหลือผู้อื่นนั้นเป็นเป้าหมายเครื่องมือ เพื่อนำไปสู่บางสิ่งๆ ที่ตนเองให้ความสนใจซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุด หรือเป้าหมายสูงสุดของตนเองกับประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับตนเองซึ่งก็คือผลสืบเนื่องที่ไม่ได้ตั้งใจนั่นเอง

แรงจูงใจเป็นพฤติกรรมที่ถูกกระตุ้นโดยแรงขับของแต่ละบุคคลเพื่อสู่จุดหมายปลายทางอย่างใดอย่างหนึ่ง และร่างกายอาจจะสมประสงค์ในความปรารถนาอันเกิดจากแรงขับนั้น ๆ ได้ เป็นสภาวะที่เกิดความไม่สมดุลขึ้นภายในร่างกาย ภาวะดังกล่าวอาจจะเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลมีพฤติกรรมไปสู่จุดหมายปลายทางให้ได้ แรงจูงใจชนิดนี้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถเห็นได้โดยตรง แต่อนุมานได้จากพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมา ลักษณะดังกล่าวนี้นักจิตวิทยาได้ให้ความหมายที่รวมไปถึงความปรารถนาหรือความต้องการของแต่ละบุคคลที่จะไปให้ถึงเป้าหมายที่ตนได้ตั้งไว้ด้วย^{๒๗}

สรุปได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีพฤติกรรมจิตอาสา อาจเกิดจากสองปัจจัยประกอบกัน คือ ปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น การรับรู้พฤติกรรมของตนเอง การเห็นคุณค่าในพฤติกรรมของตนเอง การมีแรงจูงใจที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมจิตอาสา และปัจจัยภายนอก ได้แก่ การมีตัวแบบทางด้านจิตอาสา ไม่ว่าจะเป็นจากครอบครัว เพื่อน สถานศึกษาหรือสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ตลอดจนมีความเกี่ยวข้องกับการสนับสนุนจากสถาบันทางสังคมที่ได้เข้าไปมีบทบาท ณ เวลานั้นด้วย

^{๒๗}ลักขณา สรวิวัฒน์, จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๗๔.

๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคำที่กำหนดโดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก) โดยเป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งตามนิยามของ องค์การยูเนสโก มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งของที่เป็นรูปธรรม เช่น โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานสถาปัตยกรรม รวมทั้งกลุ่มสิ่งก่อสร้าง และสิ่งของที่มีขนาดเล็กและไม่โดดเด่นดึงดูดสายตาดูด้วย เช่น ร่องรอยต่าง ๆ ที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ สุนทรียะ ศิลปะ มานุษยวิทยาชาติพันธุ์วรรณา และวิทยาศาสตร์ มรดกทางวัฒนธรรมนี้จึงครอบคลุมเนื้อหากว้างขวาง อีกทั้ง ยังเป็นการยกระดับจากปัจเจกบุคคลและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลโดยมรดกทางวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นผลผลิตของ มนุษยชาติ^{๒๘}

โดยแท้จริง คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นคำศัพท์ที่มาจาก ประเทศอังกฤษ ในอดีตหมายถึง สิ่งของที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษของแต่ละตระกูลหรือกลุ่มบุคคลหรือสังคม อาจเป็นสมบัติส่วนตัวและมีแนวโน้มว่าไม่สมควรดัดแปลงตกแต่งเพิ่มเติมหรือไม่ควรนำมาใช้งานใช้ประโยชน์ แต่ควรเก็บรักษาไว้เพื่อความภาคภูมิใจ ปัจจุบัน คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม มีความหมายกว้างขึ้นในแง่ของการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดในวงของกลุ่มตระกูลหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะและยังเป็นคำที่นิยมใช้กันมาก โดยเฉพาะประเทศในแถบทวีปยุโรป เอเชียและออสเตรเลีย หลายกรณีพบว่ามีการใช้สลับกันไปมาระหว่างคำว่า มรดกทางวัฒนธรรม กับคำว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรม และยังหมายถึง สิ่งของเดียวกันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น แหล่งโบราณคดี อาจมีผู้เรียกว่า เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรม และบางครั้งก็เป็น ทรัพย์สินทางวัฒนธรรมด้วย^{๒๙}

^{๒๘}ชาคริต สิทธิฤทธิ์, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๓.

^{๒๙}ธนิช เลิศชาญฤทธ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๕๔), หน้า ๑๗-๑๘.

ตามความใน พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นิยามไว้ว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติหรือ ทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจ มีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน^{๓๐} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ การ แสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่อง กับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทาง วัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง อัน เป็นสิ่งซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็น ปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความ ภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่อง ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและ การคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์^{๓๑}

มรดกวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานทั้งหมดทุกแขนงของศิลปิน สถาปนิก นักดนตรี นักเขียน รวมไปถึงผลงานของศิลปินที่ไม่ปรากฏนามทั้งหมดด้วย ผลงานเหล่านี้ คือ การแสดงออกถึงจิตวิญญาณ ของชนชาติ และแสดงถึงแก่นสารทางค่านิยมที่ทำให้ชีวิตมีความหมาย^{๓๒} มรดกทางวัฒนธรรม คือ ผลผลิตของวัฒนธรรม โดยเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และได้ตกทอดหรือสื บทอดจากคนรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ เพลงพื้นบ้าน ภาษา หรือขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม จึงมีลักษณะพิเศษที่เพิ่มขึ้นจากคำว่า วัฒนธรรม ตรงที่มีเรื่องของระยะเวลาในการดำรงอยู่และการตกทอดหรือสืบทอดเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจาก เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ โดยนำมาซึ่ง ความภาคภูมิใจของคนในสังคมและพร้อมที่จะรักษาและธำรงไว้ ตลอดจนตกทอดหรือสืบทอดให้แก่ คนรุ่นหลังต่อไป^{๓๓}

^{๓๐}ราชกิจจานุเบกษา, พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, เล่ม ๑๓๓ ตอนที่ ๑๙ ก ๑ มีนาคม ๒๕๕๙, หน้า ๑.

^{๓๑}กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๓), หน้า ๑๐.

^{๓๒}วีระ โรจน์พจนรัตน์, “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): หน้า ๘๖.

^{๓๓}มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย, โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทาง วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒-๒๓.

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมายถึง ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ หรือทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอาจมีการปรับเปลี่ยนขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน^{๓๔} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สั่งสม ปลูกฝังและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง^{๓๕} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต สามารถเป็นแหล่งนวัตกรรมที่สำคัญสำหรับการพัฒนา ชุมชนและกลุ่มคนได้คิดค้นนวัตกรรมเพื่อใช้เผชิญหน้ากับความท้าทายอย่างต่อเนื่อง มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนับเป็นแหล่งกลวิธีที่ทำให้เกิดการพัฒนาเชิงการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับชุมชนและระดับสากล^{๓๖}

ทั้งนี้ ยังปรากฏมีคำว่า มรดกทางวัฒนธรรมระดับโลก หรือมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งมีความหมายครอบคลุมสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ (๑) อนุสรณ์สถาน ครอบคลุมผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรมหรือจิตรกรรม ส่วนประกอบ หรือโครงสร้างธรรมชาติทางโบราณคดีจารึก ถ้าที่อยู่อาศัย และการผสมผสานกันขององค์ประกอบ ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ (๒) กลุ่มของอาคาร ทั้งที่เชื่อมต่อกันหรือแยกจากกัน ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์ ด้วยสถาปัตยกรรม ความสอดคล้องกลมกลืน หรือสภาพภูมิทัศน์ และ (๓) แหล่งที่ตั้ง ทั้งผลงานของมนุษย์ หรือผลงานร่วมระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ รวมถึงแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่นระดับสากล ในมิติทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติวงศ์วิทยา หรือมานุษยวิทยา อีกด้วย^{๓๗}

สรุปได้ว่า คำว่า มรดกทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่เป็นรูปธรรมและอรูปธรรม ที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ แต่มิใช่ตัววัฒนธรรมโดยตรง หากแต่เป็นผลิตผลของวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต และได้ตกทอดหรือสืบทอดจากรุ่นหนึ่งมาสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยต้องเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า และแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ที่สั่งคมนั้น ๆ ยอมรับร่วมกัน

^{๓๔}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, (กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายผลิตเอกสาร สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, ๒๕๕๙), หน้า ๙.

^{๓๕}สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, เอกสารวิชาการลำดับที่ ๑๒๐ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ: บทเรียนจากเพื่อนบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐), หน้า ๙.

^{๓๖}ร้อยตำรวจตรีพลศักดิ์ เอกโรจนกุล, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๑๐.

^{๓๗}ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์, มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน, (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๑.

๒.๓.๒ ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

เนื่องจาก มรดกวัฒนธรรมเป็นการยกระดับความหมายขยับจากปัจเจกและชุมชนขึ้นเป็นระดับสากลครอบคลุมกว้างขวางยิ่งขึ้น และเป็นผลผลิตของมนุษยชาติ เมื่อมรดกวัฒนธรรมคุณค่าอันกว้างใหญ่กว่าเดิม การใช้ประโยชน์มรดกวัฒนธรรมจึงเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะการสืบทอดส่งผ่านและใช้งาน มรดกวัฒนธรรมจึงเชื่อมโยงกับระยะเวลาที่มรดกนั้นผ่านมาเข้ากับคนรุ่นปัจจุบัน^{๓๘} มรดกทางวัฒนธรรมหรือแบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในอดีต คือ การทำมาหากินการตั้งแหล่ง ที่อยู่อาศัย การพักผ่อนผ่อนคลาย รักษาโรคภัยไข้เจ็บ ระบบความเชื่อ เครื่องนุ่งห่ม การคมนาคม การศึกษา และการปกครอง แบบแผนหรือเนื้อหาของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในอดีตเหล่านี้บางอย่าง ก็หมดหน้าที่ความสำคัญไป แต่บางอย่างก็ยังคงมีความสำคัญสืบเนื่องอยู่ เพราะมนุษย์ในสังคมนั้นยังคงยึดถือปฏิบัติต่อมา^{๓๙}

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐานและความเป็นมาของชาติบ้านเมือง ซึ่งสมควรที่จะช่วยกันดูแลรักษาไว้เพื่อให้เป็นมรดกของคนในชาติได้ใช้ประโยชน์และเพื่อให้คนในโลกได้ชื่นชม ดังนั้น คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมจึงไม่ได้อยู่ที่ลักษณะทางกายภาพเท่านั้น แต่อยู่ที่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชุมชนในแง่ของจิตใจและจิตวิญญาณ โดยที่คุณค่าซึ่งสมควรได้รับการยกย่อง ได้แก่

๑. ให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ หรือศิลปะ และหาได้ยากยิ่ง
๒. แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของวิถีชีวิตของกลุ่มชนในสมัยนั้น ๆ
๓. มีรูปแบบดั้งเดิมสามารถสืบค้นถึงที่มาในอดีตได้
๔. มีลักษณะบ่งบอกถึงชุมชนท้องถิ่น
๕. หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้จะสูญหายไปในที่สุด

^{๓๘}ธนิช เลิศชาญฤทธิ, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๓๙}ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ, ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๒๕-๒๒๖.

มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ โดยนำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคม และพร้อมที่จะรักษาและดำรงไว้ ตลอดจนตกทอดหรือสืบทอดให้แก่ชนรุ่นหลังต่อไป ฉะนั้น ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม จึงประกอบด้วย

๑. เป็นสิ่งบ่งชี้ความต้องการของคนในสังคม
๒. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างหรือคิดค้นขึ้นเองจากการเรียนรู้และถ่ายทอด
๓. เป็นสิ่งที่คนในสังคมประพฤติปฏิบัติร่วมกันหรือประพฤติปฏิบัติตามกันมา
๔. เป็นสิ่งที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา
๕. เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าและดำรงอยู่และตกทอดหรือสืบทอดมาสู่ชนรุ่นหลังในปัจจุบัน^{๔๐}

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญของสังคมและประเทศ และจำเป็นจะต้องให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ในปัจจุบันและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และโดยที่ในปัจจุบันประเทศไทย มีกฎหมายที่มีสาระสำคัญเป็นการคุ้มครองด้านวัฒนธรรมหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ และพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้น^{๔๑} มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของกลุ่มคนและชุมชนความรู้ท้องถิ่น ทักษะและแนวทางการปฏิบัติที่ได้รับการคงไว้และเพิ่มพูนจากรุ่นสู่รุ่นทำให้เกิดวิถีชีวิตการดำรงชีพในกลุ่มคนจำนวนมาก ตัวอย่างเช่น ครอบครัวเกษตรกรในประเทศเอสโตเนียทำการเลี้ยงแกะและผลิตขนแกะด้วยวิธีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตดังกล่าวทำให้เกษตรกรมีแหล่งการดำรงชีพและอัตลักษณ์ของตนเอง เกษตรกรดังกล่าว ปั่นเส้นด้ายให้แก่ช่างถัก ผลิตสิ่งของที่ทอจากขนสัตว์ผลิตเทียนไขและสบู่จากไขมันแกะ โดยแนวทางการปฏิบัติเพื่อดำรงชีพดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชนและก่อให้เกิดสิ่งป้องกันความยากจนที่สำคัญในระดับท้องถิ่น ซึ่งนับเป็นความจริงในทุก ๆ ที่ สำหรับแนวทางการปฏิบัติอื่น ๆ เช่น แนวทางการปฏิบัติทางเกษตรกรรมท้องถิ่นและระบบ การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ^{๔๒}

^{๔๐}สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที. พี. พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๔๑}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๑.

^{๔๒}ร้อยตำรวจตรีพลศักดิ์ เอกโรจนกุล, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.), หน้า ๙.

ในช่วงร้อยปีที่ผ่านมา มนุษยชาติได้สูญเสียมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากด้วยสาเหตุแห่งสงคราม เนื่องจากสงครามในโลกสมัยใหม่นั้นมีอำนาจทำลายล้างมากกว่าสงครามในโลกยุคโบราณหลายเท่าตัวนัก เมืองประวัติศาสตร์ในยุโรปจำนวนมากได้รับผลกระทบจากภัยสงครามโลกครั้งที่ ๑ อาทิ ปารีส ลอนดอน เป็นต้น รวมทั้งในคราวสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่คู่ขัดแย้งกว้างขวางส่งผลกระทบไปทั่วทั้งโลก ซึ่งมีเมืองประวัติศาสตร์ในยุโรป เอเชีย และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็ได้รับผลกระทบอย่างมาก เช่น เมืองต่าง ๆ ในโปแลนด์ที่พังทลายลงเป็นจำนวนมากจากสงครามโลก เมืองอิโรชิมาได้สิ้นสูญลงด้วยภัยจากสงครามและปรมาณูในครั้งสงครามโลกครั้งที่ ๒ รวมทั้งเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น เมียนมา ที่ได้สูญเสียพระราชวังมณฑลชะเลย์ลงจากการโจมตีทางอากาศในสงครามด้วย จากผลกระทบจากสงครามอันเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลของมนุษย์ที่ไม่อาจจดจำ ด้วยได้ทำลายล้างผู้คน ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องมีการบันทึกไว้เป็นบทเรียนเพื่อแสวงหาวิธีในการป้องกันไม่ให้เหตุอันรุนแรงนั้นเกิดขึ้นอีกในหน้าประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เพราะไม่แต่เพียงสงครามในระดับมหัพภาคที่ส่งผลต่อความเสียหายให้กับมรดกทางวัฒนธรรม สงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นในที่ต่าง ๆ ที่บ่อยครั้งที่ได้ยึดเอาแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมเป็นหลักประกันซึ่งได้รับผลกระทบมากมาย นอกจากนี้ สภาวะการณ์ที่ไร้ระเบียบภายใต้ผลกระทบจากสงครามยังนำไปให้เกิดการโจรกรรมโบราณวัตถุจากโบราณสถานที่ถูกทิ้งร้างอีกด้วย^{๔๓} อีกทั้ง การก้าวไปสู่ประชาคมอาเซียน จะทำลายเส้นเขตแดนอันเป็นกำแพงที่เคยแบ่งแยกประเทศออกจากกัน ให้สามารถเดินทางไปมาหากันโดยสะดวก หวนกลับไปสู่ยุคโบราณที่ผู้คนเป็นญาติบ้านพี่เมืองน้องด้วยวิถีวัฒนธรรม หาใช่เส้นเขตแดนทางรัฐศาสตร์การเมืองอย่างในปัจจุบัน ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะถักทอกลายเป็นผืนแผ่นดินเดียวกว้างใหญ่สุดลูกหูลูกตา จากทะเลฝั่งตะวันตกสุดของรัฐยะไข่ (Rakhine) ประเทศเมียนมาร์ จดชายแดนตะวันออกสุดของปาปัวตะวันตก (West Papua) ประเทศอินโดนีเซีย เพื่อนบ้านจะไปมาหาสู่กัน ประตูปันทุกหลังจะเปิดออกต้อนรับมวลมิตร มรดกทางวัฒนธรรมจะเป็นจุดเริ่มต้นเล็ก ๆ ที่สร้างความเข้าใจปุมหลังและตัวตนของความเป็นประเทศที่แฝงอยู่ในมรดกอันล้ำค่า ตลอดจนส่งเสริมให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนร่วมกันสืบไป^{๔๔}

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรม มีความสำคัญโดยความเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐาน ภูมิปัญญา วิชาการ และความ เป็นมาของสังคมและประเทศชาติ นำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคมและประเทศชาตินั้น ๆ

^{๔๓} กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติเป็นแหล่งมรดกโลก, (กรุงเทพมหานคร: อี. ที. พับลิชชิง, ๒๕๖๑), หน้า ๑๒.

^{๔๔} ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์, มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน, หน้า คำนำ.

๒.๓.๓ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศซีกโลกตะวันตก

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของประเทศซีกโลกตะวันตก จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

แนวคิดการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมแบบตะวันตก ณ จุดเริ่มต้นก็มีแนวทางแบบประเพณี ชาวยุโรปในอดีตที่มีการดัดแปลงอาคารทางศาสนาและการก่อสร้างอาคารต่อเติมขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา เช่น โบสถ์แบบนอร์มันดั้งเดิมก็อาจมีการรื้อหรือดัดแปลงให้เป็นสถาปัตยกรรมแบบโกธิคตามความนิยมของยุคสมัย ด้วยการสร้างสถาปัตยกรรมซ้อนทับโครงสร้างเดิมไว้ จึงเห็นได้ว่าแนวคิดของช่างโบราณตะวันตกอยู่ที่การพัฒนาทางด้านรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่สูงกว่าบอกว่า นำแสงสว่างอันเจิดจ้าเข้ามาได้มากกว่าเป็นสำคัญ โดยไม่มีการชื่นชมในสถาปัตยกรรมแบบโบราณที่เป็นอยู่

เวลาต่อมา กระแสความตื่นตัวของการค้นพบแหล่งเมืองโบราณต่าง ๆ ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ เนื่องจากความสนใจของสังคมในเรื่องราวโบราณและการศึกษาเกี่ยวกับโบราณสถาน ศิลปะรูปแบบยุคสมัยต่าง ๆ ที่มีมาในอดีตตั้งแต่ในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ นำไปสู่การเขียนตำราประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีการซ่อมแซมและอนุรักษ์ สิ่งก่อสร้างของโบราณสถานและแหล่งโบราณคดีทั้งหลายเพื่อที่จะนำมาใช้ใหม่และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในสมัยนั้นอันเป็นช่วงที่นักประวัติศาสตร์ศิลปะจัดว่าเป็นยุคโรแมนติกที่นิยมความเข้าใจที่เกิดจากการทวนระลึกถึงอดีตอันไกลโพ้นเป็นเหตุให้เกิดการนำเอารูปแบบสถาปัตยกรรมของ กรีก โรมัน หรือโกธิค กลับมาใช้ใหม่ และยังเกิดแนวคิดความเป็นชาติและความภาคภูมิใจในชนชาติขึ้นด้วย มีการนำเอารูปแบบโกธิคมาใช้เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นชนชาติเก่าแก่ มีรากฐานอันยาวนาน อาคารทางศาสนาที่สร้างขึ้นใหม่ใช้รูปแบบนีโอโกธิค ในขณะที่อาคารเก่าจำนวนมากถูกปรับเปลี่ยนตามความนิยมในการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมและศักดิ์สิทธิ์ด้วยการซ่อมเปลี่ยนอาคารให้ไปสู่รูปแบบโกธิค

จากจุดเริ่มต้นในประเทศอังกฤษได้พัฒนามาสู่ แนวทางแบบ Stylistic Restoration ในฝรั่งเศส โดย Prosper Merimee และ Eugene Emmanuel Viollet-le-Duc ที่สนับสนุนการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานในฐานะที่เป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีความหมายและประโยชน์ใช้สอยให้อาคารมีความครบถ้วนสมบูรณ์ตามรูปแบบที่จินตนาการขึ้นมาให้มีความกลมกลืนกับรูปแบบโกธิคแก้ไขส่วนต่อเติมในอดีตให้กลายเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ถูกต้อง โดยให้ความสำคัญกับการบูรณะ (Restoration) ในลักษณะที่ไม่ใช่การอนุรักษ์ ซ่อมแซมหรือสร้างขึ้นมาใหม่ แต่คือการนำเอาอาคารกลับไปสู่สภาพที่สมบูรณ์ที่สุดซึ่งอาจจะไม่เคยเป็นมาก่อนเลยในประวัติศาสตร์ของอาคารนั้น จากแนวคิดนี้ได้ก่อให้เกิดแนวคิดของกลุ่มที่คัดค้านการบูรณะ (Anti-Restoration) ที่ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับโบราณสถานในฐานะที่เป็นหลักฐานสำคัญทางโบราณคดี ตามหลักการอนุรักษ์ของ John Ruskin และ William Morris ในประเทศอังกฤษ

ขณะที่ แอลงการของสมาคมเพื่อการรักษาอาคารโบราณ (Society for the Protection of Ancient Buildings) ในปี ค.ศ. ๑๘๗๗ ให้ความสำคัญกับการป้องกันความชำรุดทรุดโทรมของอาคารโดยการดูแลรักษาอย่าสม่ำเสมอ ค้ำยันผนังที่ทรุดเอียง หรือซ่อมแซมหลังคาที่รั่ว จะต้องไม่แสดงออกถึงรูปลักษณะอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้อง ต้องพยายามที่จะไม่รบกวนเนื้อของอาคาร หรือองค์ประกอบตกแต่ง ถ้าไม่เหมาะสมกับการใช้สอยในปัจจุบัน การสร้างอาคารใหม่ขึ้นอีกหลังหนึ่งจะดีกว่า การเปลี่ยนแปลงอาคารเดิมหรือขยายอาคารเดิมให้ใหญ่ขึ้น จะต้องคำนึงว่าเป็นอาคารเป็นอนุสรณ์ของยุคโบราณที่ผ่านพ้นไปแล้ว เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์โดยช่างโบราณซึ่งศิลปวิทยาการสมัยใหม่ไม่สามารถที่จะไปแตะต้องโดยไม่ทำลายได้

ต่อมา จึงมีการเคลื่อนไหวด้านแนวคิดการอนุรักษ์ในอิตาลีของ Camillo Boito ที่ถือได้ว่าเป็นการพบกันครั้งแรกทางการบูรณะให้สมบูรณ์เต็มรูปแบบ และการปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติของกาลเวลา โดยมีทัศนะว่า การต่อเติมเปลี่ยนแปลงรูปแบบโบราณสถาน ในยุคต่าง ๆ ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในประวัติของอาคารทั้งสิ้น จึงควรเก็บรักษาไว้วันแต่จะมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่ยการบูรณะที่มีการต่อเติมขึ้นใหม่ก็สามารถทำได้แต่จะต้องมีความแตกต่างแยกแยะได้จากของดั้งเดิมและมีการบันทึกการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไว้เป็นหลักฐานในทุกขั้นตอน แนวคิดนี้ได้เป็นที่มาของข้อบัญญัติในการบูรณะโบราณสถานของอิตาลี ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๐๒ นั้นเอง

ต่อมา ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๑ ได้มีการก่อตั้งองค์กรระหว่างประเทศเพื่อสันติภาพขึ้นโดยภายในองค์กรนี้มีหน้าที่ทำหน้าที่โดยตรงในการดูแลมรดกวัฒนธรรม ได้แก่ The International Museum Office ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๒๖ มีการส่งเสริมให้มีการสัมมนาในระดับนานาชาติขึ้นโดยครั้งหนึ่งที่สำคัญเป็นการประชุมเพื่อการทำงานอนุรักษ์ที่โครโพลิสแห่งเอเธนส์ ณ เมืองเอเธนส์ ประเทศกรีซ ในปี ค.ศ. ๑๙๓๑ และบทสรุปจากการประชุมดังกล่าวต่อมารู้จักกันในนามของกฎบัตรเอเธนส์ ถือเป็นจุดสำคัญในการกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์สมัยใหม่ขึ้น มีแนวคิดอนุรักษ์ด้วยการเก็บรูปแบบดั้งเดิมทุกยุคสมัยของโบราณสถานที่ปรากฏอยู่ไว้ การปฏิสังขรณ์แบบเต็มรูปแบบเป็นสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติอีกต่อไป

ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลงพร้อมด้วยความเสียหายที่มากกว่าสงครามโลกครั้งแรก ในปี ค.ศ. ๑๙๔๔ รัฐบาลโปแลนด์ได้ตัดสินใจสร้างเมืองวอร์ซอที่ได้รับความเสียหายขึ้นมาใหม่ในรูปแบบดั้งเดิม เป็นแบบอย่างให้มีการดำเนินการในลักษณะเดียวกันนี้กับอีกหลายเมื่อนานาชาติได้ร่วมมือกันเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมาอีก นำมาซึ่งการก่อตั้งองค์กรสหประชาชาติ โดยมี UNESCO เป็นหน่วยงานย่อยที่ดูแลการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม ความร่วมมือทางด้านการอนุรักษ์โบราณสถานในระดับนานาชาติได้เริ่มต้นขึ้นและนำมาสู่แนวคิดการอนุรักษ์มรดกร่วมกันของคนทั้งโลก และการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและช่างเทคนิคที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานในเมืองเวนิส ประเทศอิตาลี ได้เกิดเป็นกฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยการอนุรักษ์และการบูรณะโบราณสถาน หรือที่เรียกว่ากฎบัตรเวนิส ขึ้นนั่นเอง

ทั้งนี้ ทฤษฎีด้านการอนุรักษ์ของออสเตรียจาก Der Moderne Denmkultus (The Modern Cult of Monument) ที่ให้คำจำกัดความของคุณค่าและแนวความคิดที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์สมัยใหม่ และทฤษฎีด้านการบูรณะโบราณสถานของอิตาลี Teoria del Restauro ล้วนเป็นแนวทางที่ใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในขณะที่มีการร่างกฎบัตรเวนิส ซึ่งเป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงการแทนที่ส่วนที่ขาดหายไปของโบราณสถานในการบูรณะ^{๔๕}

กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์ทั้งในระดับชาติและระดับระหว่างประเทศ ระเบียบ คำประกาศ ข้อบัญญัติหรือข้อตกลงต่าง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของสังคมใดสังคมหนึ่งในช่วงเวลาต่าง ๆ นี้สะท้อนภาพของสังคม แนวความคิดด้านการอนุรักษ์ในสมัยต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี แสดงให้เห็นได้ถึงแนวความคิดและพฤติกรรมสังคมที่เกี่ยวข้องในเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถานระดับสากลที่มีการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาตามช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากจุดเริ่มต้นที่กฎบัตรเฮเธนส์ ที่ก่อให้เกิดแนวคิดด้านการอนุรักษ์โบราณสถานเริ่มขึ้นจากการบูรณะและมองโบราณสถานเฉพาะลักษณะทางกายภาพและเน้นที่อาคารสิ่งก่อสร้างก่อน ถัดมาที่กฎบัตรเวนิส ซึ่งได้ขยายขอบเขตออกมาให้กว้างขึ้น ด้วยการเพิ่มคำ Conservation เข้ามา รวมทั้งการกำหนดให้โบราณสถานมีทั้งที่เป็น Monument และ Site ไม่ใช่เฉพาะแต่ที่เป็นสิ่งก่อสร้างแต่เพียงอย่างเดียว ในช่วงต่อมาจึงได้เกิดแนวคิดการปกป้องคุ้มครองมรดกที่มีคุณค่าความสำคัญที่คนทั้งโลกจะต้องร่วมกันรักษา ซึ่งมีทั้งที่เป็นแหล่งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม สำหรับกฎบัตรออสเตอร์เลียซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล แม้ชื่อจะไม่สื่อถึงแนวคิดด้านการอนุรักษ์แต่ใจความแต่ก็ให้ความหมายของคำว่า Conservation ให้ครอบคลุมทุกกิจกรรมที่เป็นการอนุรักษ์ทั้งหมด และให้ความสำคัญกับการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม ที่จะนำมาสู่การกำหนดแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถานได้ต่อไป และต่อมา ในการประชุมที่เมืองฟลอเรนซ์ได้ทำให้เกิดกฎบัตรการอนุรักษ์ที่เป็นการขยายขอบเขตออกมาจากกฎบัตรเวนิสเป็นครั้งแรก ด้วยการยกประเด็นของโบราณสถานประเภทสวนประวัติศาสตร์ ที่ต้องการแนวทางการอนุรักษ์ที่ต่างไปจากที่ได้กำหนดไว้ในกฎบัตรเวนิส เนื่องจากสวนประวัติศาสตร์ถือเป็นโบราณสถานที่มีชีวิต ด้วยมีองค์ประกอบที่เป็นพืชพันธุ์ธรรมชาติ ในขณะที่มุมมองด้านการอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิมได้มุ่งเน้นอยู่ที่ซากโบราณสถาน ต่อจากสวนประวัติศาสตร์ในลำดับต่อมา ก็ได้มีการหาแนวทางเพิ่มเติมให้กับโบราณสถานประเภทย่าน ชุมชนเมืองประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และแหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการที่พิจารณาไปควบคู่กับการอนุรักษ์ด้วย

^{๔๕} Jukka Jokilehto, *A History of Architecture Conservation*. (Amsterdam: Elsevier, 2005), p. 237.

ทั้งนี้ ในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หรือ (Intangible Cultural Heritage) โดยในภาพรวม เฉพาะการคุ้มครองตามที่จับต้องได้นั้น เป็นสิ่งที่มีความชัดเจนทางกายภาพและเป็นรูปธรรม โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ อนุสาวรีย์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษาไว้ อาจถูกจัดอยู่ในประเภทของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติก็ได้ ซึ่งอนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๕๑๘^{๔๖} ซึ่งกำหนดความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้สองความหมาย ได้แก่ (๑) มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึง สถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ ถ้ากลุ่มสถานที่ก่อสร้างยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกัน ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะมานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ และ (๒) มรดกทางธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง สภาพธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพอันมีคุณค่าเด่นชัดในด้านความล้ำเลิศ วิทยาศาสตร์ หรือสถานที่ซึ่งมีสภาพทางธรณีวิทยาและภูมิประเทศที่ได้รับการวิเคราะหแล้วว่า เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพันธุ์พืชและสัตว์ ซึ่งถูกคุกคามหรือเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของพืชหรือสัตว์ที่หายาก เป็นต้น อีกส่วนหนึ่ง คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติ การสื่อสาร การแสดงออก ความรู้ ทักษะ รวมทั้งเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ซึ่งชุมชน กลุ่มบุคคล หรือปัจเจกชนยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม โดยได้มีการสืบทอดกันมาหลายรุ่น โดยชุมชนหรือกลุ่มบุคคลได้มีการสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ ในลักษณะที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อม การมีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ และมีการแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ และมีความต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้มีการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ทั้งนี้ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มีการกำหนดสิ่งซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมเช่น มูขปาฐะ การแสดงออก ภาษาศิลปะการแสดง แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล ฝีมือช่าง แนวประเพณี มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ยังเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นและถูกสร้างใหม่อยู่เรื่อย ๆ โดยชุมชน เพื่อตอบสนองกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันเป็นการช่วยให้ชุมชนมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง โดยความต่อเนื่องถือเป็นลักษณะสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

^{๔๖}ประเทศไทย เข้าเป็นภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๐.

กระทั่ง ปี ค.ศ. ๒๐๐๓ องค์การยูเนสโก (UNESCO) จึงมีมติประกาศใช้ อนุสัญญาปกป้องดูแลมรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่มีรูปร่าง ๒๐๐๓ (UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage (2003)) อนุสัญญานี้มีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๐ เมษายน ค.ศ. ๒๐๐๖ หรือ พ.ศ. ๒๕๔๙^{๔๗} อนุสัญญานี้ มีเจตนารมณ์สงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ ในฐานะสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญานี้ได้วางหลักกฎหมายใหม่ โดยสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชนไม่ใช่สิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน เพื่อให้โลกตั้งอยู่บนความหลากหลายทางวัฒนธรรม และผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการจัดการ การสืบทอดและการปรับเปลี่ยนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตน ตามหลักการวัฒนธรรมมีชีวิต (Cultural of Life) โดยที่ ลักษณะสิทธิทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ นั้น แม้สิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิใช้ อนุรักษ์ สืบทอดส่งต่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไม่ได้ไปซึ่งสิทธิในความเป็นเจ้าของหรือสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา สิทธิทางวัฒนธรรม จึงไม่ใช่สิทธิในทรัพย์สินของปัจเจกชน แต่อนุสัญญาดังกล่าวก็ยอมรับว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอาจได้รับการปกป้อง ตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาตามข้อ ๓ ของอนุสัญญาดังกล่าว ผลลัพธ์คือรัฐภาคีสมาชิกสามารถมอบสิทธิผูกขาดในทรัพย์สินทางปัญญาแก่ผู้ถือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยวิธีเช่นนี้ไม่ขัดต่อพันธกรณีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓

กรณีมาตรการที่จำเป็นตามข้อ ๑๑ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ที่อยู่ในรูปกฎหมายภายในรัฐภาคีสมาชิกปัจจุบัน กฎหมายภายในดังกล่าวมี ๓ รูปแบบ คือ

๑. กฎหมายมรดกทางวัฒนธรรมที่ใช้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเท่านั้น เช่น ประเทศฟิลิปปินส์ เป็นต้น

๒. กฎหมายมรดกทางวัฒนธรรม แต่กฎหมายฉบับนี้ใช้กับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น ประเทศลาว ประเทศเวียดนาม เป็นต้น

๓. กฎหมายเฉพาะเพื่อใช้เฉพาะมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น พระราชบัญญัติสงวนและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ของประเทศไทย เป็นต้น

^{๔๗}ประเทศไทย ให้สัตยาบันและดำรงสถานะเป็นรัฐภาคีสมาชิกลำดับที่ ๑๗๑ ของอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๙.

อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ กำหนดให้รัฐต้องร่วมกับปัจเจกชน กลุ่มบุคคล และชุมชนในการบริหารมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามหลักการมีส่วนร่วมของราษฎร เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และสิทธิทางวัฒนธรรมเป็นสิทธิมนุษยชน มนุษย์จึงเป็นผู้ทรงสิทธิ ไม่ว่ามนุษย์จะเป็นปัจเจกชน กลุ่มบุคคล หรือชุมชน รัฐภาคีสมาชิกจึงไม่อาจดำเนินการบริการสาธารณะด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพียงลำพัง และรัฐภาคีสมาชิกต้องให้ความสำคัญต่อผู้ถือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสืบเนื่องจากผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นผู้ริเริ่มต่อการใช้ การปฏิบัติ การสืบทอด การดำเนินการใด ๆ ต่อการสงวนรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รัฐภาคีสมาชิกจึงมีหน้าที่เพียงการสนับสนุนส่งเสริมผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในการใช้สิทธิทางวัฒนธรรม

สำหรับ ลักษณะชุมชนตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ นั้น ไม่ได้ยึดโยงกับพื้นที่ภูมิศาสตร์แห่งหนึ่งดังเช่นกฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ชุมชนตามอนุสัญญานับนี้จึงอาจจะตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่ชุมชนเหล่านี้เชื่อมโยงกันและรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันรวมถึงการดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ร่วมกันผ่านประวัติศาสตร์และธรรมเนียมปฏิบัติร่วมกัน เช่นนี้ชุมชนดังกล่าวจึงอาจเป็นชุมชนคนเมือง ชุมชนกลุ่มน้อย ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ หรือชุมชนรูปแบบอื่นใด ส่งผลให้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม รัฐภาคีสมาชิกจึงต้องร่วมกับชุมชนในการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยรัฐภาคีสมาชิกต้องสร้างกลไกสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยอย่างยิ่งต่อการธำรงรักษาความแท้และบูรณภาพของมรดกทางวัฒนธรรมตามข้อ ๕ แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ อย่างไรก็ตาม พันธกรณีตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ ไม่ใช่ข้อบังคับเข้มงวด รัฐภาคีสมาชิกมีอิสระในการเลือกใช้มาตรการต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดูแลรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในอาณาเขตประเทศตน

ทั้งนี้ กฎบัตรสากลล่าสุดที่ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการนั้น ได้แก่ กฎบัตรปี ค.ศ. ๒๐๐๘ เรื่อง Interpretation and Presentation ก็แสดงให้เห็นได้ถึงกระแสแนวคิดในปัจจุบันของการอนุรักษ์ ว่า กำลังมีแนวโน้มมาในเรื่องของการสื่อความหมายและการนำเสนอโบราณสถาน แสดงถึงความสำคัญของความเข้าใจในสิ่งที่เราอนุรักษ์เพื่อให้สังคมตระหนักถึงคุณค่า ได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ และจะได้ร่วมกันดูแลรักษาให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

สรุปได้ว่า กระแสการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยแท้จริงแล้ว เริ่มต้นจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ก่อนที่จะมีการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตามลำดับ ทั้งนี้ องค์การที่มีบทบาทสำคัญในด้านนี้และเป็นที่ยอมรับของนานาชาติอารยประเทศ คือ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO

๒.๓.๔ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

อุบัติการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของอาณาจักรที่สำคัญต่าง ๆ ที่เจริญขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๓ คือ การเข้ามาของพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการจัดระเบียบโครงสร้างบ้านเมือง การปกครอง ความคิด ความเชื่อ ของสังคมในยุคสมัยนั้น การเดินทางเพื่อไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกาในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ก่อให้เกิดประเพณีนิยมแบบลังกาที่นอกเหนือจากแนวความคิดในพุทธศาสนาที่เข้ามา คือ การนิยมในการเขียน หรือการสร้างสรรควรรณกรรมใหม่ที่ลอกเลียนจากงานเขียนแบบลังกาขึ้นอย่างแพร่หลายในภูมิภาคนี้งานเขียนเหล่านี้มีบทบาทยิ่งที่ทำให้คนในยุคปัจจุบันรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ วิถีชีวิต วัฒนธรรม สังคม ความเชื่อ ในยุคสมัยนั้น

ทั้งนี้การรับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแถบนี้ไม่เพียงแต่ให้อิทธิพลกับงานเขียนอย่างเดียวเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลสำคัญกับความคิดความเชื่อซึ่งส่งผลถึงการปฏิบัติในทางศาสนาด้วย หลักฐานงานเขียนต่าง ๆ ที่แสดงเรื่องราวต่าง ๆ ล้วนมีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากที่สุด นอกจากนั้นก็มีเรื่องราวการสร้าง การปฏิสังขรณ์และความเชื่อ ซึ่งหลักฐานที่สะท้อนเกี่ยวกับแนวคิด วิธีการอนุรักษ์ต่าง ๆ ในช่วงเวลานั้น และสิ่งเหล่านี้ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์ในช่วงยุคก่อน พ.ศ. ๒๓๑๐^{๔๘}

สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๘) พบหลักฐานประเภทเดียวคือ จารึก พบการจารึกที่ศิลปวัตถุทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เช่น พระพิมพ์ ฐานอิฐดินเผาของเจดีย์ และส่วนใหญ่จะบันทึกเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการประกาศพุทธศาสนาและการอุทิศเป็นสำคัญ จารึกในสมัยทวารวดีนี้พบข้อความที่กล่าวถึงการใช้หรือถวายคนเพื่อให้เป็นข้าทาสบริวารของวัด ตลอดจนการถวายสิ่งของต้นไม้ เพื่อใช้ประโยชน์ภายในวัด ทั้งนี้ เพื่อสะสมบุญและมุ่งสู่พุทธภูมิเป็นสำคัญ แนวคิดในการทะนุถนอมบำรุงพระพุทธศาสนา หรือการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไปในภายภาคหน้าให้นานเท่านาน แนวคิดความเชื่อเช่นนี้เป็นแนวคิดหนึ่งของการสร้างพระพิมพ์ ซึ่งการถวายข้าทาสเพื่อเป็นให้เป็นบริวารของวัด และการปฏิสังขรณ์อาคารให้มีความสวยงามเสมอ น่าจะมาจากแนวคิดนี้เช่นกัน จารึกในสมัยทวารวดีที่แสดงเนื้อความเกี่ยวกับการอนุรักษ์นี้มีจารึกในหินขอน ๒ (พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔) พบที่อำเภอปรางค์ชัย จังหวัดนครราชสีมา

^{๔๘}อุษณีย์ ธงไชย, จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาท, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๒๓.

สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐) หลักฐานที่พบ คือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นพระราชนิพนธ์ของพระยาลิไท ทรงนิพนธ์โดยรวบรวมเนื้อหาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ซึ่งมีเนื้อหาอันเป็นเครื่องมือทางการเมืองการศาสนา เป็นสะพานให้พุทธศาสนิกชนไปพบพระศรีอาริยมุตไตรยและมุ่งสู่นิพพานเนื้อหาที่สำคัญในเชิงประวัติศาสตร์จะอธิบายเรื่องราวของความเป็นจักรพรรดิราชย์ ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ข้อบารมีอันสูงสุดที่กษัตริย์พึงมี ตลอดจนแนวคิดที่สำคัญทางพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อในเรื่องกรรม ผลของการทำบาป และการเวียนว่ายตายเกิด เป็นต้น ศิลาจารึกและจารึกนับเป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดของการศึกษาประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นหลักฐานปฐมภูมิที่เป็นงานเขียนชนิดเดียวที่บอกเรื่องราวเกี่ยวสุโขทัย ในเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ การสร้างวัด หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในสมัยสุโขทัยเหล่านี้ บ่งชี้ว่าการรักษาทำนุบำรุงเป็นสิ่งที่ทำเพื่อพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ซึ่งได้แก่ การสร้าง ซ่อมแซม เปลี่ยนแปลง ให้งดงาม มั่นคงยืนยงตราบนานเท่านาน ให้สมกับความศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชน

ข้อความเกี่ยวกับการสร้างและการปฏิสังขรณ์โดยตรงที่ปรากฏในศิลาจารึกในสมัยสุโขทัยหลายหลัก กล่าวถึง การมุ่งกระทำให้บุญกรรมโดยสร้าง (ปฏิสังขรณ์) พระวิหาร สถูป และพระศรีมหาโพธิ์โดยไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายใด ๆ เช่น ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง หลักที่ ๑ (พ.ศ.๑๙๐๔) ศิลาจารึกวัดศรีชุม (ประมาณ พ.ศ.๑๘๘๔-๑๙๑๐) กล่าวถึง พ่อขุนรามคำแหงก่อกำพระศรีรัตนมหาธาตุแห่งหนึ่งในเมืองศรีสัชนาลัยและสร้างเจดีย์อื่น ๆ อีกหลายแห่ง^{๔๙}

สมัยล้านนา ปรากฏหลักฐานการบันทึกที่มากกว่าในสมัยก่อนหน้า โดยเฉพาะผลของการเดินทางของกลุ่มพระสงฆ์ล้านนาที่เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ลังกา ในตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งหลังจากนั้นเป็นต้นมาก็พบว่ามีการเขียนทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมามากมาย

สมัยอยุธยา (พ.ศ.๑๘๙๓-๒๓๑๐) หลักฐานในสมัยอยุธยาปรากฏมาก โดยเฉพาะการบันทึกเรื่องราวลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปของพระราชพงศาวดาร อย่างไรก็ตาม หลักฐานดังกล่าวไม่ได้เป็นที่ยอมรับกันว่าถูกต้องและเชื่อถือได้ทุกฉบับ เนื่องจากพงศาวดารต่าง ๆ ในสมัยอยุธยาฉบับที่ได้รับการชำระใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงสำนวนโวหาร และอาจมีการเพิ่มเติมแนวคิดในสมัยนั้น ๆ ลงไปด้วย^{๕๐}

^{๔๙}อ้างแล้ว, อุษณีย์ ธงไชย, จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา ลังกาวงศ์, หน้า ๒๔.

^{๕๐}นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.), หน้า ๓.

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น หรือ สมัยรัชกาลที่ ๑-๓ (พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๓๙๓) ในช่วงเวลานี้ยังไม่มีเอกสารที่บ่งบอกเด่นชัดว่า มีการปฏิบัติงานหรือแนวทางการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบระเบียบเป็นแบบแผน มีเพียงการกระทำเพื่อซ่อมแซมอาคารต่าง ๆ เท่านั้น สิ่งที่เป็นจุดหักเหในการเริ่มเปลี่ยนแปลงการอนุรักษ์ในยุคนี้ คือ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ สืบเนื่องมาจากเหตุผลที่เริ่มมีการติดต่อกับชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นช่วงที่คนไทยให้ความสำคัญกับคนจีน เนื่องจากถือว่าคนจีนมีความเจริญเป็นอันดับหนึ่ง ชาวตะวันตกจึงถูกมองว่ามีความเจริญต่ำกว่าไทย ต่อมาในช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงไปหลายประการ เช่น ชัยชนะของอังกฤษเหนือพม่าในปี พ.ศ.๒๓๖๘ และเหนือจีนในปี พ.ศ.๒๓๘๓ การเริ่มเข้ามาแพร่หลายของเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ ของชาวตะวันตก ทำให้ช่วงนี้ไทยอยู่ในระหว่างช่วงการประเมินศักยภาพของเหล่าชาติตะวันตกเสียใหม่

ในช่วงเวลานี้ประเทศจึงอยู่ฐานะที่ต้องย้อนกลับมามองตัวเองเพื่อประเมินศักยภาพที่มีอยู่ หรือ การตั้งหลัก หรือ สงวนท่าที โดยยังคงรักษาวัฒนธรรมของสังคมดั้งเดิมไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้พระพุทธศาสนาสร้างความศรัทธาเป็นแกนหลักเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ ซึ่งประสบผลสำเร็จอย่างดี พบว่ามีความแตกต่างและจุดเปลี่ยนแปลงที่แสดงออกให้เห็น คือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัด วัดต่าง ๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมให้งดงาม ตามโบราณราชประเพณี พร้อมกันนั้นยังคงให้คงตามรูปแบบดั้งเดิม หรือมีการถ่ายแบบในการซ่อมแซมให้เหมือนของเดิมบ้าง มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระอารามหลวงในแบบไทยดั้งเดิม เพื่อแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของความเป็นใหญ่ของไทยโดยแสดงออกผ่านการซ่อมแซมบำรุงวัด^{๕๑} ทั้งนี้การสร้างแสนยานุภาพดังกล่าวไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นว่า สิ่งดั้งเดิมของไทยมีคุณค่ามีความยิ่งใหญ่เพียงใดและไม่เป็นรองชาติใด ๆ ของตะวันตก ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นช่วงเวลาที่มีการสร้างงานอาคารตามแบบประเพณีนิยมเพื่อหวังให้พระนครงดงามดุจเดิมในอดีต และมีการสร้างวัดวาอารามให้สวยงามมากมาย พร้อมทั้งซ่อมแซมวัดที่ชำรุดทรุดโทรมในพระนคร ทั้งนี้เพื่อช่วยสร้างขวัญกำลังใจให้กับประชาชนด้วย ดังกรณีการบูรณะวัดตามโบราณราชประเพณีในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑-๓) ที่เป็นช่วงเวลาของการปรับปรุงบ้านเมืองให้มีสภาพดีงาม พร้อมทั้งตั้งหลักรับอิทธิพลที่เริ่มเข้ามาของชาติตะวันตก ซึ่งทำให้ช่วงนี้มีการซ่อมแซมปฏิสังขรณ์วัดเก่าที่เคยมีอยู่เดิมให้สง่างาม พระมหากษัตริย์ทรงโปรดเกล้าให้เก็บพระพุทธรูปจากวัดร้างตามหัวเมือง มาเก็บรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ไว้ยังวัดต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพมหานคร และโปรดเกล้าให้บูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามโบราณราชประเพณี

^{๕๑}กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย” , วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ภายหลังจากหมดสิ้นการสงครามคราวก่อตั้งพระนคร รัชกาลที่ ๑ จึงทรงโปรดให้สร้างพระบรมมหาราชวัง โดยกำหนดว่าจะสืบทอดตามแบบแผนตามแบบอย่างเดิมต่อไป และที่สำคัญรูปแบบของผังพระบรมมหาราชวังและหมู่มหาราชมณเฑียร ได้ถือเอาแบบอย่างแห่งกรุงศรีอยุธยาเป็นแนวปฏิบัติทั้งสิ้น

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงปฏิสังขรณ์วัดแจ้งและวัดท้ายตลาดอันเป็นวัดเก่าในสมัยอยุธยา ขึ้นมาเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่ง ซึ่งในปัจจุบันคือวัดอรุณราชวรารามและวัดโมฬีโลกยสุทธา

นอกจากนั้น งานสร้างที่สำคัญแห่งหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๒ คือ สวนขวา ซึ่งในตอนแรกหมายที่จะสร้างแล้วรวบรวมของบุคคลที่มีฝีมือทั้งหลาย เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างสลัก ช่างเขียน ีเพื่อมาประกวดประชันฝีมือกัน แต่ผลที่เกิดขึ้นมากกว่านั้น คือ เป็นประโยชน์ในแง่ทำนุบำรุงพวกช่าง และเชิดชูงานด้านศิลปะและวัฒนธรรม^{๕๒}

ในสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในสมัยนี้เกิดความมั่นคงของพระคลังหลวง ทำให้เกิดการบำรุงบูรณะพระราชวัง และมีการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ รวมทั้งการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ขึ้น ๆ อย่างมากมาย สิ่งก่อสร้างที่สำคัญในรัชกาลนี้ คือ พระปรางค์วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) ซึ่งเป็นการสร้างเสริมองค์ปรางค์ตามแนวพระราชดำริในรัชกาลก่อน และมีรูปแบบของการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่แสดงให้เห็นโดยชัดเจนใน ๓ กรณีดังนี้

กรณีที่ ๑ กรณีกฎหมายตราสามดวง กฎหมายตราสามดวงเป็นประมวลกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดฯ ให้ชำระต้นฉบับกฎหมายไทยสมัยอยุธยาและชำระเพิ่มเติมขึ้น ใน พ.ศ.๒๓๔๗ เพื่อใช้เป็นหลักในการปกครองบ้านเมือง ตัดสินคดีความและจัดระเบียบสังคมให้เป็นแบบแผนและถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแบ่งออกเป็นสามตรา คือ ตราพระราชสีห์ ตราพระคชสีห์ และตราบัวแก้ว กฎหมายตราสามดวง ถือว่าเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญยิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพเรื่องราว ค่านิยมทางสังคม และโลกทัศน์ของคนในสมัยนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี และแน่นอนว่ากฎหมายตราสามดวง จึงเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นภาพของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์ในสมัยดังกล่าวได้^{๕๓}

^{๕๒}สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๕๓}ศิรินันท์ บุญศิริ, “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”, **ศิลปากร**, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘): ๖๗.

กรณีนี้ที่ ๒ กรณีการรื้อถอนอิฐจากกรุงเก่าเพื่อมาสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างบ้านแปลงเมือง มีการกระทำหลายอย่างที่ดูจะขัดกับหลักการอนุรักษ์ในปัจจุบัน และดูจะขัดกับกฎหมายที่ตราสามดวงที่ตราขึ้นในสมัยนี้ เช่น การให้ก่อสร้างพระนครทั้งพระบรมมหาราชวัง และพระราชวังบวรสถานมงคล บ่อมปราการต่าง ๆ ซึ่งให้รื้อกำแพงเมืองกรุงเก่าลงมาบ้างเพื่อนำไปก่อสร้างกรุงใหม่^{๕๔}

กรณีนี้ที่ ๓ กรณีการอนุรักษ์ของเจ้านายชั้นสูงกับวังหน้า มีกรณีที่น่าสนใจ คือ กรณีการบูรณปฏิสังขรณ์พระราชวังบวรสถานมงคลซึ่งพระราชวังนี้เป็นพระราชวังที่สำคัญและได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เรื่อยมาโดยตลอด^{๕๕}

กรณีนี้ที่ ๔ กรณีความคิดเกี่ยวกับการรักษาของเดิมในรัชกาลที่ ๓ คราวหนึ่งในรัชกาลที่ ๓ ยังไม่มีการกำหนดโทษหรือกำหนดบทบัญญัติในการรื้อถอนวัดเก่าแก่โบราณ หรือยังไม่มีใครที่จะคำนึงถึงโบราณสถานมากนัก ครั้งนั้นพวกญวนได้รื้อถอนทำลายวัดส้มเกลี้ยงซึ่งเป็นวัดเก่าโบราณความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านจึงปรับโทษโดยให้สร้างวัดชดใช้

ต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ ๔-๕ (พ.ศ. ๒๓๔๙ - ก่อน พ.ศ. ๒๔๕๓) ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นช่วงเวลาที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในประเทศด้วยความตระหนักของผู้นำถึงภัยคุกคามจากชาติตะวันตก และเข้าใจถึงสถานภาพที่ควรจะเป็นของสยาม ในฐานะของอาณาจักรเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งในบริบทอันยิ่งใหญ่ของโลก เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบของการอนุรักษ์ที่ชัดเจน ๗ กรณี ดังนี้

กรณีนี้ที่ ๑ กรณีพระวชิรญาณ (รัชกาลที่ ๔) เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ โดยเมื่อราวปลายปี พ.ศ. ๒๓๗๔ พระวชิรญาณมหาเถระได้เสด็จไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชย์สมบัติก็ได้เสด็จไปอีกหลาย จากนั้นจึงทรงปฏิสังขรณ์ตามวิธีการคือ “โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ช่างนายทหารใน ต่อตัวอย่างถวาย เป็นรูปพระเจดีย์กลม ตัวอย่างพระเจดีย์ตามรูปแบบเดิมเสร็จแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ คือ สมเด็จพระยาองค์ใหญ่ เป็นแม่กองเจ้าของการ ได้ลงมือถากต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้อเอาอิฐที่มีผู้ซื้อขายที่วัดเก่า ๆ บ้างและให้ทำขึ้นบ้าง ก่อเป็นฐาน

^{๕๔}กรมศิลปากร, **ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙), หน้า ๖๗.

^{๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

จากข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีการทำหุ่นจำลองขึ้นก่อน เพื่อที่ตกลงก่อนว่าจะทำแบบนี้ดีหรือไม่ แล้วจึงให้สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์เป็นแม่กองงาน ส่วนวิธีการบูรณะคือ ให้ถากถางต้นไม้บนองค์พระ ให้ซื้ออิฐที่มีผู้รื้อวัดเก่ามาขายบ้างและทำขึ้นเองบ้าง และก่อฐานขึ้น ๘ ศอก นอกจากนั้นยังกล่าวถึงวิธีการบูรณะไว้คือ มีการใช้โซ่รัด มีการปักเสาเป็นซุงล้อมรอบองค์พระปฐมเจดีย์แล้วเอาโซ่รัดไว้เป็นเปาะๆ ขึ้นไปจนถึงปล้องไฉน แล้วจึงก่ออิฐถือปูนหุ้มไว้หมดฉะนั้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า มีการศึกษาก่อนการบูรณปฏิสังขรณ์ และอย่างน้อยเทคนิคในเรื่องการบูรณะได้เกิดขึ้นแล้ว ไม่ว่าจะถูกต้องตามความคิดของนักวิชาการในปัจจุบันหรือไม่ก็ตาม

กรณีที่ ๒ กรณีรัชกาลที่ ๔ ทรงปฏิสังขรณ์พระนารายณ์ราชนิเวศน์ โดยทรงรับสั่งให้จัดการปฏิสังขรณ์ พระนารายณ์ราชนิเวศน์ เมืองลพบุรี โดยให้พระยาพิไชยสงคราม พระยาพิชิตณรงค์พระยานรินทรราชเสนี ขึ้นไปเป็นแม่กองทำการปฏิสังขรณ์ขึ้นไว้ เพื่อจะได้ให้เป็นที่พักพิงในกาลอันควรและให้บุตรสละเก่าในพระราชวังขึ้นมาใช้ และทรงรับสั่งให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ หลายแห่ง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ๑ บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ๑ ทำพระเจดีย์แก้วพระรัศมีพระพุทโธไสยาสน์ ๑ วัดมหาธาตุวัด ๑ วัดชนะสงครามวัด ๑ บูรณะแต่ของปรักหักพัง โปรดฯ ให้กระทำพระวิหารหลังพระอุโบสถอีกหลัง ๑ กระทำกุฏิสงฆ์เป็นตึกทั้งสิ้น ในคลองก็ให้ลงเขื่อนศิลาเป็นขึ้นบันได^{๕๖} นอกจากจะมีการรักษาบูรณปฏิสังขรณ์ในแง่ของคุณค่าของความเป็นอดีตของโบราณสถานแล้ว จะเห็นได้ว่ายังทรงมีการควบคุมและจัดระเบียบการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาต่าง ๆ ด้วย โดยให้ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาที่จะบูรณปฏิสังขรณ์มาแจ้งความประสงค์กับเจ้าหน้าที่บ้านเมืองเสียก่อน แต่ทั้งนี้ยังไม่ระบบที่ชัดเจนว่าจะมีการบูรณะอย่างไร

กรณีที่ ๓ กรณีรัชกาลที่ ๔ ทรงออกหมายประกาศเขตรังวัดผู้รั้งเขตวัดในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ โดยทรงออกกฎหมายควบคุมผู้ที่กระทำผิดต่อศาสนสถาน โดยได้ทรงออกหมายประกาศเขตวัดกำหนดให้ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างจากศาสนสถานในระยะ ๔ เส้นโดยรอบ มีหน้าที่สอดส่องดูแลมิให้ผู้ร้ายทำการลักลอบขุดหาทรัพย์สิน และได้กำหนดพินัยปรับแก้ราษฎรที่นิ่งเฉย หมายประกาศนี้รวมศาสนสถานที่เป็นวัดร้างด้วย และหากพิจารณาจากกฎหมายตราสามดวงจะมีบทบัญญัติหลายข้อที่กำหนดโทษคนที่ลักลอบตัดเศียร ขุดเจดีย์ แต่เป็นกฎหมายที่ดูเหมือนว่าจะใช้คุ้มครองพระพุทธศาสนา มากกว่าที่จะคุ้มครองตัวโบราณสถานโดยตรง หรือมุ่งหมายที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา มากกว่าทำนุบำรุงโบราณสถาน

^{๕๖}เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๖), หน้า ๗๗๕.

กรณีที่ ๔ กรณีการเริ่มต้นของการดำเนินงานด้านพิพิธภัณฑ์และการสะสมของเก่า โดยในช่วงต้นของพุทธศตวรรษที่ ๒๕ การรวบรวมศิลปวัตถุและการเก็บสะสมของเก่า ของสวยงามและของแปลก เป็นที่นิยมกว้างขวางไม่เฉพาะแต่หมู่ขุนนางข้าราชการชั้นสูง แต่คหบดีและชนชั้นสามัญชนก็ได้รับอิทธิพลความคิดนี้ด้วย^{๕๗} การรวบรวมและการเก็บสะสมของเก่านี้ คาดว่าได้รับอิทธิพลจากค่านิยมตะวันตกไม่มากนักน้อย นอกจากนั้นยังพบว่ามีความหลากหลายคน ที่มีกลักลอบนำโบราณวัตถุสถานออกมานอกประเทศ เช่น ในกรณีของชาวเยอรมันชื่อ เรสต์แมน (Rastman) ผู้สังเกตการณ์จากพิพิธภัณฑ์เบอร์ลินได้ลักลอบนำรูปเคารพจากกำแพงเพชรออกนอกประเทศไทย โดยอ้างนำไปศึกษาเพื่อประโยชน์แห่งประวัติศาสตร์ไทยอยู่เสมอ ดังนั้น จึงมีการดำเนินงานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อรวมของต่าง ๆ ไว้ทั้งโบราณวัตถุ หรือวัตถุประดับโบราณสถาน ในช่วงนี้บรรดาโบราณศิลปวัตถุทั้งหลายที่ได้ทรงรวบรวมไว้ ได้โปรดให้สร้างพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นที่เก็บรักษาในปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ในรัชกาลที่ ๔ ศัพท์คำว่า “พิพิธภัณฑ์” จึงได้เกิดขึ้นจากนามพระที่นั่งองค์นี้

กรณีที่ ๕ รัชกาลที่ ๕ ทรงตั้งหอมิวเซียม พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าตั้งหอมิวเซียมขึ้นที่พระที่นั่งหทัยสวาม (หอทองคอกเตี้ย) ให้พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ ผู้น้อย กงสุลต่างประเทศ ตลอดจนประชาชนชายหญิง ได้เข้าชมเป็นปฐมฤกษ์ ในพระราชพิธีพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๔๑๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์จะจัดพิพิธภัณฑ์ตามแบบสากล จึงโปรดเกล้าให้ เฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Henry Alabaster) ต้นสกุลเศวตศิลา ร่วมกับพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) ดำเนินการจัดพิพิธภัณฑ์ตามแบบแผนอย่างยุโรปขึ้นที่หอทองคอกเตี้ยในพระบรมมหาราชวัง มีคนไทยมาฝึกเป็นกurator คือ นายทัต ศิริสัมพันธ์ หรือ พลโทพระยาสมุทธสงคราม และเรียกว่า หอมิวเซียม โดยย้ายของจากพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์มาจัดแสดงไว้ที่พระที่นั่งสามองค์ในพระราชวังบวรสถานมงคล คือ พระที่นั่งศิวโมกขพิมาน พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระที่นั่งอิศราวินิจฉัย ในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ หอมิวเซียมนี้ในระยะแรกยังมีลักษณะการจัดแสดงคล้ายกับการจัดนิทรรศการเป็นคราว ๆ ตามวโรกาสสำคัญ ๆ ยังมีไม่มีการจัดพิพิธภัณฑ์สถานที่มีโบราณวัตถุ หรือศิลปวัตถุมาจัดแสดงมากนัก

การเริ่มต้นเปิดพิพิธภัณฑ์ขึ้นเป็นครั้งแรก ทำให้ต่อมาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้น คือ อยุธยาพิพิธภัณฑ์สถาน ใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ซึ่งได้จัดขึ้นที่พระราชวังจันทร์เกษม นับได้ว่าเป็นพิพิธภัณฑ์สถานประจำท้องถิ่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เป็นแบบอย่างให้กับสมุหเทศาภิบาลอื่น ๆ ในเวลาต่อมา เช่น พิพิธภัณฑ์สถานที่วัดราชธานี สุโขทัย และที่พระปฐมเจดีย์ นครปฐม เป็นต้น^{๕๘}

^{๕๗}อ้างแล้ว, เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ หน้า ๓๑.

^{๕๘}กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์, “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘), หน้า ๖๓.

กรณีที่ ๖ กรณีพระราชกระแสการอนุรักษ์ของรัชกาลที่ ๕ โดยหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโบราณคดีสโมสรขึ้น ในวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๔๑ เพื่อการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของชาติบ้านเมืองในอดีต พระองค์โปรดให้ทำการบูรณะพระพุทธรูปและปูชนียสถานหลายแห่ง ในส่วนของการอนุรักษ์ ทรงโปรดกำหนดแนวทางในการปฏิสังขรณ์พระปรางค์วัดอรุณฯ ซึ่งถือเป็นเอกสารแนวทางการอนุรักษ์ช่วงที่มีฉบับแรกในประวัติศาสตร์การอนุรักษ์ไทย ซึ่งไม่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามใจชอบตามค่านิยมในยุคนั้น แต่เป็นการคงไว้ซึ่งของดั้งเดิม ซึ่งคล้ายกับกระแสแนวคิดการอนุรักษ์ของตะวันตกในช่วงเวลานั้น ดังกล่าวนี้นำแสดงให้เห็นถึงการพยายามคงรักษาไว้ซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าของอดีตคงเหลืออยู่ แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมีความรักชาติในระบบชาตินิยมมาก และทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญของงานสถาปัตยกรรมโบราณ ในฐานะที่เป็นหลักฐานอันแสดงถึงอารยธรรมของชาติ นอกจากนั้นแล้วยังทรงชี้ประเด็นว่างานเหล่านี้ยังเป็นหลักฐานความรู้ในวิชาช่างอีกด้วย

กรณีที่ ๗ กรณีการสงวนรักษาพระนครศรีอยุธยาไว้เป็นเมืองโบราณ โดยในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้จัดพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษกขึ้น เนื่องในวโรกาสที่พระองค์ได้ทรงครองราชย์ยาวนานยิ่งกว่ากษัตริย์พระองค์ใด และยาวนานกว่าพระรามาธิบดีที่ ๒ กษัตริย์แห่งพระนครศรีอยุธยา^{๕๙} ทรงรับสั่งให้สงวนรักษาเมืองอยุธยาไว้ในฐานะที่เป็นเมืองโบราณ ทำให้พระยาโบราณราชธานินทร์ได้เข้าตรวจสอบร่องรอยหลักฐานต่าง ๆ ไว้เป็นครั้งแรก จนกระทั่งเรียบเรียงและจัดพิมพ์เป็นหนังสือและแผนที่ประกอบออกมาจนใช้อ้างอิงกันในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังถือได้ว่าเป็นการประกาศโบราณสถานเป็นครั้งแรก

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เป็นยุคของการแก้ปัญหาตะวันตกจากที่เคยก่อเป็นรูปร่างในรัชกาลที่ ๕ ได้ถูกเสริมเป็นรูปแบบที่ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๖ แนวทางที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสนอให้แก่ชาวไทย คือ ลัทธิชาตินิยม ซึ่งจะให้เป็นแนวทางในการรักษาวัฒนธรรมของชาติไว้ในยามที่ต้องพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยีตะวันตก^{๖๐}

^{๕๙}บุหงา วัฒนะ, พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า, (พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑), หน้า ๗๖.

^{๖๐}วิไลเลขา ถาวรธนสาร, ขนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ พบว่า ได้มีการประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ.๒๔๖๖ พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร พ.ศ. ๒๔๖๙ และพระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ.๒๔๖๙ นอกจากจะเป็นการรักษาของโบราณอย่างเป็นรูปธรรมแล้วยังเป็นการประกาศให้ประชาชนทั่วไปได้เข้าใจว่าจำเป็นต้องรักษาไว้ หากพิจารณาตามที่พระองค์กล่าวไว้ว่า ของโบราณย่อมเป็นหลักฐานในพงศาวดาร และเป็นเครื่องอุปกรณ์การตรวจตราหาความรู้โบราณคดีต่าง ๆ อันเจริญประโยชน์และเกียรติยศของบ้านเมือง อันเป็นความคิดที่ไม่ได้เกิดขึ้นมาก่อนในไทย ซึ่งถ้าเป็นระบบความคิดของไทยจะเกี่ยวกับความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาหรือเพื่อเสริมสร้างบารมีของผู้ปกครองเป็นสำคัญ หรือกล่าวได้ว่าไม่ใช่ระบบความคิดของไทยแบบจารีตประเพณี ที่รู้จักใช้ของเก่าหรือของโบราณเป็นหลักฐานทางวิชาการเพื่อตรวจสอบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตของบ้านเมือง อันเป็นหลักการของวิชาโบราณคดี ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของพระองค์คือเพื่อเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ เพื่อสร้างความภูมิใจในชาติอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดการสร้างชาติของพระองค์ ระบบความคิดทางโบราณคดีดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลดังกล่าวมาจากการร่ำเรียนจากตะวันตก ดังที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ความเจริญของชาวตะวันตกนั้นล้วนภูมิใจที่คู่กันเรื่องพงศาวดารอันเป็นเรื่องราวของบรรพบุรุษตะวันตกในขณะที่ชาวไทยต้องการความเจริญความศิวิไลซ์ แต่กลับถูกประวัติศาสตร์ของชาติบ้านเมืองเราเสียเอง”

ในขณะนั้นเกิดสมาคมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับของโบราณ เช่น สมาคมโบราณคดี สยามสมาคม เป็นต้น พระองค์เน้นย้ำความคิดตลอดรัชสมัยเสมอมา ซึ่งล้วนแล้วแต่ชี้ให้เห็นความสำคัญว่า ศิลปะ สถาปัตยกรรมโบราณของสยาม ตลอดจนเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในอดีตของชาติบ้านเมือง ล้วนเป็นสิ่งที่สำคัญที่ทุกคนในชาติต้องตระหนักถึงและเรียนรู้ทำความเข้าใจ ที่สำคัญคือไม่ใช่สิ่งที่ล่าหลังหรือเป็นสัญลักษณ์แสดงความไม่เจริญหรือไร้ความศิวิไลซ์แต่อย่างใด^{๖๑} กล่าวได้ว่าในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ นี้ได้ริเริ่มการนำประวัติศาสตร์มาสร้างความเป็นชาตินิยมให้กับประเทศ และการพยายามฟื้นฟู ศิลปะ ภาษา วรรณคดีต่าง ๆ ขึ้นใหม่ เพราะสิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงลักษณะเฉพาะของชาตินั้น ๆ หน่วยงานทางด้านศิลปกรรมต่าง ๆ ถูกจัดตั้งขึ้นมา เช่น กรมศิลปากร กรมมโหรีสพ โรงเรียนช่างศิลป์ วรรณคดีสโมสร เป็นต้น

^{๖๑}ชาติรี ประกิจนันทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรมสยาม สมัยไทยประยุกต์ ชาตินิยม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓๘.

รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งในด้านการจัดส่วนราชการ โดยให้ยุบเลิกกรมศิลปากร เนื่องจากเงินรายได้ของแผ่นดินไม่พอกับรายจ่าย แล้วนำงานด้านการบำรุงวิชาช่างซึ่งเป็นของกรมศิลปากรเดิมกับการจัดการพิพิธภัณฑสถาน และการอื่น ๆ อันเนื่องด้วยการบำรุงวิชาความรู้ มาสมทบไว้ในกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร แล้วเปลี่ยนชื่อเป็น “ราชบัณฑิตยสภา” โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และ ศ.ยอร์ช เซเดย์ นักวิชาการและปราชญ์ชาวฝรั่งเศสแห่งสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการทั่วไปแห่งราชบัณฑิตยสภา ในช่วงเวลานี้งานอนุรักษ์โบราณสถานจึงได้มาอยู่ใต้การดำเนินงานของราชบัณฑิตยสภา แต่ นับเป็นต้นมา และการดำเนินการของไทยก็ได้รับอิทธิพลหรือแบบอย่างเริ่มต้นมาจากนักวิชาการฝรั่งเศสผู้นี้ ตลอดจนอิทธิพลจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศนับแต่นั้นเป็นต้นมา ดังพบหลักฐานเป็น บันทึกการให้คำแนะนำจากปราชญ์ฝรั่งเศสหลายต่อหลายท่านในช่วงเวลานี้ งานของราชบัณฑิตยสภาในขณะนั้นแบ่งออกเป็น ๓ แผนก คือ (๑) แผนกวรรณคดี เป็นพนักงานจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครและสอบสวน พิจารณาวิชาอักษรศาสตร์ (๒) แผนกโบราณคดี เป็นพนักงานจัดการพิพิธภัณฑสถาน ตรวจรักษาโบราณ วัตถุสถาน และ (๓) แผนกศิลปากร เป็นพนักงานจัดการบำรุงรักษาวิชาช่าง

นอกจากนั้นในช่วงนี้มีการคุมเข้มที่จะสงวนรักษาของโบราณให้มากขึ้น เพราะระยะนี้มีการลักลอบส่งของโบราณออกขายต่างประเทศเสียมาก ซึ่งค่านิยมในการสะสมของเก่าก็ไม่ได้หายไป เป็นเหตุให้มีการขุดทำลายโบราณสถานเพื่อหาของไปขาย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติขึ้นอีก ๒ ฉบับ คือ “พระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร” และ “พระราชบัญญัติว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ” ขึ้น ในวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๙ โดยมอบอำนาจการบริหารและการจัดการให้กับราชบัณฑิตยสภาเช่นเดิม

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม นำนโยบายที่สำคัญ คือ นโยบายสร้างชาติ ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการสร้างชาติแบบชาตินิยมอย่างรุนแรงเกิดขึ้น คือ เชื้อผู้นำชาติพันธุ์ ดังนั้น นโยบายแบบรัฐนิยมนี้ได้ถูกประกาศใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๒ มีความมุ่งหมายให้ประชาชนปฏิบัติตามเพื่อความเจริญวัฒนาถาวรของประเทศชาติ นโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้นหลายประการในการรวมชาติ การสร้างและบำรุงรักษาเอกลักษณ์ของชาติ การสร้างสาธารณูปโภค การคมนาคมต่าง ๆ ถนนหลายสายเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ตลอดจนนโยบายการปรับปรุงส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ถึงแม้ผลงานทางด้านการอนุรักษ์โบราณสถานยังไม่เกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้ประกาศใช้ว่าด้วยโบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖

สมัยหลัง ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา เป็นการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยมโดยเน้นความเป็นไทยในแบบท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของไทย ผ่านกระบวนการรักษาสมดุและผลงานระหว่างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้คงอยู่ร่วมกันได้ นโยบายต่าง ๆ ทางการเมืองและความคิดความเชื่อของผู้นำ ล้วนมีผลต่อกระแสการอนุรักษ์โบราณสถาน แนวคิดของการกลับมายกย่องศิลปะในอดีตและการเชิดชูวัฒนธรรมไทยท้องถิ่น ก่อให้เกิดโครงการบูรณะวัดและปูชนียสถานทั่วประเทศที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่นต่าง ๆ ถึง ๕,๕๓๕ วัด โครงการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นท้องถิ่นนิยมได้รับการสนับสนุนโครงการดังกล่าวล้วนเป็นผลที่เกิดมาจากการสร้างความเป็นไทยในรูปแบบของท้องถิ่นนิยม ตามความเชื่อของผู้นำ แทนที่ความเป็นไทยในแบบสากลในปี พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๗ แต่ในส่วนของการปฏิบัติงานนั้น กรมศิลปากรได้เข้ามาดูแลงานดังกล่าวแทบทั้งสิ้นอย่างไรก็ตาม นำพิจารณาว่า ในช่วงการบูรณปฏิสังขรณ์ในช่วงเวลาดังกล่าว (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๕๐๕) กรมศิลปากรได้กล่าวว่า ได้รับผิดชอบในการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานตามที่ประกาศของราชบัณฑิตยสภา โดยในระยะต้นอาศัยแนวทางของ คามิลโล (Camillo) ที่ยึดหลักการที่ว่าไม่ซ่อมแซมโบราณสถานแต่คำจุนรักษาโบราณสถาน (Stabilization) โดยโครงสร้างคอนกรีต ต่อมา มีการขุดแต่งโบราณสถานจำนวนมากในประเทศ ทำให้มีความรู้ใหม่เกิดขึ้น และทำให้ทราบว่า ก่อนหน้าที่เคยค้ำยันด้วยโครงสร้างคอนกรีตนั้นเกิดความไม่เหมาะสมเพราะโบราณสถานหายไป เหลือเพียงส่วนโครงสร้างค้ำยันคอนกรีตที่ยังคงอยู่ นับได้ว่าโบราณสถานในช่วงเวลานี้ผันแปรไปตามกระแสการเมืองอย่างรุนแรง หรือการอนุรักษ์โบราณสถานจะเป็นไปตามรูปแบบใดนั้น ล้วนแล้วแต่ผู้นำประเทศในช่วงเวลานั้น ๆ จะตัดสินใจทั้งสิ้น โบราณสถานกลับกลายเป็นตัวแทนของการแสดงความอำนาจผู้นำในแต่ละยุคไปอย่างสิ้นเชิง^{๒๒}

โดยแท้จริงแล้ว กรมศิลปากร สถาปนาขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบภารกิจหลัก คือ (๑) งานด้านโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มีสำนักโบราณคดีและสำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๒) งานด้านเอกสาร หนังสือ มีหอสมุดแห่งชาติ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติและสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๓) งานด้านศิลปกรรม มีสำนักสถาปัตยกรรมและสำนักช่างสิบหมู่ เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ (๔) งานด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ มีสำนักสังคีต เป็นผู้รับผิดชอบปฏิบัติ และ (๕) งานจัดการศึกษาวิชาเฉพาะมีสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี และระดับปริญญาตรีในด้านนาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ คีตศิลป์ และช่างศิลป์

^{๒๒}กรมศิลปากร, ร่างมาตรฐานและแนวปฏิบัติของกรมศิลปากรในการดำเนินการโบราณสถานโบราณคดี และการพิพิธภัณฑ, หน้า ๑๐๖.

ปัจจุบัน กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการการอนุรักษ์ ซ่อมแซมและบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากรด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการงานการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน การประมาณราคาเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน นอกจากนี้กรมศิลปากรได้ร่วมกับจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมวันอนุรักษ์มรดกไทย ดำเนินการผดุงรักษา พื้นฟูและสืบทอดศิลปวิทยาการทางด้านช่างฝีมือ และเป็นศูนย์ข้อมูลด้านศิลปกรรมของชาติ ดำเนินการด้านช่างและงานศิลปะ ในการบูรณะซ่อมแซมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานและงานศิลปกรรม ศึกษา ค้นคว้าวิจัย การอนุรักษ์บ้านทรงไทย การจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น การก่อสร้างพิพิธภัณฑสถาน การร่วมกับสถานศึกษาในการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ การถ่ายทอดและการสืบสานศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย งานช่างสิบหมู่ ฯ^{๖๓}

นับเป็นระยะเวลาเกือบร้อยปี ตั้งแต่การสถาปนากรมศิลปากร ภารกิจการอนุรักษ์โบราณสถานนับเป็นภารกิจหลักที่สำคัญประการหนึ่งของกรมศิลปากร ที่ได้มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาเป็นลำดับ โดยในการอนุรักษ์โบราณสถานมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่มีการปรับเปลี่ยนและแก้ไขมาหลายครั้ง ซึ่งฉบับแรกคือ พระราชบัญญัติว่าด้วย โบราณสถาน ศิลปวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถาน พ.ศ. ๒๔๗๗ และฉบับปัจจุบันคือพระราชบัญญัติโบราณสถาน ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕

พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้คำนิยามของโบราณสถาน ไว้ว่าโบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของ อสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย ดังนั้น การที่จะบอกว่าอะไรเป็นโบราณสถานตามกฎหมายหรือไม่นั้น ประการแรกถ้าไม่ใช่ อสังหาริมทรัพย์ ก็คงตัดออกไปก่อนได้เลย ต่อมาคือโดยอายุ หมายความว่ามีความเก่าแก่ แต่ตามกฎหมายก็ได้กำหนดว่าที่อายุเท่าไรจึงเรียกว่าเป็นโบราณสถาน และถ้าดีแต่เก่าคือสร้างมานานแล้วแต่กลับไม่เป็นประโยชน์ใดใดก็ไม่สมควรที่จะถือเป็นโบราณสถานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

^{๖๓}กรมศิลปากร, ๙๕ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๙),

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ยังไม่มีกระบวนการที่ชัดเจนในการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น วัฒนธรรมทางภาษา การสร้างสรรค์ทางภาษา รวมทั้ง การแสดงออกโดยใช้ภาษาเป็นสื่อถ่ายทอด ศิลปะการแสดงและการดนตรี การปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณีหรือเทศกาล ความรู้และการปฏิบัติของชุมชนหรือท้องถิ่น งานช่างฝีมือดั้งเดิม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ หรือผลงานอันควรค่าแก่การรักษาไว้สืบต่อไป

รวมถึง กฎหมายอื่นในเรื่องเดียวกันหรือทำนองเดียวกัน ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติกีฬามวย พ.ศ. ๒๕๔๒ ตราขึ้นเพื่ออนุรักษ์ศิลปะมวยไทยอันเป็นการ คุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

๒. พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ตรา ขึ้นเพื่อคุ้มครองการนำภูมิปัญญามาใช้ในการแพทย์แผนไทย

๓. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองสิทธิผู้ สร้างสรรค์ผลงานเขียนหรืองานศิลปะ

๔. พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเรื่องของการรับรองหรือคุ้มครองผู้ประดิษฐ์ คิดค้นหรือออกแบบผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

โดยขอบเขตการคุ้มครองของกฎหมายทั้ง ๔ ฉบับ ดังกล่าวข้างต้น ยังไม่ได้ครอบคลุมถึง การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นการสืบทอดการสร้างสรรค์ผลงานที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นเพียงการ คุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเฉพาะเรื่องและยังไม่ครอบคลุมการคุ้มครองมรดกทาง วัฒนธรรมทั้งหมด^{๒๔}

ต่อมา ประเทศไทยได้รับเอา อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of the Intangible Culture Heritage) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) ใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ (ค.ศ. ๒๐๐๓) และมีผลบังคับใช้เมื่อ เดือนเมษายน ๒๕๔๙ (ค.ศ. ๒๐๐๖) โดยได้ส่งเสริมให้ประเทศต่าง ๆ มีมาตรการในการสงวนรักษา และให้ความสำคัญแก่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

^{๒๔}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๑.

สำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีการดำเนินการเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเป็นระยะเวลาหนึ่งแล้ว โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อบันทึกประวัติความเป็นมา ภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นฐานข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในอาณาเขตของประเทศไทย เพื่อเสริมสร้างบทบาทสำคัญและความภาคภูมิใจของชุมชน กลุ่มคน หรือบุคคลที่เป็นผู้ถือครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ตลอดจนส่งเสริมและพัฒนาสิทธิชุมชนในการอนุรักษ์ สืบสาน ฟื้นฟู และปกป้องคุ้มครองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และได้มีการประกาศขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น ๗ สาขา ได้แก่ (๑) สาขาศิลปะการแสดง เช่น การแสดงโขน หนังใหญ่ ละครชาตรี และดิเกร์ฮูลู (๒) สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม เช่น ผ้าซิ่นตีนจก ผ้าแพรวา เครื่องจักสานย่านลิเภา และมีดอรัญญิก (๓) สาขาวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น นิทานศรีธนญชัย นิทานขุนช้างขุนแผน และบทท้าวขวัญนาถ (๔) สาขากีฬามรดกภูมิปัญญาไทย เช่น วัวไทย ตะกร้อ และกระป๋องกระบอง (๕) สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล เช่น พิธีไหว้ครู สงกรานต์ และลอยกระทง (๖) สาขาความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เช่น การนวดไทยและฤกษ์ดีดัดตน และ (๗) ภาษา เช่น ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และภาษาสัญลักษณ์ต่าง ๆ แต่การขึ้นทะเบียนของกรมส่งเสริมวัฒนธรรมดังกล่าว ยังไม่มีมาตรการทางกฎหมายที่ชัดเจนในการคุ้มครองและส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีกฎหมายเกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ของประเทศไทยซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบสาน ปลูกฝัง และสืบทอดในชุมชนจาก คนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่งได้รับการส่งเสริมและรักษาให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป^{๖๕}

เมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๖ รัฐบาล นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีมติ (๑) เห็นชอบอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ โดยอนุสัญญานี้จะเป็นเครื่องมือทางกฎหมายระหว่างประเทศในการปกป้องคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และ (๒) เห็นชอบให้ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ตามที่กระทรวงวัฒนธรรมเสนอ เมื่อรัฐสภาได้ให้ความเห็นชอบอนุสัญญา ฯ แล้ว

^{๖๕}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๒.

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ รัฐบาล พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา เป็นนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาตรวจพิจารณาแล้ว มีสาระสำคัญเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมหรือคุ้มครองการใช้ประโยชน์จากวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งเป็นการออกกฎหมายเพื่ออนุวัติการตามอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาหรือกฤษฎีกาหรือกระทรวงวัฒนธรรม และได้แก้ไขชื่อ จากเดิม “ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ พ.ศ.” เป็น “ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ.” และต่อมา คณะรัฐมนตรี ได้เสนอพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เข้าสู่การพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) และได้ผ่านความเห็นชอบจาก สนช. เมื่อวันที่ ๒๔ ธันวาคม พ.ศ. นั่นคือ “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙” โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม (กระทรวงวัฒนธรรม) ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และให้คณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบนโยบายและแผนการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญา ๖ และแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๕๙ และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นไป

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นี้ มีกลไกและมาตรการในการดำเนินการขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ที่มีใช้การขึ้นทะเบียนในระบบอนุญาต (Register) แต่เป็นระบบการขึ้นทะเบียนเพื่อจัดทำบัญชีรายการ (Inventory) ซึ่งเป็นการแจ้งรายละเอียดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และกฎหมายฉบับนี้มิได้มีขึ้นเพื่อคุ้มครองความเป็นเจ้าของมรดกภูมิปัญญา ทางวัฒนธรรม แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งให้มีการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ให้มีการสืบทอดต่อไป^{๖๖}

สรุปได้ว่า พัฒนาการของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทย โดยแท้จริงแล้ว เริ่มต้นจากมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ก่อนที่จะมีการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่นเดียวกันนานาชาติอารยประเทศ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความสำคัญของสังคมและประเทศ และจำเป็นจะต้องให้ความเคารพในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงตามสภาพการณ์ในปัจจุบันและมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

^{๖๖}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๙.

๒.๓.๕ ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - UNESCO) แบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมตามลักษณะที่ปรากฏอยู่หรือที่มีอยู่ (Existence) ไว้ ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)^{๒๗} ดังนี้

๑. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็น สัมผัสและจับต้องได้ทางกายภาพ โดยครอบคลุมทั้งมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ได้และที่เป็นวัตถุเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี อนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ เครื่องแต่งกาย ภาพจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ศิลปหัตถกรรม รวมถึงวัตถุที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นจากฝีมือ การประดิษฐ์ การคิดค้นการดัดแปลง การอยู่อาศัย หรือการใช้ประโยชน์จากมนุษย์ ซึ่งได้รับการยอมรับว่ามีคุณค่าในทางวัฒนธรรมและสมควรได้รับการสงวนรักษา ซึ่งถูกจัดอยู่ในประเภทหนึ่งของมรดกโลกตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมตามอนุสัญญาดังกล่าวนี้นี้ หมายความว่าถึงสถานที่ซึ่งเป็นโบราณสถานไม่ว่าจะเป็นงานด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือแหล่งโบราณคดีทางธรรมชาติ เช่น ถ้ำ หรือกลุ่มสถานที่ก่อสร้าง ยกหรือเชื่อมต่อกันอันมีความเป็นเอกลักษณ์ หรือแหล่งสถานที่สำคัญอันอาจเป็นผลงานฝีมือมนุษย์หรือเป็นผลงานร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ รวมทั้งพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีคุณค่าความล้ำเลิศทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา หรือวิทยาศาสตร์ โดยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ สามารถแบ่งออกเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ประเภทวัตถุที่เคลื่อนที่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

- โบราณวัตถุ หมายถึง สंहาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสंहาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี

^{๒๗}ชาคริต สิทธิฤทธิ์, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๔.

- ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ
- จิตรกรรม หมายถึง ผลงานทางศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพวาดหรือภาพพิมพ์ที่ปรากฏอยู่ในโบราณสถานและปรากฏอยู่บนโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ
- ศิลปหัตถกรรม หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ เสื้อผ้า และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีการคิดค้นโดยชุมชนท้องถิ่นและผลิตขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น โดยคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ

ส่วนประเภทวัตถุที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น

- โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย
- อนุสรณ์สถานและแหล่งประวัติศาสตร์ หมายถึง สถานที่ตั้งของเมืองหรือชนบท ซึ่งพบหลักฐานของอารยธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเป็นพิเศษที่นั้น และเป็นหลักฐานของความเจริญก้าวหน้าที่สำคัญหรือเป็นหลักฐานเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์
- แหล่งโบราณคดี หมายถึง บริเวณที่มีหลักฐานของพฤติกรรมมนุษย์ในอดีต ทั้งที่อยู่บนดิน ใต้ดิน และใต้น้ำ เช่น ที่อยู่อาศัย สุสาน ศาสนสถาน หรือสถานที่ประกอบอาชีพและแหล่งเรืออับปาง^{๒๘}

๒. มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage)

มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ หมายถึง การปฏิบัติ (Practices) การแสดงออก (Expressions) การนำเสนอ (Representations) ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน หรือในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่า เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งนี้ เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นมาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภูมิใจในตัวตนและความรู้สึกสืบเนื่องก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ดังนี้

^{๒๘}วสิน อิงคพัฒนากุล, การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๖๒.

- เรื่องราวข้อมูลความรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นมรดกภูมิปัญญาและการแสดงออกในด้านต่าง ๆ รวมถึงวัฒนธรรมด้านภาษาในฐานะที่เป็นสื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Oral Traditions and Expressions, Including Language as a Vehicle of the Intangible Cultural Heritage)

- ศิลปะการแสดง (Performing Arts)

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาลต่าง ๆ (Social Practices, Rituals and Festive Events)

- ความรู้และวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (Knowledge and Practices Conceding Nature and the Universe)

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม (Traditional Craftsmanship)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามความในมาตรา ๔ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้กำหนดลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ ประเภท^{๖๙} ดังนี้

- ภาษา หมายถึง สัญลักษณ์ที่มนุษย์กำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือแสดงออกเพื่อสื่อความเข้าใจระหว่างคนในสังคม ทั้งที่อยู่ในภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษามือ นอกจากช่วยสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันหรือช่วยสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมแล้ว ภาษายังเป็นสมบัติของสังคมที่สะท้อนวัฒนธรรมของเจ้าของภาษานั้นได้เป็นอย่างดี แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ภาษาไทย ภาษาไทยถิ่น และภาษากลุ่มชาติพันธุ์

- วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้านโดยครอบคลุมวรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่าและที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท ได้แก่ นิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า บทสวดหรือบทกล่าวนในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวนและภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา

- ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงดนตรี รำ-เต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว ทั้งที่เป็นการแสดงตามขนบแบบแผน มีการประยุกต์เปลี่ยนแปลง และ/หรือการแสดงร่วมสมัย การแสดงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการแสดงสดต่อหน้าผู้ชม และมีจุดมุ่งหมายเพื่อความงาม ความบันเทิงและ / หรือเป็นงานแสดงที่ก่อให้เกิดการคิด วิพากษ์ นำสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคม แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท ได้แก่ ดนตรี การแสดง ดนตรีและการแสดงในพิธีกรรม และเพลงร้องพื้นบ้าน

^{๖๙}ชาคริต สิริฤทธิ, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๔๘.

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล หมายถึง การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมรดกวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ มารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณี และงานเทศกาล

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุและกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท ได้แก่ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

- ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์ ดาราศาสตร์และไสยศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

- กีฬาภูมิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทยแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

ดังกล่าวข้างต้นนี้ ไกลเคียงกับที่กรมส่งเสริมวัฒนธรรมได้กำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ ๗ สาขา^{๗๐} โดยกำหนดนิยามและการแบ่งประเภทไว้ ดังนี้

- ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึกและเรื่องราว ต่าง ๆ โดยมีผู้แสดงเป็นสื่อ ผ่านทางเสียง ได้แก่ การขับร้อง หรือการเล่นดนตรี ผ่านทางร่างกาย เช่น การร่ายรำ การเชิด การเต้น การแสดงท่าทาง ลิเก โขน ฯลฯ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ดนตรีและเพลงร้อง รวมถึงนาฏศิลป์และการละคร

- งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท คือ ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้ เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

^{๗๐}ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๓๖-๓๗.

- วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุม วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท คือ นิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน สำนวนและภาษิต ปริศนาคำทาย และตำรา

- กีฬากฎมปัญญาไทย หมายถึง การเล่น เกม การกีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท การเล่นพื้นบ้าน เกมพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

- แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล หมายถึง การประเพณีปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมงคลพิธี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุข แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนและชาติพันธุ์นั้น ๆ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ มารยาท และขนบธรรมเนียมประเพณี

- ความรู้และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติ และการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ อาหาร และโภชนาการ การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

- ภาษา หมายถึง เครื่องมือที่ใช้สื่อสารในวิถีการดำรงชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนโลกทัศน์ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชน ทั้งเสียงพูด ตัวอักษร หรือสัญลักษณ์ที่ใช้แทนเสียงพูด แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ภาษาไทย ภาษาท้องถิ่น และภาษาสัญลักษณ์

อย่างไรก็ตาม ในคราวพิจารณา ร่างพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ นั้น คณะกรรมการกฤษฎีกา มีข้อสังเกตว่า ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมต้องมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิชาการ ศิลปะ คุณค่าทางจิตใจ หรือผลงานควรค่าแก่การรักษาไว้ เป็นการกำหนดไว้ในลักษณะที่กว้างเกินไปซึ่งอาจมีข้อโต้แย้งกับผู้ที่มาขอขึ้นทะเบียนได้ และการกำหนดลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้เป็น ๗ สาขา นั้น ยังไม่สอดคล้องกับการแบ่งตามอนุสัญญา ฯ จึงเห็นควรให้แก้ไขปรับปรุงลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จะได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ ให้สอดคล้องกับลักษณะ (Domains) ของอนุสัญญา ฯ จึงได้มีการปรับ มาตรา ๕ ดังนี้

“มาตรา ๕ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่ได้รับการส่งเสริมและรักษา ตามพระราชบัญญัตินี้ (พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙) ต้องมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

- (๑) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา
- (๒) ศิลปะการแสดง
- (๓) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล
- (๔) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล
- (๕) งานช่างฝีมือดั้งเดิม
- (๖) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว
- (๗) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการส่งเสริมและรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ รัฐมนตรีอาจประกาศกำหนดรายละเอียดของลักษณะมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ตามวรรคหนึ่งก็ได้”^{๗๑}

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ตาม UNESCO คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองนี้ ล้วนเป็นผลผลิตของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยบอกเล่าเรื่องราวผ่านความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งคุณค่าและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดและให้ความสำคัญแก่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา คุณค่าและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมจึงอาจแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของในแต่ละพื้นที่ แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบนี้ จะมีความหลากหลายของรูปแบบและประเภทสาขาทางวัฒนธรรมเป็นจำนวนมาก รวมถึงมีตัวบทกฎหมายและการบริหารจัดการเพื่อรองรับมรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าว แต่ในทางตรงกันข้าม มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านั้นกลับมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและสะท้อนความหมายในตัวตนให้แก่กันและกัน มรดกทางวัฒนธรรมแบบจับต้องได้ก็สะท้อนมุมมองและแนวความคิดของช่างผู้สร้างว่าคิดเช่นไรหรือสะท้อนรูปแบบทางวัฒนธรรมของสังคมในสมัยนั้นออกมา ส่วนแบบจับต้องไม่ได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ก็สะท้อนผ่านวัตถุหรือสิ่งที่สามารถสัมผัสและจับต้องได้ ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุ ศิลปะการแสดงต่าง ๆ เป็นต้น

^{๗๑}อ้างแล้ว, ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา, เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙, หน้า ๓๗.

๒.๓.๖ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

วัฒนธรรมถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืน องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) จึงได้เสนอให้ใช้กรอบในการพัฒนาประเทศโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ ประชาชนควรมีบทบาทอย่างยิ่งในการรับรู้และร่วมดำเนินการภายใต้แนวทางตามวิถีประชา อันจะก่อให้เกิดการยอมรับจากประชาชนและจะทำให้เกิดการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง^{๗๒} การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม จึงดำเนินการในทุกมุมมองของแง่มุมในการจัดการ ดังนี้

๑. ด้านกายภาพ

ความแตกต่างประการหนึ่งที่น่าสนใจระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้กับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หากทรุดโทรมและพังทลายลงไปแล้ว จะไม่สามารถรื้อฟื้นหรือสร้างกลับคืนมาได้อีกดังเดิม แต่ในส่วนของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้นั้นมีลักษณะพิเศษเฉพาะ คือ แม้จะเสื่อมสลายไปแล้ว แต่ก็ยังสามารถผลิตสร้างกลับคืนมาได้อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแรกถูกให้คุณค่าไปในทางกายภาพ ส่วนอย่างหลังกลับให้ความสำคัญไปในเชิงแนวความคิดเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม แม้จะพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจะมีมากมายหลายประเภท หลายชนิดและหลายสาขา แต่เนื่องจากเกณฑ์การแบ่งประเภทมรดกทางวัฒนธรรมของยูเนสโกนั้นใช้กรอบกว้าง ๆ โดยแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏหรือมีอยู่นั้นก็คือ การแบ่งออกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ดังนั้น ในหลาย ๆ กรณีจึงพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้ง ๒ ประเภท กลับมีรูปแบบหรือลักษณะบางอย่างที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงร่วมกันอย่างแนบแน่น ไม่สามารถแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด หรือเรียกอย่างง่าย ๆ ว่า เกิดความซ้ำ (ซ้อน) ในมรดกทางวัฒนธรรม เปรียบได้กับเชือกที่เกิดจากเส้นใยสองเส้นที่พันเกลียวเข้าด้วยกันจนกลายเป็นเชือกเส้นเดียว^{๗๓} ดังตัวอย่าง กรณีของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถานหลาย ๆ แห่ง พบว่า มีการก่อสร้างด้วยวัสดุที่ต่างประเภทกัน บ้างก็ก่อสร้างด้วยดิน (คันดิน ถนน) บ้างก็ก่อสร้างด้วยอิฐ (เจดีย์ กำแพงเมือง) หรืออาจจะก่อสร้างด้วยหิน (ปราสาท เทวสถาน) การที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างหรือโบราณสถานเหล่านี้ได้ ผู้สร้างหรือที่เรียกว่าช่างจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะประสบการณ์ในการทำงานดังกล่าว รูปแบบความคิดในการก่อสร้างจึงแสดงออกมาในรูปของเทคนิค

^{๗๒} วีระ โรจน์พจนรัตน์, “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): หน้า ๘๗.

^{๗๓} ธนิ เลิศชาญฤทธิ์, การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม, หน้า ๒๙.

การก่อสร้าง ซึ่งรูปแบบความคิดข้างต้นได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากช่างคนหนึ่งสู่ช่างอีกคนหนึ่ง ก่อเกิดเป็นภูมิปัญญาที่แฝงมาในตัวของผู้สร้าง สิ่งที่กำลังมานี้จึงย่อมแสดงถึงมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หรือที่เข้าใจในความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ที่สะท้อนออกมาจากสิ่งก่อสร้างเสมอ เช่นเดียวกับที่งานศิลปหัตถกรรมได้รับการแสดงออกมาในรูปแบบของผลงานหัตถศิลป์ หรือในกรณีของโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัด หรือ หม้อสามขา ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของสิ่งของขนาดเล็กที่สามารถเคลื่อนย้ายไปในที่ต่าง ๆ ได้ในช่วงยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อหลายพันปีก่อน จากข้อมูลทางโบราณคดี พบว่า โบราณวัตถุเหล่านี้ พบในเกือบทุกภาคของประเทศไทย ดังนั้น ช่างผู้ผลิตลูกปัดและช่างปั้นหม้อก็ย่อมมีตัวตนและมีสถานภาพทางสังคมในทุกภาคเช่นเดียวกัน แสดงให้เห็นว่ารูปแบบความคิดหรือเทคนิคในการผลิตจึงย่อมฝังตัวอยู่ในช่างแต่ละคน บางครั้งกลับพบว่าลูกปัดที่พบในดินแดนประเทศไทยก็ไม่มีลักษณะเหมือนกับทางฝั่งของประเทศอินเดีย นั่นเป็นข้อพิสูจน์ว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถเดินทางได้อย่างอิสระติดตัวไปพร้อมกับช่างผู้ผลิตงาน คล้ายประจวบกับความคิดในคลังสมองที่พร้อมจะย้ายถ่ายเทส่งต่อความคิดจากพื้นที่หนึ่งสู่อีกพื้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดการแพร่กระจายและผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ชื่อน่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ ในปัจจุบันมีการรื้อฟื้นงานผลิตหม้อสามขาและลูกปัดสมัยโบราณ เช่น ในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ เพื่อที่จะให้เป็นผลิตภัณฑ์ต้นแบบของชุมชนท้องถิ่น ลักษณะดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นการนำเอาเทคนิคการผลิตในสมัยโบราณกลับมาใช้ใหม่ในพื้นที่เดิมแต่ต่างวาระเวลาขึ้น เทคนิคการผลิตที่ว่านี้จึงสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกครั้งหนึ่ง ภาษาก็เช่นเดียวกัน แม้จะได้รับการยอมรับในหลักสากลว่าภาษาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เนื่องจากเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างคนในสังคมด้วยกัน แต่หากภาษาที่มีความหลากหลายทั่วโลกเหล่านั้นได้รับการจารึกบนวัตถุทำให้ภาษากลายเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสจับต้องได้เช่นกัน อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ หากสังคมหรือชนใดกำหนดให้ภาษาใดภาษาหนึ่งเป็นภาษาหลักมาตรฐานของดินแดนนั้น ๆ หรืออาจจะกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลท่ามกลางความหลากหลายของภาษาทั่วโลกแล้ว นั้นย่อมแสดงว่าความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นแล้ว แม้กระทั่งการแบ่งยุคสมัยทางโบราณคดีในปัจจุบันก็ใช้ภาษาเป็นตัวแบ่งว่ายุคนี้ คือ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคนี้คือสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ และยุคนี้คือสมัยประวัติศาสตร์ภาษาจึงถูกใช้เป็นลักษณะสากลในการแบ่งหรือกำหนดรูปแบบทางวัฒนธรรมในอดีตที่มีความหลากหลายให้กลายเป็นความไม่หลากหลายขึ้น

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าจะเป็นคุณลักษณะที่ส่งเสริมในความหลากหลาย แต่ในตัวแนวความคิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมเองกลับแสดงความไม่หลากหลายตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว^{๗๔}

^{๗๔}ธเนศ วงศ์ยานนาวา, ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สมมติ, ๒๕๕๒), หน้า ๖๗.

แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้จะมีความหลากหลายค่อนข้างมาก แต่เมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วกลับพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบนี้เป็นของคู่กัน แบบหนึ่งมักจะแฝงอยู่ในอีกแบบหนึ่งเสมอ กรอบที่ใช้ในการแบ่งมรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่นั้นเป็นการใช้หลักเกณฑ์ที่สามารถประยุกต์ใช้ร่วมกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีในแห่งนั้น ๆ ได้ จึงพบว่าจำนวนสาขาของมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบในแต่ละแห่งมักไม่เท่ากัน กรอบที่ว่านี้จึงเป็นลักษณะสากลที่ใช้สำหรับจำกัดพื้นที่ความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมให้เหลือเพียงแค่ว่าสามารถสัมผัสจับต้องได้หรือไม่และอย่างไร ทำให้ความหลากหลายนั้นถูกปรับลดขนาดให้สามารถถูกยอมรับและได้รับการตีความเพียงบรรทัดฐานดังกล่าวข้างต้น ดังนั้น มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแบบจึงมีใช้สิ่งที่ตายตัว สามารถพลิกความคิดไปมาระหว่างกันได้ รวมถึงสามารถรวมเป็นรูปแบบอันหนึ่งอันเดียวกัน จากความหลากหลายกลับเป็นความไม่หลากหลาย ซึ่งก็มีใช้สิ่งที่น่าประหลาดใจแต่ประการใด เพราะทราบกันดีอยู่ว่าวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งแต่กลับมีพลวัตในตัวเอง

๒. ด้านกฎหมาย

แม้ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นข้อกฎหมายหลักในการดูแลรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามข้อกำหนดแห่งอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. ๑๙๗๒ (Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage) และอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ (Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage) ตามลำดับ แต่ก็มีข้อพิจารณาถึงหลักการและแนวความคิดที่อยู่เบื้องหลังการบัญญัติกฎหมายดังกล่าวดังนี้

๒.๑ ความเป็นมาของอนุสัญญายูเนสโกว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก ค.ศ. ๑๙๗๒ คือ ประเทศต่าง ๆ เห็นความสำคัญในเรื่องการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของโลก อนุสัญญานี้จึงคุ้มครองในเรื่องสถานที่ที่มีคุณค่าโดดเด่นทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์อันเป็นสมบัติของมนุษยชาติ และเป็นการร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อปกป้องสมบัติทางธรรมชาติไว้เป็นมรดกของมวลมนุษยชาติทั้งในปัจจุบันและอนาคต ในสาระสำคัญของคำปฏิญาณในการเป็นภาคีของอนุสัญญานี้ คือ การอนุรักษ์คงไว้ของแหล่งมรดกโลกที่ตั้งอยู่ในอาณาเขตของประเทศนั้น ทั้งนี้ ประเทศไทยมีแหล่งที่สำคัญทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมตามหลักการของอนุสัญญาฯ ในการประกาศเป็นแหล่งมรดกโลก รวมถึงประเทศไทยจะสามารถเสนอชื่อแหล่งอื่น ๆ เพื่อประกาศเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไปในอนาคตได้

๒.๒ อนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. ๒๐๐๓ จะเน้นถึงมรดกของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์และปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต และส่งต่อผ่านลูกหลานแต่ละรุ่น จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของชุมชนหรือกลุ่มชนที่ยึดถือปฏิบัติกันจนถึงทุกวันนี้ โดยอาจจะแสดงออกมาในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น มุขปาฐะ ภาษา ประเพณี พิธีกรรม งานเทศกาล งานช่างฝีมือดั้งเดิม รวมถึงความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล เป็นต้น โดยการร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา ฯ ฉบับนี้ของประเทศไทยจะเป็นการยืนยันบทบาทต่อการดำเนินงานเรื่องการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง โดยมีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงตัวตนของคนไทย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอนุสัญญาดังกล่าวเป็นอนุสัญญาที่มีเนื้อหาสาระค่อนข้างเปิดกว้าง เพื่อให้ประเทศที่เป็นภาคีสามารถนำไปประยุกต์ให้เป็นแนวปฏิบัติหรือมาตรการที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละประเทศได้โดยมิได้บังคับ ดังนั้น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙ จึงมิได้นำเนื้อหาสาระของอนุสัญญามาทั้งหมด แต่นำเนื้อหาในส่วนที่ยังไม่มีกฎหมายรองรับเป็นแนวทางในการยกร่างกฎหมาย เช่น การจัดทำทะเบียน การสนับสนุนให้เกิดการศึกษาวิจัย การส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดการเข้าถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้โดยเคารพต่อจารีตและวิถีปฏิบัติของชุมชน

โดยอนุสัญญาดังกล่าวฉบับแรกมุ่งเน้นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้เป็นหลัก ต่อมา ในระยะหลังหลาย ๆ ประเทศเริ่มให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (อันเป็นทรัพย์สินทางปัญญาในทางหนึ่ง) จึงทำให้เกิดข้อเสนอแนะของยูเนสโกว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมแนวประเพณี นิยมและคติชน ค.ศ. ๑๙๘๙ ในปฏิญญาสากลว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค.ศ. ๒๐๐๑ และในปฏิญญาอิสตันบูล ค.ศ. ๒๐๐๒ จนกระทั่งนำมาสู่อนุสัญญาดังกล่าวฉบับหลังขึ้นมาในที่สุด

อนุสัญญาทั้งสองฉบับนี้ต่างก็มีจุดหมายเดียวกัน คือ การสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทที่ปรากฏขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทจะมีกฎหมายในประเทศไทยรองรับอยู่แล้วก็ตาม แต่มรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทยังมีความสัมพันธ์กันอย่างที่ไม่สามารถแยกออกได้เลยและในบางครั้งกลับนำมาซึ่งปัญหาพิพาทระหว่างประเทศได้ ยกตัวอย่างเช่น การที่ประเทศไทยอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียงกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทำให้ประเทศเหล่านี้ต่างอ้างสิทธิ์การเป็นเจ้าของวัฒนธรรม (ทั้งจับต้องได้และจับต้องไม่ได้) ทั้งยังกลับเปิดช่องให้รัฐภาคีอื่นสามารถนำมรดกทางวัฒนธรรมที่ยังไม่มีประจักษ์พยานหรือหลักฐานยืนยันได้ว่าเป็นมรดกของชาติใด ไปใช้ประโยชน์ในทางการค้า การท่องเที่ยว รวมถึงการขึ้นทะเบียนมรดกโลกได้

จากหลักการกฎหมายและแนวความคิดของอนุสัญญาทั้งสองฉบับดังกล่าวข้างต้น หากพิจารณาในแง่หลักการและเหตุผลในการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม สามารถแบ่งได้เป็นแนวความคิดมรดกร่วมกันแห่งมนุษยชาติและแนวความคิดในเรื่องความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้อยู่เบื้องหลังการที่สังคมโลกเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศมาบังคับใช้ในสังคมโลก และเป็นผลให้รัฐต่าง ๆ ที่เป็นสมาชิกในสังคมโลก ได้เห็นความสำคัญในการคุ้มครองและการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงเป็นแนวความคิดที่ส่งอิทธิพลต่อความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม อันเป็นปัญหาพื้นฐานหลักของการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในระดับประเทศและระดับโลก

๓. ด้านการบริหารจัดการ

แม้ว่าประเทศไทยจะมีกฎหมายรองรับในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองประเภทดังกล่าวในหัวข้อที่ผ่านมา ซึ่งในขั้นตอนรายละเอียดมีทั้งส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ก็ยังมีข้อขัดแย้งกันระหว่างกฎหมายฉบับต่าง ๆ ในการบริหารจัดการ ดังเช่น

๓.๑ กิจกรรมวัฒนธรรมบางสาขา เช่น โบราณสถานซึ่งเป็นวัดร้างในพุทธศาสนา พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรประกาศขึ้นทะเบียนรักษาไว้เป็นหลักทางประวัติศาสตร์ของชาติ แต่ขณะเดียวกันให้อำนาจอธิบดีกรมการศาสนาอนุญาตเพื่อให้เอกชนเช่าสร้างตึกแถวย่านการค้าหรือทำกิจกรรม เพื่อนำค่าเช่ามาเป็นกองทุนศาสนสมบัติ

๓.๒ ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ที่เป็นโบราณสถาน พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ ให้อำนาจอธิบดีกรมศิลปากรสงวนรักษาไว้ตามรูปแบบเดิม แต่พระราชบัญญัติคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้อำนาจท้องถิ่นของวัฒนธรรมเป็นผู้พิจารณาการดำเนินการฟื้นฟูหรือบูรณะซ่อมแซมในฐานะเป็นสถาบันทางวัฒนธรรม

๓.๓ โบราณสถานซึ่งเป็นทรัพย์สินแผ่นดินซึ่งไม่มีผู้ใดอ้างเป็นเจ้าของได้ บังคับให้นำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แต่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นสมบัติของวัดในพุทธศาสนา

๓.๔ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (ปัจจุบัน คือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม) สนับสนุนให้มีการจัดเก็บทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น เอกสารโบราณหรือพระพุทธรูปซึ่งเป็นสมบัติของท้องถิ่น แต่พระราชบัญญัติโบราณสถาน ฯ กลับห้ามเอกชนหรือสถาบันใดเก็บรวบรวมชุดค้นหาทรัพย์สิน (เว้นการเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ)

นอกจากนี้ เนื่องจากแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นล้วนมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ดังนั้น ในหลายครั้งจะพบว่า การมุ่งเน้นพัฒนาอัตลักษณ์ดังกล่าวโดยหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่ที่จะเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์ การประกวดแข่งขันโดยมิได้ศึกษา ส่งเสริมหรือต่อยอดตามกระบวนการจัดการทางวัฒนธรรมอย่างถูกต้องแล้วย่อมเป็นการจำกัดขีดพลังแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ให้แบ่งบานได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ก็กลับกลายเป็นหนทางแห่งการสร้างความไม่หลากหลายทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น

การบริหารจัดการจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการขับเคลื่อนและพัฒนาระบบและกระบวนการทางวัฒนธรรม เนื่องจากงานวัฒนธรรมมีขอบเขตและเนื้อหาที่สามารถพลัดเปลี่ยนแปลงไปได้ตลอดเวลา การบริหารจัดการที่ดีจะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและพัฒนาประเทศให้สามารถอยู่ในสังคมโลกไร้พรมแดนได้อย่างเป็นสุขและยั่งยืน ในทางตรงข้าม หากตามไม่ทันกระแสโลกาภิวัตน์ที่เข้าครอบงำประเทศและต้องการหลอมรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เป็นสมัยใหม่ (Modernization) การทำให้เป็นตะวันตกนิยม (Westernization) รวมไปถึงการสร้างความเป็นญี่ปุ่น (Japanization) ซึ่งเป็นกระแสที่กำลังมาแรงในขณะนี้ ก็จะส่งผลให้ประเทศไร้แก่นวัฒนธรรมอันเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการป้องกันการคุกคามจากกระแสวัฒนธรรมภายนอกได้

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรากเหง้าและพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและการดำรงชีพของมนุษย์ ดังนั้น ในปัจจุบันจะพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมทั้งแบบที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ได้รับการประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงอัตลักษณ์และสร้างความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มชนต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตลอดจนสามารถเป็นแหล่งความรู้ให้ประชาชนได้เข้าใจอดีตและเรียนรู้วัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อันจะเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างยั่งยืน^{๗๕}

สรุปได้ว่า การพัฒนาประเทศโดยใช้ฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะการดำเนินการต่าง ๆ ของรัฐ ประชาชนควรมีบทบาทอย่างยิ่งในการรับรู้และร่วมดำเนินการภายใต้แนวทางตามวิถีประชา อันจะก่อให้เกิดการยอมรับจากประชาชนและจะทำให้เกิดการร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง ทั้งในด้านกายภาพ ด้านกฎหมาย และด้านการบริหารจัดการ ซึ่งจะสามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนได้โดยยั่งยืนอย่างแท้จริง

^{๗๕}ชาคริต สิริฤทธิ, “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): หน้า ๑๕๙.

๒.๔ แนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยแนวคิด เกี่ยวกับชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๔.๑ ความหมายของตลาดน้ำ

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ความหมายของตลาดน้ำ จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ตลาดน้ำ หมายถึง ที่เรียกแหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในห้องน้ำโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ แต่เดิมนอกจากจะเรียกกันแล้วยังมีชื่อเรียกกันว่าตลาดเรือ หรือตลาดห้องน้ำ และในที่สุดก็กลายเป็นตลาดน้ำ ดังที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน และตลาดน้ำมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในอดีตของคนไทย เนื่องจากสมัยก่อนการคมนาคมติดต่อกันนั้น ลำน้ำคือเส้นทางสัญจรที่สำคัญเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบลุ่ม ที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นเหมือนแอ่งน้ำ ตลาดน้ำ จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของสายน้ำในวิถีชีวิตของคนไทยที่ดำเนินชีวิต และหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นเกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ บ้านเมืองของเราไม่มีอาชีพใดจะเหมาะสมเท่ากับการทำเกษตรกรรม ทั้งนี้เพราะความสมบูรณ์ของดินและความอุดมของน้ำดังกล่าว และเมื่อเกษตรกรได้ผลผลิตออกมาแล้วก็นำผลผลิตเหล่านั้นมาซื้อขายแลกเปลี่ยนในสถานที่ที่สะดวก เหมาะสมต่อการติดต่อเดินทาง นั่นก็คือตามสายน้ำนั่นเอง ซึ่งแต่เดิมผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างง่าย ๆ รูปแบบการดำรงชีวิตของแต่ละชุมชนเป็นลักษณะของการพึ่งตนเอง

ประเทศไทยได้รับการความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างชาติในเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อาหาร และอสังหาริมทรัพย์ของคนในประเทศ^{๗๖} โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นวิถีชีวิตไทย เช่น เรือนไทย วัดไทย อาหารไทย ผ้าไหม งานฝีมือ การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย^{๗๗} และแนวโน้มของการท่องเที่ยวประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่า นักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจกับธรรมชาติและสัมผัสวัฒนธรรมวิถีชีวิตของชาวชนบทที่อยู่กับธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น และตลาดน้ำก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับความนิยมของนักท่องเที่ยวดังกล่าวเช่นกัน^{๗๘}

^{๗๖} ยุพดี เสด็จพรรณ, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: พิเศษการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๖.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

^{๗๘} บรรณาธิการ, “ท่องเที่ยววัดผัสดันไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและกีฬา”, ผู้จัดการรายสัปดาห์, ๑๕-๒๑ (กันยายน ๒๕๔๖): ๑๒.

ตลาดน้ำจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย เป็นสิ่งที่แสดงถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่มีความผูกพันกับสายน้ำมาตลอด โดยเฉพาะการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย ก็มักจะหาแหล่งน้ำลำคลองเป็นหลัก^{๗๙}

เมื่อบ้านเมืองพัฒนามากขึ้น การดำรงชีวิตของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสิ่งของซึ่งกันและกัน ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน จากแหล่งชุมชนหนึ่งกับอีกแหล่งชุมชนหนึ่งทำให้เกิดสถานที่ที่ถือเป็นแหล่งซื้อขายของชุมชนขึ้นกลายเป็นย่านเศรษฐกิจที่เราเรียกว่าตลาด ชุมชนใดที่ใช้การคมนาคมทางบกในการติดต่อไปมาหาสู่ตลาดอันเป็นแหล่งสำคัญในการแลกเปลี่ยนค้าขายก็จะเรียกกันว่า ตลาดบก แต่ถ้าชุมชนนั้นใช้การคมนาคมทางน้ำเป็นเส้นทางสัญจรส่วนใหญ่จะเรียกตลาดที่เกิดขึ้นว่า ตลาดน้ำ^{๘๐}

ตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทยเกิดขึ้นที่จังหวัดราชบุรี ควบคู่กับการเกิดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดให้ขุดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๙ เพื่อเชื่อมแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง โดยตลาดน้ำถือเป็นการค้าชุมชนริมน้ำที่มีความสำคัญมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ยุคแรกซึ่งตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองดำเนินสะดวก ระหว่างปากคลองลาดพลียาวไปถึงปากคลองทองหลวง ต่อมา ในยุคที่สอง ตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองลาดพลี และในยุคที่สาม ปัจจุบัน ตลาดน้ำเป็นศูนย์รวมในการค้าขายพืชผักและผลไม้ตามฤดูกาลจากเรือสวนไร่นาของเกษตรกร นอกจากนั้นยังมีการจำหน่ายอาหาร รวมทั้งมีสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองจำหน่าย^{๘๑} โดยตั้งอยู่บริเวณเดิม คือ บริเวณคลองต้นเข็ม ในพื้นที่หมู่ที่ ๙ ของเทศบาลอำเภอดำเนินสะดวก และการค้าขายยังคงมีเหมือนในอดีต^{๘๒}

สรุปได้ว่า ตลาดน้ำ หมายถึง แหล่งค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันในท้องน้ำโดยอาศัยเรือเป็นพาหนะ ในอดีตเรียกกันว่า ตลาดนัด แล้วยังมีชื่อเรียกกันว่า ตลาดเรือ หรือตลาดท้องน้ำ อีกด้วย ก่อนที่ปัจจุบันจะเรียกกันติดปากว่า ตลาดน้ำ ทั้งนี้ เมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป การซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของเกิดขึ้นทางบก ตลาดน้ำหลายแหล่งยังคงอยู่ แต่ปรับเปลี่ยนสถานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของไทย

^{๗๙}สมัย สุทธิธรรม, *สารคดีชีวิตไทยในแม่น้ำลำคลอง: ตลาดน้ำ*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^{๘๐}ราตรี โด่งพัฒน์, *ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๘๑}สำนักงานจังหวัดราชบุรี, *แผนพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๙*, (ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖.

^{๘๒}พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วัฒน), *ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก*, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๕.

๒.๔.๒ พัฒนาการของตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากการศึกษาเกี่ยวกับ พัฒนาการของตลาดน้ำดำเนินสะดวก จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

จังหวัดราชบุรี มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์มีความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม และประเพณีอันเป็นลักษณะเด่นของจังหวัดที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล สภาพภูมิประเทศเสริมให้ราชบุรีเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรม^{๘๓} แต่การคมนาคมในสมัยก่อนนั้น คือ ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๙๕ หรือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โดยทั่วไป ยังใช้สัตว์เป็นพาหนะมีช้าง ม้า วัว ควาย ลา ล่อ หรือบรรทุกเกวียนและการคมนาคมทางเรือ^{๘๔}

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้มีพระราชดำริ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๙ หรือ ร.ศ. ๘๕ ปีชาล เพราะทรงเห็นว่าการคมนาคมที่ไปมาระหว่างกรุงเทพ ฯ สมุทรสาคร มีคลองภาษีเจริญที่ทำการสัญจรไปมาได้สะดวกดี แต่ถ้าหากมีคลองระหว่างกรุงเทพ ฯ สมุทรสงคราม และราชบุรี ก็จะสะดวกขึ้นอีกเป็นอันมาก โดยที่อาศัยแม่น้ำแม่กลองเป็นสื่อกลาง เมื่อเป็นคลองได้ การไปมาหาสู่ โดยทางน้ำก็จะมีความสะดวกและคล่องตัวมากยิ่งขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ นั้นเอง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่พระสมุหกลาโหม เมื่อครั้งยังพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระปราสาทสิทธิ์ เป็นผู้อำนวยการขุดคลองที่เชื่อมจากแม่น้ำท่าจีนเริ่มจาก ปากคลองบางยาง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับแม่น้ำแม่กลอง ตำบล บางนกแขวก อำเภอบางคนที (เดิมเขียน บางคนที และบางคนที) การขุดคลองดำเนินสะดวก ได้เริ่มทำการขุดในปลายปี พ.ศ. ๒๔๐๙ โดยเริ่มจากแม่น้ำท่าจีน ตำบลสวนลุ่ม อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจุดเริ่มต้น โดยมีสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้ควบคุมดูแล และใช้กำลังของทหาร ข้าราชการ ประชาชน ร่วมกันช่วยขุด การขุดดินนี้ใช้กำลังแรงงานของคนล้วน ๆ โดยที่ไม่ได้ใช้เครื่องจักรหรือ เครื่องทุ่นแรงอย่างอื่นเลย นับว่าเป็นความดारी ความวิริยะอุตสาหะของประชาชนในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก จึงได้คลองดำเนินสะดวก กว้าง ๖ วา (๑๒ เมตร) ลึก ๖ ศอก (๓ เมตร) ยาว ๘๙๕ เส้น หรือ ๓๕ กิโลเมตร ๘๐๐ เมตร ที่ทำการใช้สอยสัญจร ทางน้ำมาจนถึงทุกวันนี้

๘๕

^{๘๓}คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดราชบุรีแบบบูรณาการ, แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ (ฉบับปรับปรุง), (ราชบุรี: ยุทธศาสตร์การพัฒนาและงบประมาณจังหวัด, ๒๕๖๑), หน้า ๗.

^{๘๔}พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^{๘๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕-๗.

คลองดำเนินสะดวก มีระยะคลองที่ยาวมากถึง ๘๔๐ เส้น หรือ ๓๒ กิโลเมตรเศษ เป็นคลองที่ตรงไม่เหมือนคลองอื่น ๆ ที่คดเคี้ยวไปมา เป็นคลองที่ผ่านเขตถึง ๓ อำเภอใน ๓ จังหวัด คือ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม แต่ระยะคลอง ๘๔๐ เส้น เรียกว่า คลองดำเนินสะดวก ตลอดทั้งคลองโดยแบ่งระยะด้วยการปักหลักเขตตลอดทั้งคลองมีจำนวน ๙ หลักเป็นระยะดังนี้ คือ

หลักศูนย์ จุดเริ่มต้นที่ปากคลองบางยางออกสู่แม่น้ำท่าจีน อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร ห่างจากประตูน้ำบางยางประมาณ ๑ กิโลเมตรเศษ จนถึงประตูน้ำบางยาง ไปจนถึงหลักที่หนึ่ง นับเป็นระยะทางยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) มีเสาหินสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ๑๐x๑๐ นิ้ว ปักไว้ที่พื้นดิน การเรียกชื่อสถานที่นี้ คือ ระหว่างหลักศูนย์ ถึง หลักหนึ่ง ไม่เห็นมีใครเรียกกันว่า หลักศูนย์ นิยมเรียกกันว่า ประตูน้ำบางยาง

หลักที่หนึ่ง จุดเริ่มต้นถัดจากหลักศูนย์ เป็นระยะทางนี้ยาวได้ ๑๐๐ เส้น (๔ กิโลเมตร) โดยผ่านประตูน้ำบางยางเข้ามาในเขตคลองดำเนินสะดวก เสาหินสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่(๑) ๑๐ X ๑๐ นิ้ว ปักไว้ที่พื้นดินริมคลอง สูงจากพื้นดิน ประมาณ ๑ วา บางหลักก็ ๒ คอก หรือ ๓ คอก สลักเป็นเลข ๑ เป็นตัวเลขไทย อยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร การเรียกชื่อเขตหลักหนึ่งนี้จะมีเรียกกันในระหว่างเขตหลักหนึ่งโดยถือเอา หลักหนึ่งเป็นเกณฑ์โดยเขตประมาณข้าง ขวาของหลัก ๒ กิโลเมตร ข้างซ้ายของหลัก ๒ กิโลเมตร

หลักที่สอง จุดเริ่มต้นเริ่มจากหลักเสาหินเลขที่ ๑ นับระยะทางน้ำได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๒ ปักไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๑ ถึงเลขที่ ๒ เรียกว่าหลักสอง การเรียกชื่อเขตนี้เรียกกันว่ายู่ระยะใกล้เคียงของหลักนั้น ๆ เขตหลักสองนี้ อยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สาม จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๒ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๓ ปักไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๒ ถึงเลขที่ ๓ เรียกว่า หลักสาม ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่สี่ จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๓ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๔ ปักไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๓ ถึงเลขที่ ๔ เรียกว่า หลักสี่ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

หลักที่ห้า จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๔ นับเป็นระยะทางน้ำยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๕ ปักเอาไว้ ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๔ ถึงเลขที่ ๕ เรียกว่า หลักห้า ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เสาหินหลักที่ห้า อยู่ห่างจากอำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ประมาณ ๒๐ เมตร ๑๐ วา เท่านั้น

หลักที่หก จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๕ นับเป็นระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๖ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๕ ถึงเลขที่ ๖ เรียกว่า หลักหก ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

หลักเจ็ด จุดเริ่มต้นจากหลักเสาหินเลขที่ ๖ นับเป็นระยะทางน้ำยาวได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๗ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๖ ถึงเลขที่ ๗ เรียกว่า หลักหก ถ้าเรียกที่ถูกตามหลักแล้วต้องเป็น หลักเจ็ด ซึ่งเป็นเขต อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

หลักที่แปด จุดเริ่มต้นจากเสาหินเลขที่ ๗ นับระยะทางน้ำยาว ได้ ๑๐๐ เส้น มีเสาหินเลขที่ ๘ ปักเอาไว้ในระหว่างเสาหินเลขที่ ๗ ถึงเลขที่ ๘ เรียกว่า หลักแปด ซึ่งเป็นเขตอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ติดต่อกับ เขตอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

เมื่อหมดจากเสาหินหลักที่แปดแล้ว มีระยะทางน้ำยาวอีกประมาณ ๔๐ เส้น เข้าเขตอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ก็มีเรียกชื่อว่า หลัก ๘ บ้างเหมือนกัน จนมาถึงประตูน้ำบางนกแขวก หรือประตูน้ำหลักแปด ซึ่งอยู่ในเขต ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม^{๘๖}

แผนภาพที่ ๒.๑

หลักศูนย์^{๘๗}

^{๘๖}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๑๑.

^{๘๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

การขุดคลองดำเนินสะดวก ซึ่งใช้แรงงานของคนล้วน ๆ ใช้เวลาขุดคลอง ในระยะ ๒ ปีเศษ โดยเริ่มขุดคลองมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๙ (ปีชาล) ใช้งบประมาณ ๑,๔๐๐ ชั่ง โดยเป็นพระราชทรัพย์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ จำนวน ๔๐๐ ชั่ง และเป็นเงินของสมเด็จพระเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ที่พระสมุหกลาโหม จำนวน ๑,๐๐๐ ชั่ง รวมเป็นเงิน ๑,๔๐๐ ชั่ง

คลองดำเนินสะดวก ผ่าน ๓ จังหวัด คือ สมุทรสาคร ราชบุรี สมุทรสงคราม ใช้เวลาขุด ๒ ปี เมื่อแล้วเสร็จก็เป็นคลองที่มีเรือสัญจรไปมาเป็นจำนวนมาก ขนาดกว้างของลำคลอง ๖ วา ขนาดลึก ๖ ศอก พอที่เรือได้สัญจรไปมาได้สะดวก โดยเรือส่วนมากก็จะเป็นเรือใบ เรือแจว และเรือพาย สมัยแรกมีเรือน้อย ต่อมาเรือมากยิ่งขึ้น การสัญจรไปมาก็มากขึ้นไปตามลำดับ เรือที่วิ่งนั้นก็ติดเครื่องยนต์ ทำให้มีคลื่นมาก น้ำนั้นเซาะตลิ่งมาก จากคลองขุดที่กว้างมาแต่เดิม ๖ วา ก็เพิ่มขึ้นเพราะ ตลิ่งพัง ก็กลายเป็น ๑๐ วา ๑๕ วา บางแห่งถึง ๒๐ วา ก็มี จึงทำให้ใครที่เป็นเจ้าของ ที่ดินต้องทำเชือกกันตลิ่งไม่ให้พัง จึงทำให้คลองมีขนาดกว้างโดยทั่วไปในปัจจุบันนี้ ประมาณ ๑๕ วา (๓๐ เมตร)

สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการขุดคลอง ได้ทำเป็นแผนผังในการขุดคลองยาว ๘๔๐ เส้น กว้าง ๖ วา ลึก ๑ วา ๒ ศอก ขึ้นนำทูลเกล้าถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระองค์ ทรงเห็นว่าคลองที่ขุดใหม่นี้เป็นคลองที่ยาวมาก และเป็นคลองที่ขุดได้ตรง ไม่คดเคี้ยว สะดวกต่อการที่จะสัญจรไปมา จึงทรงพระราชทานให้เป็นมงคลแก่คลองนี้ว่า “ดำเนินสะดวก” และทำพิธีการเปิดคลองนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ (วันจันทร์ เดือน ๗ ขึ้น ๔ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๑๑ จ.ศ. ๑๒๓๐ ร.ศ. ๘๗ ปีมะโรง)

ในเวลาต่อมา จึงมีพระบรมราชโองการให้ไปขุดคลองแสนแสบ (ในคราวนี้ จึงได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์จาก พระปราสาทสิทธิขึ้นเป็น พระศรีสุริยวงศ์ และต่อมาได้เลื่อนเป็น สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างวัด สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ที่ ตำบลโคกไผ่ ระหว่างเขตหลักสี่ กับ หลักห้า ชื่อ วัดสมเด็จพระปราสาทสิทธิธิดาราม พร้อมกับสร้างปราสาทหลังเล็ก ๆ หลังหนึ่งขึ้นที่ริมคลองดำเนินสะดวก หน้าวัดมีรูปรางคล้ายปราสาทราชวังหลวง และได้สร้างศาลาที่พักคนงานขุดคลองขึ้นที่ปากคลองลัดราชบุรีอีกหนึ่งแห่ง (ปัจจุบันเป็นคลองลัดพลี ซึ่งเกิดจากการเรียกผิดเพี้ยนไปเป็นคลองลัดพี และลัดพลี ตามลำดับ) เป็นอาคารไม้จริง ๕ ห้อง หลังคามุงกระเบื้องสีแดง เรียกกันขณะนั้นว่า ศาลาห้าห้อง หรือศาลาแดง เมื่อเสร็จจากการขุดคลองแล้วได้ยกศาลานี้ให้เป็น ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ และก่อนที่ พ.ศ. ๒๔๕๕ จะย้ายไปที่ตั้งใหม่ ข้างวัดโชติทายการาม หมู่ที่ ๑ ตำบลดำเนินสะดวก มาจนถึงปัจจุบันนี้^{๘๘}

^{๘๘} อ่างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๑๘.

เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๑ ด้วยขนาดและความยาวของคลองที่ขุด ประกอบกับเป็นคลองที่ยาวและตัดตรงไปในหลายพื้นที่ ทำให้มีเจ้านายผู้ใหญ่หลายคนมาจับจองที่ดินซึ่งเป็นป่ารก ดงอ้อ ดงแขม พร้อมขุดคลองน้อย คลองซอยแยกจากคลองใหญ่เพื่อเข้าสู่พื้นที่ของตน ซึ่งป่ารกเหล่านั้นได้มีการปรับเปลี่ยนกลายเป็นเรือสวนไร่นาในเวลาต่อมา^{๘๙}

แต่เนื่องจากการเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรีมีอุปสรรคมากมาย จะต้องเดินทางด้วยเรือพายหรือเรือแจว เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีรถยนต์ใช้ และจะต้องพายหรือแจวเรืออ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำเชี่ยวกราก การเดินทางจะลำบากมากขึ้นต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึงตัวจังหวัด ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลีในปัจจุบันขึ้น^{๙๐}

ก. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๔๙๐

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ตลาดน้ำ คือ การค้าขายทางเรือ เป็นที่ทำการซื้อขายการขายที่เรือ โดยจะมีพ่อค้า แม่ขาย นำเอาสิ่งของต่าง ๆ มาขาย ส่วนมากก็จะเป็นพืชผักในสวน ขายกันที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิมที่ไม่ได้เรียกว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวก) เดิมที เมื่อสมัยทำการขุดคลองดำเนินสะดวกใหม่ ๆ พระศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้สร้างศาลาที่พักคนงาน ณ บริเวณที่ปากคลอง ลัดราชบุรี บริเวณปากคลองลัดราชบุรี ได้สร้างเป็นไม้จริงมี ๕ ห้อง หลังคามุงกระเบื้อง โดยใช้กระเบื้องเป็นสีแดง เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก็ได้ให้คนที่ทำงานอยู่หรือคนที่ได้จ้างมาขุดคลอง อยู่พักอาศัย

เมื่อมีการขุดคลองขึ้น สถานที่อื่น ๆ ที่มีคู คลอง หนอง บึง ก็เริ่มมีคลองลัดติดต่อถึงกันขึ้นจากประตูน้ำบางยางถึงประตูน้ำบางนกแขวก ซึ่งเดิมทีที่ยังไม่มีประตูน้ำบางนกแขวกนั้น มีนัตอยู่บ้างแล้ว เรียกกันว่า นัตปากคลอง ซึ่งจะทำให้การซื้อขายกันที่บริเวณปากคลอง ใกล้แม่น้ำแม่กลอง จากวัดเจริญสุขารามวรวิหาร ตำบลบางนกแขวก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ก็จะออกไปแม่น้ำแม่กลอง ซึ่งบริเวณนี้จะมีจุดทำการค้าขายกัน โดยกำหนดเอาวัน ๑ คำ ๖ คำ ๑๑ คำ เป็นประจำทุกวันไป ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม เดือนหนึ่งมี ๖ วัน เมื่อถึงวันนัดตอนเช้าจะมีพ่อค้าแม่ขายนำสินค้าที่ผลิตได้ในสวน ไร่ นา โดยนำมาทางเรือ ทางบก นำสินค้ามาขาย การค้าขายสมัยนั้นมีตลอดทั้งวัน ทั้งร้านค้าบนบกและในเรือ^{๙๑}

^{๘๙}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๓-๒๕๕๙, (ราชบุรี: สำนักงานเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ๒๕๕๓), หน้า ๑๕.

^{๙๐}อำเภอดำเนินสะดวก, หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, (ราชบุรี: ที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

^{๙๑}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๔-๒๕.

พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้น การไปมาหาสู่กันจะใช้เรือแจว เรือพาย เรือใบเป็นส่วนมาก คลองดำเนินสะดวกก็มีการค้าขาย พ่อค้า แม่ขาย รวมกลุ่มกันขึ้น โดยมีจุดทำการนัดพบกัน และด้วยเห็นว่าที่คลองดำเนินสะดวก ณ บริเวณตรงศาลา ๕ ห้องนั้น มีคนอยู่หนาแน่นกว่าที่อื่น ๆ จึงตกลงกันจะเปิดทำการตลาดนัด ณ ที่นั้น โดยกำหนดวันตลาดนัด ดังนี้ ตลาดนัดปากคลอง วัน ๑ ค่ำ, วัน ๖ ค่ำ และวัน ๑๑ ค่ำ ส่วนตลาดนัดดำเนินสะดวก วัน ๒ ค่ำ, วัน ๗ ค่ำ และวัน ๑๒ ค่ำ

การจัดตลาดนัดดำเนินสะดวก สมัยก่อนนั้นจะเรียกกันว่า ตลาดนัดศาลา ๕ ห้อง โดยเรียกจากสถานที่จัดตลาดนัด คือ มีศาลา ๕ ห้อง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาลาแดง ที่เรียกนี้เช่นนี้เพราะศาลาห้าห้องนั้นมุงกระเบื้องด้วยสีแดง จึงกล่าวได้ว่า นัด หรือตลาดนัด หรือตลาดน้ำดำเนินสะดวก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ เรียกว่า ตลาดนัดศาลาแดง หรือตลาดนัดศาลาห้าห้อง หรือตลาดนัดหลักแปด (ตำแหน่งศาลาแดง ในปัจจุบันนี้คือ บริเวณปากคลองลัดราชบุรีไปจนถึงปากคลองทองคลอง)^{๙๒}

พื้นที่อำเภอดำเนินสะดวก เป็นที่ราบต่ำและเป็นน้ำจืด จึงอุดมสมบูรณ์ ไปด้วย ปลา กุ้ง ปู หอย และสัตว์เลื้อยคลานต่าง ๆ มี ภู ตะกวด นาก เสือปลา จระเข้ มังกรทอง (เหี้ย) ที่เป็นสัตว์บกก็มี ไก่ป่า หมูป่า สิงป่า ชะมด ชะนี ค่าง บ่าง นกต่าง ๆ เช่น นกเหยี่ยว นกเงือก นกกิ้งก่า นกเขา นกกา นกกระยาง นกกระสา นกฟิราบ นกเป็นน้ำ และนกต่าง ๆ สารพัด

เมื่อการขุดคลองดำเนินสะดวก เสร็จเรียบร้อยแล้ว การสัญจรไปมาเริ่มมีความสะดวก เจ้านายผู้ใหญ่ที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ ได้พากันมาจับจองที่ดินที่รกร้างว่างเปล่า และทำการเบิกเป็นสวนให้มากขึ้นทั้งสองฝั่งคลอง ซึ่งกรรมกรรับจ้างในสมัยนั้นจะเป็นประชาชนชาวจีน และในสมัยนั้นเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ก็มีด้วยกันหลายท่านที่เห็นประโยชน์จากการขุดคลองดำเนินสะดวก แล้วได้พากันมาจับจองที่ดินไว้ คือ (๑) เจ้าจอมแพ ในรัชกาลที่ ๕ (๒) พระยาศรีสุราชูร (๓) พระยาสุนทรบุรี (๔) พระยาไชยกราช เศรษฐี (๕) พระยาพระกลาโหม (๖) พระชลทาน (๗) หลวงโยธาทิการ (๘) ขุนพิทักษ์ประธาราชูร

เจ้านายผู้ใหญ่ที่มาจับจองที่ดิน ได้ทำการขุดคลองเล็ก คลองน้อย คลองซอย คลองลำกระโดง จากคลองดำเนินสะดวกประมาณ ๒๐๐ กว่าคลอง อาทิเช่น

คลองศรีสุราชูร อยู่ตำบลศรีสุราชูร พระยาศรีสุราชูรเป็นผู้ควบคุมการขุดโดยทำการขุดเป็นคลองซอยจากคลองดำเนินสะดวก หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า คลองใหญ่ เมื่อขุดคลองเสร็จแล้ว ก็เรียกกันว่า คลองศรีสุราชูร ตามชื่อของผู้ที่ทำการควบคุมการขุดคลอง ในอดีตก็เคยมีตลาดนัดที่นี่

คลองสะเดา เพราะที่ปากคลองที่ทำการขุดมีต้นสะเดาใหญ่ ชาวบ้านก็เลยเรียกตามที่ดินไม้สะเดาขึ้นอยู่ที่ปากคลอง ว่าคลองสะเดา

^{๙๒} อ่างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๖.

คลองต้นหว้า ที่ปากคลองที่ทำการขุดมีต้นหว้าใหญ่อยู่ปากคลอง ชาวบ้านได้เรียกว่า คลองต้นหว้า ตามที่มีต้นหว้าขึ้นอยู่ที่ปากคลอง (พ.ศ. ๒๕๕๖ ไม่ปรากฏมีต้นหว้าแล้ว)

คลองวัดหลักहरัदनาราม (คลองที่ ๕๗) มีวัดหลักहरัदनาราม ตั้งอยู่ปากคลอง เป็นเขต ตำบลศรีสุราษฎร์และดอนไผ่ติดต่อกัน จึงเรียกชื่อคลองตามชื่อวัดที่ตั้งอยู่ว่า คลองวัดหลักहरัदनาราม

คลองราง ซึ่งสมัยก่อนเป็นทางน้ำไหลมาเป็นลำราง ก็เลยเรียกว่าคลองราง บัดนี้แม้จะเปลี่ยนชื่อใหม่ว่า คลองสว่างเจริญ แต่ชาวบ้านทั่วไปก็ยังเรียกว่า คลองราง

คลองทางเกวียน ซึ่งอยู่ติดกับคลองราง แต่เดิมเป็นถนนเรียกว่า ทางเกวียน คนจะนำวัวควายมากินน้ำที่คลองใหญ่พร้อมทั้งอาบน้ำให้วัวควายไปด้วย ต่อมาสถานที่ทำนาได้เบิกเป็นสวนทางเกวียน จึงมีการขุดดินมาถมคันให้สูงขึ้นสู่น้ำได้ ทางเกวียนจึงกลายเป็นคลองไป แต่ปัจจุบันนี้คลองทางเกวียนกำลังตื้นเขินเพราะคลองไม่ได้ใช้แล้ว

คลองกำนันฮวด เป็นคลองที่ได้ชื่อตามบ้านกำนันที่อยู่ปากคลอง เรียกชื่อตามผู้ที่อยู่ คือ ขุนผดุง ไวยนางคณาเขตต์ (ชื่อเต็มยศของกำนันฮวด) บ้านของท่านมีชื่อว่า บ้านผดุงสุข เป็นบ้านไม้หลังใหญ่มีสลักลายไทย โบราณสวยงาม ขุนผดุงไวยนางคณาเขตต์ (กำนันฮวด) มีอำนาจมากพอ ๆ กับเป็นนายอำเภอ ไปไหนมาไหนท่านจะนั่งเรือแดง (เรือโดยสาร) ชาวบ้านมักจะเรียกชื่อคลองสั้น ๆ ว่า คลองกำนัน (คลองเหลียงเฮง) หรือมีชื่อเรียกมาแต่ดั้งเดิมว่า คลองเสมียนเกาะ กองตุม

คลองต้นตาล เรียกตามปากคลองแต่เดิมมีตาลคู้อยู่ จึงเรียก คลองต้นตาล ปัจจุบันนี้ไม่มีต้นตาลแล้ว (พ.ศ. ๒๕๕๖)

คลองโรงสี (มี ๒ คลอง) เรียกตามปากคลองมีโรงสี ๒ แห่ง โรงสีโพธิ์ดำเนิน จะเรียกคลองนี้ว่า คลองโรงสีล่าง โรงสีดำเนินเจริญผล เรียกคลองนี้ว่า คลองโรงสีบน โดยแท้จริง คลองนั้นมีชื่อเดิมว่า คลองสมบุญทรัพย์ ต่อมาโรงสี จึงเรียกว่า คลองโรงสีบน เพื่อไม่ให้ ซ้ำกันกับชื่อ คลองโรงสีล่าง แต่ชาวบ้านชอบเรียกชื่อสั้น ๆ ว่า คลองโรงสี^{๙๓}

ข. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๐๐

ดำเนินสะดวก เป็นสถานที่ทำการกสิกรรม การเกษตร โดยเฉพาะทำสวน เป็นจำนวนมาก เมื่อมีพืชผักก็ต้องออกไปจำหน่าย โดยเฉพาะดำเนินสะดวกอย่างเดียว พืชผักมีมาก การปลูกก็ง่ายต้องส่งไปกรุงเทพฯ ฯ และก็ทำการซื้อขายกันในดำเนินสะดวก มีจุดใหญ่ๆ ที่พ่อค้าแม่ค้าขายมารวมกันอยู่ ๓ จุด คือ

^{๙๓}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๓๒.

๑. ตลาดนัดศาลาแดง

ตลาดนัดศาลาแดง หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า ตลาดนัด ๕ ห้อง จะมีพ่อค้า แม่ขาย มาขาย ของกันในวันนัด คือ วัน ๒ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๑๒ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ตั้งแต่เช้าตรู่ ณ ที่บริเวณ ปากคลองลัดรางบุรี (คลองลัดพลี) ไปตามคลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) ถึงบริเวณปากคลอง ทองหลวง และที่บริเวณหน้าวิกภาพยนตร์ดำเนินเจียเตอร์ ถ้าเป็นวันนัดจะมีของขายกันเนืองแน่น ส่วนมากเป็นเรือสำปั้นหรือเรือสำปั้นจ้าง จอดนับยาวเป็นกิโลเมตร พืชผักที่มาจากขายในระยะนั้น (พ.ศ. ๒๕๐๐) มี หัวหอม หัวกระเทียม ผักกาด ทางขาว (แปะฉ่าย) ผักกาดทางเขียว (คะน้าต้น) กะหล่ำปลี (คะน้าล้วย) กะหล่ำดอก (คะน้าดอก) หัวผักกาดขาว (หัวไชเท้า) ผักชี คื่นฉ่าย กล้วย ตั้งอ อั่วฝัก พริก บวบ หัวปลี พริก มะระ แดงร้าน แดงกวา แดงท่อน แดง (แดงกาย) ฟักทอง มะเขือ แดงโม แดงไทย บวบ ถั่วฝักยาว (ถั่วค้ำ) มันเทศ มันแกว มันสำปะหลัง เผือก กล้วย ถั่ว ข้าวโพด ถั่วลิสง (ถั่วคุด) ถั่วเหลือง (ถั่วแระ) ถั่วเขียว ถั่วอก (ถั่วพะยะ) ถั่วแดง (ถั่วอีเตาะ) ถั่วดำ ถั่วพู ถั่วลันเตา (ถั่วแปบ) ใบโหระพา ใบกะเพรา ใบแมงลัก ตะไคร้ ข่า มะนาว มะม่วง มะละกอ ข้าว ดอกไม้ กุ้งหอยปลาหมู เนื้อ เป็ด ไก่ ฯลฯ ที่พ่อค้าแม่ขายนำมาซื้อขายกันตามทีกล่าวมานี้ เฉพาะของ ที่ผลิตได้ในดำเนินสะดวกเท่านั้น

๒. ตลาดนัดคลองโพหัก

บริเวณที่ พ่อค้า แม่ค้า มาขายของกัน คือ ที่ปากคลองโพหัก หรือ เรียกอีกนัยหนึ่งว่า ปาก คลองบัวงาม อยู่เขตตำบลประสาธสิทธิ์ ปากคลองอยู่ที่วัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) พืชผักต่าง ๆ ที่ นำมาขายก็เหมือนกันกับที่ตลาดนัดดำเนินสะดวก ตลาดนัดคลองโพหักนี้อยู่ในเขตหลักห้า มี ประชาชนนำพืชผักมาค้าขายกันมาก ตลาดนัดคลองโพหักนี้อยู่ใกล้เขตจังหวัดสมุทรสาคร มีอำเภอ ดำเนินสะดวกอยู่ระหว่างกลาง มีเรือที่ตลาดนัดจำนวนมาก เป็นตลาดนัดที่สวยงามมีเรือสำปั้นมาก และค้าขายกับแบบไทย ๆ ตลาดนัดนี้มีการค้าขาย ตลอดจนเรือค้าขาย และผู้คนน้อยกว่าตลาดน้ำ ดำเนินสะดวกไม่เท่าไร

๓. ตลาดนัดศรีสุราษฎร์

ตลาดนัดนี้ อยู่ที่ปากคลองศรีสุราษฎร์ เป็นตลาดที่ไม่ค่อยใหญ่นัก แต่ก็มีพ่อค้าแม่ค้ามา ขายของกัน เป็นที่ร่มรื่น มีต้นไม้บัง มีต้นจามจุรีใหญ่ยื่นออกมา ให้ร่มเงา ไม่ค่อยร้อน สินค้าทั่วไป เช่น แดงร้าน แดงกวา ข้าวโพด กล้วย อั่วฝัก ผักกระเฉด สายบัว มะเขือ พริก บวบ หัวปลี ถั่วค้ำ มะม่วง มะละกอ ฝรั่ง ชมพู มันเทศ มันสำปะหลัง กล่าวคือ เป็นของที่มีในสวน^{๔๔}

^{๔๔}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๔๙.

ค. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๑๐

สมัยนี้การคมนาคมสะดวก การไปมามีการใช้รถยนต์มากขึ้น บริเวณที่คลองดำเนินสะดวก (คลองใหญ่) มีเรือสัญจรไปมามาก พวกพ่อค้าแม่ขายจึงหลบไปอยู่ในคลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) มีบ้านร้านตลาดเรียกว่า ตลาดโรงยา ส่วนมากพวกเรือสำปั้น เรือเครื่องก็เริ่มมีขึ้นเป็นเงาตามตัว ชาวต่างประเทศก็เริ่มสนใจมาชมตลาดน้ำกันมาก มีให้เห็นเป็นประจำทุก ๆ วัน ทำให้ร้านต่าง ๆ ที่ริมคลองลัดราชบุรี พวกกันเปิดร้านขายของที่ระลึกกันมากมาย กล่าวได้ว่า ในยุคระยะ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๒๕ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก เฟื่องมากที่สุด เรือของพ่อค้าแม่ขายมีมากและการมีนัคนั้น มีเป็นประจำทุกวัน ไม่ใช่มีนัดเป็นบางวันเหมือนเมื่อก่อนนี้ แต่ของที่นำมาขาย จำพวกพืชผักต่าง ๆ จะมีน้อย แต่ของที่ระลึกมีจำนวนมาก^{๙๕}

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ได้มีบริษัทนำเที่ยวบางรายทำการบุกเบิก องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย) จึงให้การส่งเสริมและสนับสนุนด้วยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ส่งผลให้มีชื่อเสียงไปในทั่วโลก^{๙๖}

ง. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๒๐

ยุคสมัยนี้ การคมนาคมสะดวกมาก ใช้รถยนต์ทุนแรงมากขึ้น ชาวต่างประเทศมาสนใจดำเนินมากขึ้น ในบริเวณคลองลัดราชบุรี มีนัดทุก ๆ วัน ตั้งแต่เวลา ๐๗.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๐.๐๐ น. มีเรือพ่อค้า แม่ขาย มาขายกันเนืองแน่นทุก ๆ วัน บริเวณริมคลองลัดราชบุรี ก็มีการแต่งร้าน ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง มีสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ มาจำหน่ายเป็นอันมาก ตลาดเดิมเป็นชั้นเดียวก็ปรับปรุงเป็น ๒ ชั้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น ร้านต่าง ๆ ก็เปิดของขายฝรั่งมากขึ้น เพื่อต้องการให้ฝรั่งเข้ามาในร้านจะได้ขายของมาก บางทีก็ต้องแย่งฝรั่งที่มาเที่ยวให้เข้าซื้อของร้านของตนให้มาก จึงต้องให้รางวัลแก่เจ้าของเรือที่นำฝรั่งมาจอดที่ร้านตนบ้าง แก่ไกด์ที่นำฝรั่งมาในร้านของตนบ้าง ทั้งเด็กเล็กเด็กใหญ่ขายของที่ระลึกแก่ฝรั่งก็มีมากยิ่งขึ้น ในสมัยนั้น ถ้าใครไปตลาดน้ำดำเนินสะดวก ภาคเช้ากับภาคบ่ายในวันเดียวกันจะแปลกใจเป็นอย่างยิ่ง คือ ตอนเช้าพลุกพล่านจอแจ ตอนบ่ายเงียบเชียบไปเลย

^{๙๕}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๖๘.

^{๙๖}ราตรี โตเพ่งพัฒน, ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง, หน้า ๑๗๑-๑๗๔.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีพ่อค้าแม่ขายทำการซื้อขายกันที่คลองลัดราชบุรี (คลองลัดพลี) อยู่ได้ไม่นานก็ค่อย ๆ คลายไป เนื่องจาก ฝั่งตรงข้ามมีท่าเล ดีกว่า คือ ที่บริเวณคลองตันเข้ม จึงเริ่มไม่ พ่อค้าแม่ขายไปขายของเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ พอระยะหลัง ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ตลาดน้ำคลองลัดราชบุรีซบเซามากขึ้น เนื่องจากมีเรือมาทำการซื้อขายน้อยลง และก็น้อยลง ไปเรื่อย ๆ จนในที่สุด ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (คลองลัดราชบุรี) ก็หมดสภาพไปโดยปริยาย

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เรือพ่อค้าแม่ขายก็ไปค้าขายกันที่ตลาดน้ำ ท่าพजरรณ ฝั่งคลองตันเข้ม บริเวณพื้นที่บนบกจึงเปิดตลาดนัด มีรถเมล์เลื่องผ่านทั้งวัน และที่คลองตันเข้มก็มีเรือพ่อค้าแม่ขาย การซื้อของจะเป็นทางเรือ ทางรถ ก็ได้สะดวกมาก ซื้อของขึ้นจากเรือก็นำขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของ จากรถก็นำลงเรือได้เลย เนื่องจากบริเวณสถานที่นี้ เป็นที่ของ คุณพजरรณ สิริรัตน์ คฤหบดีนี้ ชาว ดำเนินสะดวก และท่าพजरรณนี้ก็เลยเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก ไปโดยปริยาย ^{๙๗}

จ. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๓๐

พ.ศ. ๒๕๓๐ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ได้เข้ามาอยู่ที่ ท่าพजरรณ คลองตันเข้ม ไปโดย เรียบร้อยแล้ว นอกจากบริเวณท่าพजरรณแล้ว ในด้านลึกเข้าไปในคลองตัน เข้มก็ยังมีสถานที่ใหม่ ที่ จัดให้อำนวยความสะดวกกับพ่อค้าแม่ขายโดยเฉพาะ การซื้อของขายของก็ง่าย จะขึ้นรถลงเรือก็ง่าย แม้ฝนจะตกก็ไม่ใช่ไร เพราะมุงหลังคา ยื่นออกมาตั้งครึ่งคลอง สะดวกต่อฝรั่งที่จะมาท่องเที่ยวดูชม ตลอดทั้งลงเรือพาย รับจ้าง นั่งเรือชมที่ต่าง ๆ หรือจะถ่ายรูปก็ไม่สถานที่บนสะพานยื่นถ่ายรูป จะได้ ภาพสวย ๆ งาม ๆ ไว้ดูได้เป็นอย่างดี

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองตันเข้มนี้ ก็มีเรือต่าง ๆ เหมือนอย่างสถานที่เดิม (คลองลัด ราชบุรี) การไปมาก็ง่ายทั้งทางรถ ทางเรือ และสถานที่อื่น ๆ ที่จะมองหาทำเลที่เหมาะสมไปกว่านี้ก็ไม่ เห็นมีอีกแล้ว ตลาดน้ำดำเนินสะดวก คลองตันเข้มนี้จะอยู่ได้นานตลอดไป เพราะไม่ความสะดวกต่าง ๆ หลายอย่าง

พืช ผัก ผลไม้ ของดำเนินสะดวกก็เปลี่ยนไป เนื่องจากการทำสวน ซึ่งเป็นการเกษตรที่ เป็นหลักของชาวดำเนินสะดวก ประสบกับสิ่งที่เป็นภาระหนักใจของชาวสวน คือ ยาฆ่าแมลง ซึ่ง ชาวสวนจะต้องซื้อมาใช้ปีหนึ่ง ๆ เป็นเงินจำนวนมาก พืช ผัก ผลไม้ของดำเนินสะดวกในปัจจุบันนี้ต้อง นำมาจากท้องที่อำเภออื่นเพื่อมาขาย ^{๙๘}

^{๙๗} อ่างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๗๓.

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕.

ฉ. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๓๒

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ยังอยู่ที่ ท่าพजरณ เช่นเดิม เพราะมีความสะดวกหลายประการ คือ ค้าขายได้ทั้งทางบกและทางน้ำ สะดวกต่อคนฝรั่งเศสต่าง ๆ มาเที่ยวชมตลาดน้ำ และถ่ายภาพกัน หรือจะลงเรือพายก็มีท่าเรือสำหรับฝรั่งหลาย ๆ โดยที่เรืออีซูหนึ่งลำ บรรทุกผู้โดยสารได้เต็มลำ ๒๒ คน มี ๑๑ ที่นั่ง ที่นั่งหนึ่งนั่งได้ ๒ คน แต่ถ้ารับฝรั่ง คนขับเรือจะให้นั่ง อย่างมาก ๘ คน หรือ ๑๐ คนเท่านั้น เพราะเรือไม่เหมือนรถ ขึ้นหรือลงหรือเรือโครงอาจจจะล้มเอาง่าย ๆ บางทีก็รับเพียง ๖ คน เท่านั้น

ปัจจุบัน ตลาดจะเริ่มมีคนมาค้าขายมากเมื่อเวลา ประมาณ ๐๖.๐๐ น. ถึงเวลา ๐๘.๓๐ น. พอเวลา ๐๙.๓๐ น. หรือ ๑๐.๐๐ น. ตลาดก็จะวาย มีเรือของพ่อค้าแม่ค้าน้อยลงมาก หากจะไปดูไปชมที่ ตลาดน้ำท่าพजरณ คลองตันเข้มนี้ ควรไปเวลา ๐๖.๓๐ น. ถึงเวลา ๐๘.๐๐ น. จะได้ดูชมเรือค้าเรือขายที่พายเรือกันมาก เวลาอื่น ๆ มีน้อยหรือแทบไม่มีเลย^{๙๙}

ข. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๔๔

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ก็ยังอยู่ที่เดิม ณ บริเวณคลองตันเข้ม เลยกท่าพजरณไปไม่มาก การค้าขายก็ยังเป็นปกติเหมือนเดิม แต่น้อยกว่าเดิม พวกชาวต่างประเทศก็ยังไปเที่ยวชมดูตามปกติ แต่การค้าขายของคนไทยเราน่าจะน้อยลงไป

พ่อค้าแม่ค้าที่มาค้าขายในตลาดน้ำดำเนินสะดวก ส่วนมากจะขายเป็นของให้นักท่องเที่ยวซื้อกัน เช่น ส้ม องุ่น กล้วย ละมุด ชมพู มะละกอ มะพร้าวอ่อนเผา ฯลฯ เป็นผลไม้ของกินได้ ของจำพวกที่พ่อค้าแม่ค้าจะซื้อขายกันมีน้อย เรือส่วนมากจะเป็นเรือพายพาฝรั่งล่องเรือดูชมตลาดน้ำ

การไปชมดูตลาดน้ำดำเนินสะดวกในยุคนี้นี้ ไปกันแต่เช้า ๆ พอสว่างก็เริ่มตลาดนัดกันแล้ว จะเดินดูหรือเช่าเรือพายดูก็ได้ มีเรือพายให้เช่าดูหลายท่า ที่ชักชวนคนไปมาให้มาชมตลาดน้ำกัน ถ้าขับรถไปตอนเช้า ๆ ถนนสู่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะมีผู้กวักมือเรียกเรียงรายไปหลายแห่ง เพื่อเชิญชวนมาให้ใช้บริการเรือเช่าพาชมตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งมีประมาณ ๑๐ แห่ง แต่มีที่ประทับใจอยู่แห่งหนึ่ง คือ ท่าทุ่งเศรษฐี จะมีผู้เฒ่าหนวดเพิ่มใส่หมวก กวักมือเรียก เป็นบรรยากาศแบบไทย ๆ แต่งตัวแบบไทย และเป็นชายผู้เฒ่าลักษณะท่าทางออกชนบทแท้ ๆ^{๑๐๐}

^{๙๙}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๗๘.

^{๑๐๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐.

แผนภาพที่ ๒.๒

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (เดิม) ปากคลองลัดพลี ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖^{๑๑}

แผนภาพที่ ๒.๓

ตลาดน้ำดำเนินสะดวก (ปัจจุบัน) คลองต้นเข็ม ถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖^{๑๒}

^{๑๑}อ้างแล้ว, พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณโณ), ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก, หน้า ๒๓.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๒.๔.๓ ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน

จากการศึกษาเกี่ยวกับ ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีในปัจจุบัน จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

ปัจจุบัน ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มี ๔ แห่ง ได้แก่ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาธน์ลลิต อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.. ตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ภายหลังเมื่อเกิดชุมชนใหม่ที่คลองลัดราชบุรี บรรดาพ่อค้าแม่ค้าก็รวมกลุ่มกัน โดยมีจุดนัดพบที่บริเวณศาลา ๕ ห้อง และกำหนดเอาเป็นวัน ๒ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๑๒ ค่ำ เป็นวันนัด รวมหนึ่งเดือนมี ๖ วัน เช่นกัน มาถึงตรงนี้ก็พอสรุปได้ว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวกถือกำเนิดขึ้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยใช้ชื่อในครั้งนั้นว่า ตลาดนัดศาลาแดง (ตามชื่อสี่หลังคาของสถานที่) บ้างเรียกตลาดนัดห้าห้อง (ตามชื่อจำนวนห้องของสถานที่) และบ้างเรียกตลาดนัดหลักแปด (ตามชื่อหลักหินที่ปักตลอดแนวคลองโดยมีทั้งหมด ๙ หลัก รวมทั้งหลัก ๐ ด้วย)

คลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลี เริ่มได้รับความสนใจทั้งจากนักท่องเที่ยวชาวไทยด้วยกันเองและชาวต่างประเทศ ร้านรวงต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ริมคลองพากันเปิดร้านขายของพื้นเมือง ของที่ระลึกกันมากมาย ส่วนของกินประเภทอาหารคาวหวาน ตลอดจนพืชผักผลไม้ก็ให้เป็นหน้าที่ของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าชาวเรือไป ส่วนชื่อตลาดนัดศาลาแดง ตลาดนัดห้าห้อง หรือตลาดนัดหลักแปดก็เริ่มจางหายไปกลายเป็นชื่อ “ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” แล้วเรียกต่อมาจนติดปาก

ในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๕ ตลอดระยะเวลากว่า ๑๕ ปี ที่ตลาดนัดแห่งนี้ อยู่ในยุคเฟื่องฟูมากที่สุด มีนัดกันเป็นประจำทุกวัน ไม่ใช่เพียงบางวันเหมือนก่อนหน้านี้ สินค้าที่นำมาจำหน่ายส่วนใหญ่เป็นผลิตผลจากท้องถิ่นแทบทั้งสิ้น ผลไม้ที่ขึ้นชื่อที่สุด ในสมัยนั้นเห็นจะเป็นมะม่วงอกร่องดำเนินสะดวก ที่รสหวานหอมโดยเฉพาะเมื่อรับประทานพร้อมข้าวเหนียวมูลสูตรดั้งเดิม ที่ให้รสหวานมัน เรียกว่ากินกันเพลินเลยทีเดียว นอกจากมะม่วงก็มีมะละกอ ส้มโอ ส้มเขียวหวาน องุ่น ถั่วลิสง กล้วย ละมุด ฯลฯ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป ผลไม้ต้นเก่าค่อยๆ ตายไป ครั้นจะปลูกซ่อมแซมก็ให้ผลรสชาติไม่เหมือนเดิม ไม่เพียงต้นมะม่วงเท่านั้น แม้แต่ผลไม้ชนิดอื่นด้วย

จุดเปลี่ยนสำคัญที่เข้ามามีผลกระทบต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวก นั่นคือเส้นทางคมนาคมขนส่งทางบก การขนส่งผลิตผลไม่ว่าจะเป็นผักหรือผลไม้ทางเรือเริ่มลดน้อยลง บรรดาพ่อค้าแม่ค้าที่ซื้อขายสินค้ากันที่คลองลัดราชบุรีอยู่ได้ไม่นานก็ค่อย ๆ เสื่อมคลายไป อดีตที่ยาวนานเริ่มตั้งแต่เมื่อครั้งขุดคลองดำเนินสะดวกเสร็จใหม่ ๆ ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙ ก็มีอันต้องมาสิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๕๒๗ นับรวมอายุได้ ๑๑๘ ปี แต่มีความรู้สึกพิเศษที่สัมผัสได้จากผู้เฒ่า ท่านเหล่านั้นก็เริ่มเล่าเรื่องตลาดน้ำด้วยสีหน้าและประกายตาแห่งความภาคภูมิใจเสมอลมหายใจของชาวคลองดำเนินสะดวกยังไม่สิ้นทีเดียว เมื่อฝั่งตรงข้ามไม่ไกลจากตลาดนัดคลองลัดราชบุรีนัก มีคลองหนึ่งที่อำนวยความสะดวกได้หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางคมนาคมที่สามารถเดินทางเข้ามาได้ง่าย ไม่ว่าจะเป็นทางรถหรือทางเรือ พ่อค้าแม่ค้าตลอดจนนักท่องเที่ยวสามารถซื้อของจากเรือก็เอาไปขึ้นรถได้เลย หรือซื้อของจากรถก็เอาไปลงเรือได้เลย คลองที่ว่ำนั่นคือ “คลองต้นเข็ม”

ตลาดนัดคลองต้นเข็มหรืออีกชื่อหนึ่งว่าท่าพजरรรณ (เรียกตามชื่อเจ้าของสถานที่) ได้ถือกำเนิดมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ซึ่งก่อนหน้านั้นก็มีพ่อค้าแม่ค้าอยู่บ้างแล้วประปราย ก่อนพัฒนามาเห็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกในภายหลัง ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ไม่เฉพาะที่คลองต้นเข็มคลองเดียว หากรวมไปถึงคลองซอยเล็ก ๆ ที่จัดขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับพ่อค้าแม่ค้าและนักท่องเที่ยวให้มีโอกาสเที่ยวชมกันมากขึ้น ภาพของตลาดลอยน้ำที่คลาคล่ำไปด้วยเรือพายลำย่อม บรรทุกสินค้าที่จำเป็นต่อการครองชีพ พ่อค้าแม่ขายสวมเสื้อผ้าโทสสีเข้มแบบชาวสวน ใส่หมวกงอบใบลาน พายเรือเร่ขายสินค้า ค่อย ๆ ย้อนกลับมาใช้ชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยตลาดจะเริ่มต่นค้าขายกันตั้งแต่ตอนเช้าตรู่ไปจนถึงช่วงประมาณ ๑๑.๐๐ น. ของทุกวัน แต่จะคึกคักเป็นพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ แต่ภายหลังจากที่มีการสร้างหลังคายื่นออกมาให้ร่มเงาแก่กันฝนกันแดด เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๓๘ ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากต่อการถ่ายภาพ ภาพที่ถ่ายออกมาไม่สดใสเหมือนก่อน คือ จะเห็นเงาไม้ตออยู่ซีกหนึ่งทำให้การโฆษณาประชาสัมพันธ์ตลาดน้ำไม่ได้ผลเท่าที่ควร แต่สิ่งนี้คงไม่ใช่ปัญหาสำคัญเท่ากับเส้นทางคมนาคมใหม่ ๆ ที่บางเส้นทางตัดผ่านเข้าถึงสวนสองฝั่งคลองเลยทีเดียว พอมีถนนความเจริญก็ตามมา มีตลาดบกเปิดแข่งกับตลาดน้ำ ผู้คนจากต่างถิ่นก็ไปมาหาซื้อของสดจากสวนกันง่ายขึ้น ดึงดูดใจให้พ่อค้าชาวเรือเอาเรือขึ้นคาน หันมาใช้รถเป็นพาหนะที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดค่าน้ำมันกว่า ตลาดน้ำก็เลยกลายเป็นตลาดบก คลองดำเนินสะดวกที่มีเรือพลุกพล่านจึงค่อย ๆ ลดความสำคัญลง และหากวันนี้พ่อค้าแม่ค้าไม่ยอมพายเรือมาขายของ ไม่ยอมพายเรือมาซื้อของ ตลาดน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนดำเนินสะดวกและประเทศไทยคงต้องถึงกาลอวสานไปอย่างน่าเสียดาย^{๑๐๓}

^{๑๐๓}สยาม เล่าเจริญ, “อิมมู่นวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก”, เทียวไทยไปกับเชลล์, ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖): ๔๙-๕๙.

ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน ตัวตลาดน้ำจะอยู่ที่คลองต้นเข็ม โดยตลาดจะเริ่มค้าขายตั้งแต่เวลาประมาณ ๐๖.๐๐ น. และเลิกค้าขายไปจนถึงเวลา ๑๑.๐๐ น. ซึ่งสินค้าที่นำมาขายส่วนมากจะเป็นผลไม้จำหน่ายในราคาไม่แพงเพราะมาจากชาวสวนโดยตรง นอกจากนั้น ยังมีการจำหน่ายอาหาร และสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองจำหน่าย ตลอดจนสามารถเยี่ยมชมเรือสวนของชาวบ้านในแถบนั้นได้อีกด้วย^{๑๐๔}

โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวที่เดินทางไปชมตลาดน้ำดำเนินสะดวกนั้น มีน้อยมากที่จะมาค้างคืนที่ดำเนินสะดวกเพื่อชมตลาดน้ำ รายการทัวร์ส่วนใหญ่จะชมตลาดน้ำในตอนเช้า (๐๙.๐๐-๑๑.๓๐ น.) และจะเดินทางต่อไปชมรายการแสดงที่สวนสามพรานในตอนบ่าย (๑๔.๐๐-๑๖.๐๐ น.) และเมื่อชมรายการแสดงเสร็จแล้ว จะเดินทางกลับกรุงเทพฯ ฯ หรือมีบางส่วนที่เลยไปจังหวัดกาญจนบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม เพื่อชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในเขตจังหวัดนั้นก่อนที่จะเดินทางต่อไปตามรายการที่เลือก เช่น กลับกรุงเทพฯ ฯ หรือลงไปทางภาคใต้ของไทย แต่อย่างไรก็ดี ในเดือนเมษายน ๒๕๔๗ รัฐบาลในภายใต้การนำของ พณ ฯ นายกรัฐมนตรี ดร.ทักษิณ ชินวัตร ได้เดินทางมายังตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพื่อพบปะกับประชาชนและรับฟังปัญหาต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานราชการ ภาครัฐ ผู้ประกอบการ พ่อค้าแม่ค้า ประชาชน รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จึงมีดำริให้ส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ร่วมกันหาแนวทางในการจัดให้มีการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ขึ้นในตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงมีหน่วยงานของรัฐและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตลาดน้ำมีบทบาทที่สำคัญ ในการส่งเสริมและพัฒนาจนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก ประกอบกับความมีคุณค่าสำหรับการท่องเที่ยวที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของคนไทยในอดีตที่หาชมได้ยาก

อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องจากจังหวัดราชบุรีได้รับข้อร้องเรียนจากนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของตลาดน้ำดำเนินสะดวกในหลายประการ เช่น ปัญหาความไม่สะอาดของสภาพแวดล้อม ปัญหาการขายสินค้าที่มีราคาแพงกว่าราคาดมาตรฐาน ปัญหาการจราจทางน้ำและการรุกราลำน้ำ รวมทั้งปัญหาการจัดระเบียบทางการค้าที่ไม่เป็นธรรม ส่งผลให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกถูกจัดอันดับจากสื่อต่างประเทศให้เป็น ๑ ใน ๑๐ ตลาดน้ำยอดเยี่ยมในสายตาชาวโลก ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงต่อจังหวัดราชบุรีเป็นอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทย มีประวัติชื่อเสียงมาช้านาน

^{๑๐๔}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๒.

ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีส่วนแบ่งทางการตลาดของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ ๒ รองจากตลาดน้ำอัมพวาแต่เพียงแห่งเดียว จากสถานการณ์ดังกล่าว (พ.ศ. ๒๕๕๗) ผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี จึงได้นำคณะจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องลงพื้นที่ล่องเรือสำรวจร้านค้าย่านตลาดน้ำดำเนินสะดวก และเพื่อให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกกลับมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีเสน่ห์และมีชื่อเสียงดึงดูดใจเช่นเดิม จึงได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ขึ้นตามคำสั่งผู้ว่าราชการจังหวัดราชบุรี ที่ ๘๓๓/๒๕๕๗ ลงวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๗

คณะทำงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ชุดดังกล่าว ได้มีการประชุมรับทราบปัญหา อุปสรรค และบูรณาการแนวทางแก้ไขปัญหาและการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งจากการประชุมดังกล่าวได้มีการสรุปประเด็นปัญหาของตลาดน้ำดำเนินสะดวก รวม ๖ ประเด็น คือ

ประเด็นที่ ๑ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

ประเด็นที่ ๒ ปัญหาการจราจรทางน้ำ

ประเด็นที่ ๓ ปัญหาการให้บริการของผู้ประกอบการ

ประเด็นที่ ๔ ปัญหาการบุกรุกลำน้ำ

ประเด็นที่ ๕ ปัญหาการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ เพิ่มเติมที่จำเป็น

ประเด็นที่ ๖ ปัญหานักท่องเที่ยว^{๑๐๕}

๒. ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ (ตลาดเก่า)

ตลาดน้ำเหล่าตักถ้ำ คือ ตลาดน้ำดำเนินสะดวกดั้งเดิม ก่อนที่จะมีขยายตัวไปพื้นที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในปัจจุบัน ซึ่งหลังจากตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ย้ายจากสถานที่เดิมบริเวณปากคลองลาดพลี ไปอยู่ในสถานที่ใหม่ มีนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ เดินทางมาท่องเที่ยวอย่างหนาแน่นในทุก ๆ วัน ทำให้ ตลาดน้ำเก่า หรือเรียกเป็นภาษาจีนท้องถิ่น แต่จิวว่าเหล่าตักถ้ำ เจียบเหงาลงไปอย่างถนัดตา แต่ความงดงามของเรือนไม้ริมน้ำแบบจีน และวิถีชีวิตแบบจีนยังคงอยู่ นักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่นิยมชมชอบ ในความงามแบบย้อนอดีต จึงเริ่มย้อนถวิลหาวิถีริมน้ำแบบเดิม

^{๑๐๕}อ้างแล้ว, เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๕-๖.

ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก เป็นตลาดชุมชนชาวจีน มีมาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองดำเนินสะดวก ในปี พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๑๑ เพื่อเชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ให้ประชาชนสัญจรไปมาได้สะดวกมากขึ้น มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้พระราชทานชื่อว่า คลองดำเนินสะดวก เป็นคลองขุดด้วยแรงงานคนที่ตรงและยาวที่สุดในประเทศ

เหล่าตั๊กลัก หรือตลาดเก่า ตั้งอยู่บริเวณปากคลองลัดพลี แต่คนจำนวนมากเมื่อนึกถึงตลาดน้ำดำเนินสะดวกกลับนึกถึงตลาดน้ำแห่งใหม่ในคลองต้นเข็ม ซึ่งเกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงของเส้นทางคมนาคมไปเป็นทางบกและการตอบสนองความสะดวกของนักท่องเที่ยว

ตลาดเหล่าตั๊กลัก เป็นตลาดธรรมชาติซึ่งเป็นจุดพบปะของพ่อค้าแม่ค้า และชาวบ้านริมคลองมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผลทางการเกษตร เพราะดำเนินสะดวกเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่แต่เดิม เมื่อมีการขุดคลองดำเนินสะดวกก็เป็นการเปิดพื้นที่สองฝั่งคลอง โดยคนจีนจำนวนมากได้เข้ามาตั้งรกรากทำสวนผัก สวนผลไม้ เช่น สวนมะม่วง สวนมะพร้าว ครั้งหนึ่งที่อุตสาหกรรมน้ำตาลเฟื่องฟู ดำเนินสะดวกก็เคยเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลมะพร้าวที่สำคัญที่สุด เพราะมีมะพร้าวจำนวนมากและคุณภาพดี

ตลาดเก่าเป็นกระแสที่กำลังได้รับความนิยมและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในทุกพื้นที่ มีทั้งที่เป็น “ตลาดใหม่-ทำให้เก่า” คือ เกิดขึ้นใหม่ แต่เกาะกระแสความนิยมของเก่า ซึ่งมีการสร้างองค์ประกอบที่ให้อารมณ์คล้ายคลึงกับของเก่า โดยมากมักจะเป็นตลาดน้ำ ขายสินค้าในเรือ ข้าวของที่นำมาขายมักเป็นของโบราณ ได้แก่ อาหารโบราณ ของเล่นโบราณ เป็นต้น ในขณะที่ “ตลาดเก่า-ฟื้นฟูใหม่” หลาย ๆ แห่ง ก็มีความแตกต่างกันไป ในกรณีของเหล่าตั๊กลัก เป็นตลาดที่ตายไปแล้ว เพราะร้านค้าบนบกก็ปิดร้านติดต่อกันมาหลายสิบปี กลายเป็นที่พักอาศัยเท่านั้น การค้าทางเรือก็ย้ายไปรวมกันอยู่ที่คลองต้นเข็ม การฟื้นฟูเหล่าตั๊กลักขึ้นมาใหม่นี้ ไม่ได้เปิดเพื่อเป็นตลาดของชุมชนอย่างในอดีต แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อเป็นตลาดท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน

ปัจจุบัน ชาวบ้านได้รวมตัวกันก่อตั้งวิสาหกิจชุมชน เพื่อกระตุ้นให้ตลาดเหล่าตั๊กลักกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยขอความร่วมมือให้ร้านค้าริมคลองกลับมาค้าขาย หรือเปิดบ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชักชวนเรือพ่อค้าแม่ค้าชาวสวนต่าง ๆ ให้มารวมตัวกันในพื้นที่ตลาดเก่าแห่งนี้ อีกทางหนึ่งก็ทำการประชาสัมพันธ์ตลาดผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อเจาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยวต่างชาติ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมใหญ่ประจำปี ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย คือ งานวิวาร์หมูกกลางน้ำ ซึ่งจัดขึ้นราวเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี^{๑๐๖}

^{๑๐๖}คม ชัด ลึก, “ชวนสัมผัส ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก”, [ออนไลน์] < www.komchadluek.net/news/edu-health/ >, [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐].

ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) เจียบเหงามาก บ้านริมคลองมักเป็นบ้านอยู่อาศัย บ้านเรือนมีสภาพทรุดโทรม ไม่ค่อยมีผู้ประกอบการ มีแต่ผู้ประกอบการรายเล็ก ๆ เปิดบ้านเป็นร้านขายของชำ ขายกล้วยเตี๋ย ขายกาแฟ ส่วนร้านขายของที่ระลึก ขายพวงกุญแจ ร้านวาดรูปจะมาเฉพาะวันเสาร์-วันอาทิตย์ ปัจจุบัน ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลักยังคงมีความเป็นธรรมชาติของชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนริมคลอง ความเป็นอยู่แบบดั้งเดิม ท่าเลที่ตั้งมีความสวยงาม เป็นตลาดน้ำเก่าแก่ดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ยังคงขาดความร่วมมืออย่างจริงจังจากคนในชุมชน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะพัฒนาตลาดน้ำให้กลับมามีชีวิตชีวาอีก มีเรือพายเรือขายสินค้าน้อย ตลาดน้ำไม่มีการพัฒนา ตึกแถว-บ้านเรือนมีความทรุดโทรม ไม่มีสินค้าที่แสดงเอกลักษณ์ของตนเอง

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์การมาท่องเที่ยวตลาดน้ำเหล่าตั๊กลักเพื่อพักผ่อน/ท่องเที่ยว ลักษณะเป็นแบบไป-กลับ และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการในสิ่งอำนวยความสะดวก โดยอันดับแรก คือ ร้านขายของที่ระลึก รองลงมา คือ ที่จอดรถ และข้อมูลการเดินทาง ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีจุดเด่นเรื่องการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน มีความต้องการให้พัฒนาในเรื่องการอนุรักษ์วิถีชีวิตของชุมชนแบบดั้งเดิมไว้ให้ รวมถึงนโยบายของรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน หน่วยงานของราชการที่จะเข้ามาช่วยเหลือชุมชนมีมากมายหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานของท้องถิ่น ส่วนกลาง และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ^{๑๐๗}

๓. ตลาดน้ำคลองลัดพลี

สืบเนื่องจากเมื่อคลองดำเนินสะดวกขุดเสร็จและเปิดให้ประชาชนใช้สัญจรไปมาได้แล้ว สมเด็จพระยาบรมมหาราชศรีสุริยวงศ์ได้สั่งให้ขุดคลองศรีสุราษฎร์ขึ้นใหม่เพื่อให้เป็นแหล่งน้ำทางการเกษตรของราษฎรและเพื่อให้เป็นเส้นทางสัญจรไปมาที่สะดวกระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับอำเภอบางคนที อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และได้เปลี่ยนชื่ออำเภอที่ย้ายมาใหม่ว่าอำเภอดำเนินสะดวก แต่เนื่องจากการเดินทางติดต่อระหว่างอำเภอดำเนินสะดวกกับจังหวัดราชบุรีมีอุปสรรคมากมาย จะต้องเดินทางด้วยเรือพาย หรือเรือแจวเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีรถยนต์ใช้ และจะต้องพายหรือแจวเรืออ้อมไปทางแม่น้ำแม่กลอง เมื่อถึงฤดูน้ำหลากกระแสน้ำเชี่ยวกราก การเดินทางจะลำบากมากขึ้นต้องใช้เวลาหลายชั่วโมงกว่าจะถึงตัวจังหวัด ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ ทางราชการจึงได้ขุดคลองลัดราชบุรี หรือคลองลัดพลีในปัจจุบันขึ้น^{๑๐๘}

^{๑๐๗} วรณี สินสุภรัตน์ และคณะ, “การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก จังหวัดราชบุรี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, ๒๕๕๘), หน้า ก.

^{๑๐๘} อำเภอดำเนินสะดวก, หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก, หน้า ๔๐.

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นต้นมา เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากความเจริญทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี การคมนาคมทางบก รวมถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดวิถีชีวิตของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จากตลาดน้ำศาลาห้าห้องที่คลาคล่ำไปด้วยเรือสินค้า จนมีการนำเรือหางยาวเข้ามาใช้ทำให้พ่อค้า แม่ค้า ที่ใช้เรือพายต้องคอยหลบหลีก และระวังคลื่นที่เข้ามากระทบ ทำให้พ่อค้าแม่ค้าเปลี่ยนเข้ามาขายที่คลองลัดพลี จนกลายเป็นตลาดแห่งใหม่ ก่อนที่ภายหลังต่อมาจะเริ่มเสื่อมถอย เพราะตลาดน้ำคลองตันเข้ม (ตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน) ได้รับความนิยมและเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อย ๆ นั่นเอง^{๑๐๙} ปัจจุบัน ตลาดน้ำคลองลัดพลี อยู่บริเวณวัดราษฎร์เจริญธรรม (วัดสุน) เป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกเก่าที่ได้รับการฟื้นฟูให้กลับมาคึกคักเช่นเดิม มีการจำหน่ายพืชผักผลไม้ปลอดสารพิษ ก๋วยเตี๋ยวเรือและกาแฟโบราณที่พายเรือกันมาขาย รวมทั้งบริการล่องเรือชมวิถีชีวิตตลาดน้ำและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ๘ เผ่า การนวดแผนโบราณ อบ ประคบ สมุนไพร และสินค้า OTOP

๔. ตลาดน้ำหลักห้า

ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ตำบลประสาธลสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี นับเป็นชุมชนริมน้ำเก่าแก่ที่อยู่ระหว่างรอยต่อของสองจังหวัดในปัจจุบันคือ ราชบุรีและสมุทรสาคร มีอายุมานานเกือบ ๑๕๐ ปี ที่นี่เคยเป็นตลาดน้ำที่คึกคักมากในอดีต ทุกวันนี้แม้เรือค้าขายจะไม่มากมายเหมือนในเมื่อก่อน จนทำให้ที่นี่ดูห่างไกลจากคำว่า “ตลาดน้ำ” ตามแบบที่เราคุ้นตาในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ตลาดน้ำหลักห้ามีแตกต่างจากที่อื่นคือเสน่ห์ของวิถีชาวคลองที่ผูกพันกับสายน้ำอย่างแท้จริง

ในอดีต ตลาดน้ำหลักห้า มีความคึกคักมาก ถึงกับได้ชื่อว่าเป็น ตลาดน้ำ ๒ จังหวัด เพราะตั้งอยู่ที่บริเวณปากคลองดำเนินสะดวก ใกล้กับวัดประสาธลสิทธิ์ (หลักห้า) บริเวณรอยต่อสองจังหวัดคือ อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี แต่ด้วยเวลาที่ผ่านไป การคมนาคมขนส่งทางบกเข้ามาเป็นเส้นทางหลัก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ การขายสินค้าและการขนส่งทางเรือลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ตลาดน้ำแห่งนี้เสื่อมถอยความนิยมลง

กระทั่งปัจจุบัน ชาวบ้านและผู้ที่เกี่ยวข้องที่อาศัยอยู่ในบริเวณตลาดน้ำหลักห้า ได้ร่วมมือกันเพื่อฟื้นฟูให้ตลาดน้ำหลักห้าแห่งนี้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยสิ่งแรกที่จะได้สัมผัสเมื่อก้าวเข้าสู่ตลาดน้ำหลักห้า คือ บรรยากาศอันร่มรื่น ประกอบกับอากาศเย็นจากน้ำภายในลำคลอง จึงทำให้รู้สึกร่มรื่นและสดชื่นอยู่ตลอดเวลา

^{๑๐๙} นราวดี บัวขวัญ, รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๖), หน้า ๔๙.

บริเวณหน้าทางเข้าตลาดน้ำ มีวิหารหลวงพ่อไตรรัตน์โรจนฤทธิ์ และรูปจำลองของสมเด็จพระเจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ผู้ดำเนินการขุดคลองดำเนินสะดวก ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ส่วนภายในตลาดน้ำแห่งนี้ ยังคงมีร้านค้าเปิดให้บริการอยู่ เช่น ร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านขายสินค้าย้อนยุค ร้านกาแฟโบราณ ร้านขายเครื่องจักรสาน ฯลฯ เรียงรายอยู่ในอาคารไม้ริมน้ำโบราณ ซึ่งระหว่างทางเดินจะมีสะพานข้ามคลองอยู่เป็นระยะ ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เดินข้ามไปมา ชมบรรยากาศวิถีชีวิตริมน้ำ และเป็นจุดถ่ายภาพ

อีกทั้ง ยังมีเรือขายอาหารแหวะเวียนกันเข้ามาให้บริการ ทั้งเรือขายผลไม้ท้องถิ่น เรือขายขนมไทย เรือขายเปิดไก่พะโล้ และบางจุดก็จะมีเรือขายก๋วยเตี๋ยวมาเทียบจอดไว้ ให้นักท่องเที่ยวได้นั่งกินก๋วยเตี๋ยวในพื้นที่ติดริมน้ำ และหากต้องการเยี่ยมชมความสวยงามของอาคารบ้านเรือนในบริเวณนี้ ก็ยังมีบริการนั่งเรือชมตลาดอีกด้วย

ปัจจุบัน ตลาดน้ำหลักห้า คือ ตลาดของชุมชนหลักห้า ที่เป็นรูปแบบการดำเนินวิถีชีวิตริมน้ำของคนในชุมชน โดยมีการขายสินค้าทางบก และทางน้ำ (การค้าขายทางเรือ) ที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่หลักห้า จังหวัดสมุทรสาคร และจังหวัดราชบุรี วิถีชีวิตริมน้ำบริเวณพื้นที่หลักห้า เขตติดต่ออำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ชุมชนชาวหลักห้าได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว ในการขับเคลื่อนระบบการท่องเที่ยวของท้องถิ่น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้คนรุ่นหลังได้เห็นวิถีชีวิตริมน้ำ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของการท่องเที่ยวชุมชน (Community-based Tourism) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ที่มุ่งเน้นสร้างความสมดุลทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

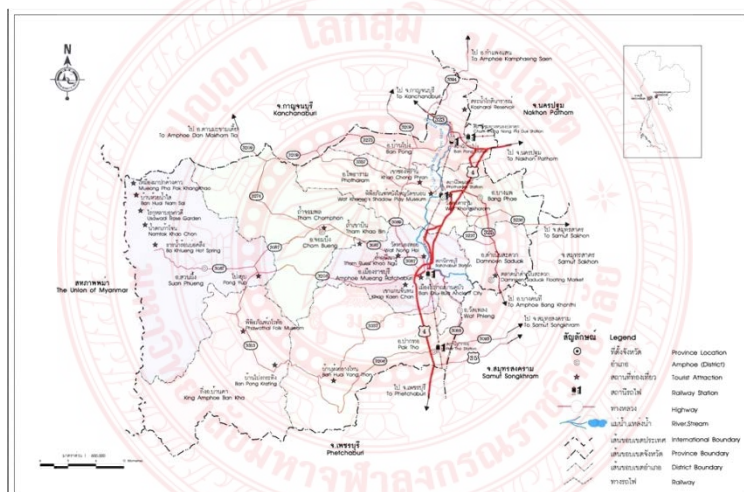
ปัจจุบันรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกคาดหวังให้เป็นเครื่องมือ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น ทั้งกระตุ้นการมีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อม การสร้างงาน การกระจายรายได้สู่ชุมชน ไปจนถึงการแก้ไขปัญหาความยากจน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาความได้เปรียบด้านทรัพยากรพื้นฐาน และความหลากหลายของทรัพยากรการท่องเที่ยว บริเวณพื้นที่หลักห้า เขตติดต่ออำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรการท่องเที่ยว เส้นน้ำและความโดดเด่นของบ้านเรือนริมน้ำ เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี^{๑๐๐}

^{๑๐๐}นิตยา งามยิ่งยง และละเอียด ศิลาน้อย, “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี”, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๖๐: หน้า ๑๕๒-๑๕๓.

โดยแท้จริง ตลาดน้ำหลักห้า อยู่ในพื้นที่เขตการปกครองของเทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์ ซึ่งเป็นเทศบาลขนาดเล็ก ตั้งอยู่เลขที่ ๒๗๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก ๑๐ กิโลเมตร ซึ่งแต่เดิมนั้น ตำบลประสาธสิทธิ์ เป็นหมู่บ้านหนึ่งของตำบลดอนไผ่ ต่อมาทางราชการโดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้แยกบ้านประสาธสิทธิ์ และอีก ๔ หมู่บ้าน ออกจาก ตำบลดอนไผ่ ตั้งเป็นตำบลประสาธสิทธิ์ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้แยกหมู่บ้านเพิ่มขึ้นอีก ๑ หมู่บ้าน บ้านประสาธสิทธิ์ถือเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่กว้าง และมีประชากรมากกว่า อีก ๕ หมู่บ้าน จึงเรียกว่า “ตำบลประสาธสิทธิ์” มาจนถึงปัจจุบัน^{๑๑๑}

แผนภาพที่ ๒.๔

คลอง แม่น้ำ และแหล่งน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๑๑๒}

สรุปได้ว่า ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ปรากฏมี ๔ แห่ง คือ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

^{๑๑๑}งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์, แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙), (ราชบุรี: เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๑๑๒}เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙, หน้า ๓.

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บริบทนี้ ครอบคลุมสาระว่าด้วยงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่าย

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครือข่าย จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองไร่ชิง ตำบลไร่ชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย (๑) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ได้แก่ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสามารถเสนอความคิดเห็นได้ทุกกรณีอย่างอิสระ ใช้กระบวนการสื่อสารเป็นกลยุทธ์ในการให้ประชาชนรับรู้เข้าใจ เข้าถึงสารัตถประโยชน์ของกระบวนการกลายเป็นเมืองของชุมชนเพื่อการปรับตัว ควรส่งข่าวสารถึงบ้านและใช้สถานีวิทยชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจกระตุ้นประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (๒) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ พบว่า ควรประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการหลาย ๆ ช่องทาง เช่น วิทยชุมชน จุลสารข่าวสาร เป็นต้น จัดตั้งกลุ่มย่อย มีประธานกลุ่มแต่ละกลุ่มประชุมกลุ่มย่อย และจัดประชุมในวันเวลาที่เหมาะสม มีการจัดกิจกรรมสันทนาการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันเพื่อผู้ทุกข์ยากและเกิดการร่วมมือช่วยเหลือกันภายในชุมชนโดยอัตโนมัติ นำคณะกรรมการในชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดการซึมซับความรับผิดชอบโดยปริยาย (๓) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ พบว่า ควรสำรวจความต้องการของประชาชนและจัดสวัสดิการตอบสนองตามความสามารถของชุมชน ที่สามารถทำได้ จัดสวัสดิการให้ครอบคลุมทั่วถึงและจัดสวัสดิการที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จัดการช่วยเหลือด้านอุปโภคบริโภคใช้ดูแลผู้สูงอายุในลักษณะชมรมผู้สูงอายุ (๔) การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล พบว่า เมื่อจัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ควรประเมินและประชุมสรุปก่อนปิดกิจกรรม โครงการแต่ละโครงการอย่างต่อเนื่อง กระจายข่าวการดำเนินงานในหลาย ๆ ช่องทาง เช่น หอกระจายข่าว เอกสาร แผ่นพับ และให้ประธานชุมชนแจ้งประชาชนโดยแจ้งข้อมูลทั้งด้านบวกและด้านลบตามความเป็นจริง และร่วมกันหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคมาวิเคราะห์ เพื่อพัฒนาชุมชน ต่อไป^{๑๑๓}

^{๑๑๓}พระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์, “กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ชิง อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๘, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

ทรงเดช ทิพย์ทอง, มานิตย์ ไก่ฤทธิ์ และศตวรรษ นน่อแก้ว ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางบ้านศิลปินล้านนา” จากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางของบ้านศิลปินล้านนาของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย (๑) การดำเนินการกิจกรรมของเครือข่ายให้มีความต่อเนื่อง (๒) ความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายฝ่าย (๓) การพัฒนาฐานข้อมูลเครือข่ายที่ทันสมัย (๔) ความพร้อมของกลุ่มศิลปินภายในเครือข่าย และ (๕) การสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก^{๑๑๔}

สุพิมล ศรศักดิ์, สิทธิมนต์ ดิสน์เทียะ และเรืองเดช เขจรศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี” จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ มีกิจกรรมทางกลุ่มได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายถ้ามีการสนับสนุนงบประมาณให้ต่อเนื่อง เพื่อสอดคล้องกับการเป็นอาเซียน และการมีเครือข่ายได้ประโยชน์มากในแง่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครูแต่ละกลุ่มสาระ การแก้ปัญหาในชั้นเรียน การทำวิจัย หรือการนำวัสดุทางการศึกษา ทำให้เจ้าหน้าที่ ครู นักเรียนเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นสากลมากขึ้น^{๑๑๕}

จิรศักดิ์ ปันลำ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายของมัคทายกในล้านนา เป็นการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ โดยมีกระบวนการในการสร้างเครือข่ายของมัคทายกที่ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นตอนหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก (๒) ขั้นตอนประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก (๓) ขั้นตอนสร้างพันธมิตรร่วมกัน (๔) ขั้นตอนบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก (๕) ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ และ (๖) ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของการสร้างเครือข่ายขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ คือ มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธาเครือข่ายด้วยความเต็มใจ สมาชิกกลุ่มมัคทายกต้องยอมรับในวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน และกลุ่มมัคทายกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ^{๑๑๖}

^{๑๑๔}ทรงเดช ทิพย์ทอง, มานิตย์ ไก่ฤทธิ์ และศตวรรษ นน่อแก้ว, “การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางบ้านศิลปินล้านนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๒, หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^{๑๑๕}สุพิมล ศรศักดิ์, สิทธิมนต์ ดิสน์เทียะ และเรืองเดช เขจรศาสตร์, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๘๑-๘๒.

^{๑๑๖}จิรศักดิ์ ปันลำ, “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

พรชัย พิญญพงษ์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก” จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญของการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) สมาชิกต้องรู้จักรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกัน (Common Perception) (๒) สมาชิกต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) (๓) การมีความสนใจร่วมกัน หรือคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย (Mutual Interests) (๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (Stakeholders Participation) (๕) มีการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน (Complementary Relationship) (๖) มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (Inter Dependence) (๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (Interaction)^{๑๑๗}

พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จนทรสี) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน” จากผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นกำหนดปัญหาร่วมกันเพื่อให้การมองเห็นถึงปัญหาและการสะท้อนปัญหามีความชัดเจน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการกำหนดและสะท้อนปัญหาร่วมกัน ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากจิตสำนึกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเพื่อการพัฒนาศักยภาพอันพึงปรารถนาให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม^{๑๑๘}

สิทธิชัย เครือวุฒิกุล ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายและความรับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมผลิตแก้วไทย” จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี ๓ ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน^{๑๑๙}

^{๑๑๗}พรชัย พิญญพงษ์, “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

^{๑๑๘}พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จนทรสี), “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๙๐.

^{๑๑๙}สิทธิชัย เครือวุฒิกุล, “รูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายและความรับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมผลิตแก้วไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๒, หน้า ๑๔๘.

พระครูบวรสิริทัต (สมพงษ์ สิริวัฒนโณ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวชุมชน: การวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์ในจังหวัดจันทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างเครือข่ายเกิดจากการกลไกขับเคลื่อนส่วนราชการของจังหวัดจันทบุรีร่วมกับภาคเอกชน เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชน รองรับการจัดการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ และสร้างการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจภาพรวมของจังหวัดจันทบุรี โดยจัดทำนโยบายระดับจังหวัด แผนยุทธศาสตร์จังหวัดส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด ระดับชุมชนเชื่อมโยงทั้งจังหวัดจันทบุรี หน่วยงานที่เป็นกลไกสำคัญในระดับจังหวัด คือ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สำนักงานสถิติจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด และองค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น ทั้งหมดเป็นหน่วยงานภาครัฐ มีส่วนสำคัญในการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการขยายผลการท่องเที่ยวชุมชน จังหวัดจันทบุรีและแหล่งท่องเที่ยวชุมชน พร้อมทั้งขยายผลไปยังส่วนย่อยที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวตามคุณลักษณะแหล่งเที่ยวนั้น ๆ และแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจะขยายผลการสร้างเครือข่ายไปยังส่วนย่อย ๆ ที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวตามคุณลักษณะของแหล่งเที่ยวนั้น ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมจะเชื่อมโยงกับวัดซึ่งเป็นเครือข่ายหลัก สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้เกิดการจัดทำแผนจัดการแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวจัดขึ้น ประชาชนและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับผลกระทบเชิงลบและผลประโยชน์เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอย่างเป็นระบบภายใต้ภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายขยายผลสัมฤทธิ์ไปสู่มิติต่าง ๆ^{๑๒๐}

สรุปได้ว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนาเครือข่าย คือ ความร่วมมือของภาคีสมาชิกในเครือข่าย การสร้างสรรค์กิจกรรมบนพื้นฐานของความเอื้ออาทรที่ขับเคลื่อนให้เกิดพลังในการทำงานร่วมกันจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ดังนั้น สัมฤทธิ์ผลของการพัฒนาเครือข่ายจึงเป็นการสร้างเครือข่ายมีลักษณะของการทำให้บุคคลและองค์กรที่กระจัดกระจายได้ติดต่อและแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร และการร่วมมือกันทำงานด้วยความสมัครใจ โดยสมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์มิตร เชื่อมโยงคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ และเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือ เอื้ออาทรซึ่งกันและกันเป็นสำคัญ

^{๑๒๐}พระครูบวรสิริทัต (สมพงษ์ สิริวัฒนโณ), “การท่องเที่ยวชุมชน: การวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์ในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม

จากการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม จึงพบเนื้อหาสาระที่สำคัญ ดังนี้

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย” จากผลการวิจัยพบว่า มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ที่ถูกเลือกมากที่สุดเป็นอันดับ ๑ คือ หอไตรปิฎก โดยจากการสำรวจ พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกหอไตรปิฎกมากที่สุด คือ กลุ่มวัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ ซึ่งเหตุผล คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เลือกมีความผูกพันกับโบราณสถานแห่งนี้ ด้วยสร้างขึ้นด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในหมู่บ้านเองและยังเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามและพบเห็นได้ยากในปัจจุบัน สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ที่ได้จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลวัยสูงอายุว่า หอไตรพวกเขาเป็นคนช่วยกันสร้างนะลงเงินคนละ ๑ บาท ลองคิดดูนะว่า ๑ บาทสมัยก่อนจะมีค่าเยอะขนาดไหน คนไหนมีเงินเยอะหน่อยก็ลงเยอะ ช่วยกันจนสร้างหอไตรที่นี่ได้ และที่สำคัญหอไตรแห่งนี้ยังเป็นสถานที่ที่เก็บคัมภีร์ใบลานที่บันทึกเกี่ยวกับประวัติ คำสอนต่าง ๆ ที่สามารถสื่อรากเหง้าความเป็นมอญของเขาได้^{๑๒๑}

พรรณงาม โควานนท์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่” จากผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะ บ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยความรู้ด้านเคมีและด้านฟิสิกส์ แต่ส่วนใหญ่เป็นความรู้ด้านเคมี โดยองค์ประกอบทางเคมีของโลหะผสมในการหล่อพระพุทธรูปโลหะประกอบด้วยธาตุหลัก คือ ทองแดง มีธาตุผสม คือ สังกะสี ดีบุก ตะกั่ว และสมบัติเชิงกลด้านความแข็งของโลหะผสมมีค่าเท่ากับ ๗๐ และผลการนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีประสิทธิภาพโดยคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนและคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดจากการทำแบบทดสอบหลังเรียนเท่ากับ ๘๗.๙๙/๘๕.๖๖ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๑๒๒}

^{๑๒๑}พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ, “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย”, สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ), ๒๕๕๗, หน้า ๑๑๒.

^{๑๒๒}พรรณงาม โควานนท์, “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่), ๒๕๕๘, หน้า ค.

สุนทรชัย ขอบยศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม” จากผลการวิจัยพบว่า ข้อจำกัดในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม พบว่า (๑) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นดูแลสภาพแวดล้อมของสิมและฮูปแต้ม แต่ไม่สามารถซ่อมแซมได้หากเกิดการชำรุด (๒) การพัฒนาพื้นที่โดยรอบยังไม่มี การเอาใจใส่เท่าที่ควร (๓) ยังไม่มีแหล่งเรียนรู้หรือนิทรรศการเรียนรู้สิมและฮูปแต้มถาวร (๔) มักคุเทศก์ท้องถิ่นยังถือว่ามีจำนวนจำกัด (๕) การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการวาดภาพจากสีธรรมชาติไม่มีการเผยแพร่ ข้อเสนอแนะทางในการบริหารจัดการสิมและฮูปแต้มคือ (๑) การจัดการพื้นที่แบบร่วมมือกันโดยเน้นชุมชนเป็นฐาน (๒) การทำให้สิมและฮูปแต้มเป็นวาระนโยบายของท้องถิ่น (๓) การสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชนกึ่งนิทรรศการถาวร (๔) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (๕) การจัดตั้งและการบริหารกองทุนเพื่อการพัฒนาสิมและฮูปแต้ม (๖) การปรับปรุงภูมิทัศน์ในบริเวณรอบสิมเพื่อให้เกิดความสวยงามและยังคงรักษาสภาพสิมไว้ตามแบบอย่างโบราณ^{๑๒๓}

อธิป จันทร์สุริย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร” จากผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษาจำเป็นต้องปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความรัก ความหวงแหน และรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ต้นทุนมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ในการเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชน สถาบันการศึกษา จำเป็นต้องสนับสนุนการฝึกอบรม ให้ความรู้กับชุมชนในการรักษาดูแลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน และแนะนำแนวทางการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เหมาะสม ให้กับชุมชน และสถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษา วิจัย บริหารจัดการความรู้ และสร้างนวัตกรรมด้านการจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น พัฒนาการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ทันสมัยและน่าสนใจ รวมทั้ง ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม และการนำผลงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินงาน การแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมด้านวัฒนธรรม^{๑๒๔}

^{๑๒๓}สุนทรชัย ขอบยศ, แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสิมและฮูปแต้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): หน้า ๕๕.

^{๑๒๔}อธิป จันทร์สุริย์, “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร), ๒๕๖๑, หน้า ๒๗๐

ปิยะนุช ศิริราชธรรม ได้ทำการวิจัยเรื่อง “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีตั๋มย้ากั้ง” จากผลการวิจัยพบว่า ชุมชนสามารถเป็นประธานแห่งสิทธิตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาได้ เพื่อที่ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิใช้ อนุรักษ์ พื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในขณะที่รัฐต้องมีบทบาทหน้าเป็นผู้สนับสนุนชุมชนท้องถิ่น โดยรัฐให้การช่วยเหลือชุมชนผ่านทางภาครัฐโดยหน่วยงานรัฐ เพื่อบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ โดยภาครัฐต้องจัดตั้งองค์กรภาครัฐให้มีบทบาทหน้าที่โดยตรงในการบำรุงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยจัดการศึกษาอบรมและจัดกิจกรรมตามความเหมาะสมเพื่อส่งเสริมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและความต้องการของชุมชนสืบไป อย่างไรก็ตาม กฎหมายทางด้านทรัพย์สินทางปัญญาและด้านการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม ล้วนปราศจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชน เนื่องจากระบบการแบ่งปันผลประโยชน์ไม่มีความจำเป็นต่อสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของปัจเจกชน หรือแม้กระทั่งเมื่อรัฐเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมตามกฎหมายแล้ว ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนก็ไม่มี ความจำเป็น เพราะชุมชนได้รับประโยชน์ทางตรงจากการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของภาครัฐ อย่างไรก็ตาม ระบบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นควรมีขึ้นเมื่อปัจเจกชนหรือกลุ่มปัจเจกชนได้รับผลประโยชน์จากการนำมรดกทางวัฒนธรรมไปต่อยอดทางพาณิชย์กรรม ผู้ใช้ประโยชน์ควรจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ถือครองหรือชุมชนเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของการประดิษฐ์ในเชิงอุตสาหกรรมนั้น โดยคิดเป็นร้อยละจากผลผลิต โดยเงินทั้งหมดควรใช้เพื่อวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อการส่งเสริมองค์กรทั้งหลายสำหรับประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์ ผู้ประดิษฐ์ และเพื่อการส่งเสริม สืบทอดและเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาของชาติ^{๑๒๕}

สรุปได้ว่า มรดกทางวัฒนธรรมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และคุณค่าในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงออกถึงรากฐาน ภูมิปัญญา วิชาการ และความเป็นมาของสังคม นำมาซึ่งความภูมิใจของคนในสังคมนั้น ๆ ทั้งนี้มรดกทางวัฒนธรรม นิยมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ ได้แก่ โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานจิตรกรรม เป็นต้น ส่วนมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือที่เรียกว่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น

^{๑๒๕}ปิยะนุช ศิริราชธรรม, “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีตั๋มย้ากั้ง”, วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม), ๒๕๖๑, หน้า ๑๐๑.

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ดังนี้

๑. การวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งประกอบด้วย พระสงฆ์สังฆคาวตที่ตั่งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั่งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน ๑๕ ท่าน เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญในการออกแบบแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๒. การออกแบบแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชน ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับ พระสงฆ์สังฆิกวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จำนวน ๘ ท่าน เพื่อร่วมกันออกแบบแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

๓. การสร้างสรรค์ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

สร้างสรรค์ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ตามลักษณะของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยทีมงานวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ผู้วิจัย ผู้ช่วยวิจัย และคณะผู้วิจัย (นักศึกษาระดับปริญญาโทและระดับปริญญาตรี ของวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) จำนวน ๕๐ ท่าน ร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน) เพื่อร่วมกันสร้างสรรค์ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ตามแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่ได้จากการใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นฐาน ซึ่งมีลักษณะเป็นกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่ชื่อว่า ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๔. การทดสอบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในระดับภาคสนาม

ทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ทีมงานวิจัยได้สร้างสรรค์ร่วมกับหน่วยงานที่ร่วมวิจัย (หน่วยงานที่ร่วมลงทุนในรูปแบบที่ไม่ใช่ตัวเงิน) โดยจะนำต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ให้อาสาสมัครผู้เข้าร่วมกิจกรรมจำนวน ๓๐ คน ได้ทดลองใช้ในระดับภาคสนาม เพื่อวัดและประเมินผลต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

๓.๒.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย (๑) พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๓) ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และ (๔) ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑

จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ที่	กลุ่ม	จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๓
๒	บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๔
๓	ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๔
๔	ผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๔
รวม		๑๕

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสุ่มแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๑๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดพีระ รตินธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๔. นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายสัมพันธ์ เถาฆานกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิทธิภิรมณ์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายบรรพต เกษตรสิน กำนันตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๙. นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายไพโรจน์ แซ่จันท์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๑. นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๒. นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑๓. นายชิต แซ่ก้ง ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๔. นางรสนินทร์ ศิริพิน ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางชนิสสา ชัยพจนา ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๓.๒.๒ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย (๑) พระสงฆ์ สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๓) ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และ (๔) ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ดังนี้

ตารางที่ ๓.๒

จำนวนผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ที่	กลุ่ม	จำนวน (รูป/คน)
๑	พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๒
๒	บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๔
๓	ผู้นำชุมชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๑
๔	ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	๑
รวม		๘

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยการสุ่มแบบแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะของการเป็นตัวแทนของกลุ่มที่เหมาะสม จำนวน ๘ ท่าน ประกอบด้วย

๑. พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดสมกิจ วรธมโม ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. นายชูเชษฐา กระจ่างวัน นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายปัญญา สุรสิงห์ไกรสร นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์ ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๓.๒.๓ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ในกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” คือ อาสาสมัครเยาวชนจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) โดยมีลักษณะของเครื่องมือและขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ซึ่งมีลักษณะดังนี้

๑. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อนำไปสู่การสนทนาที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลมีบทบาทกำหนดทิศทางการสนทนาร่วมกับผู้สัมภาษณ์เพื่อบรรลุเป้าหมายในการทำความเข้าใจประเด็นคำถามร่วมกัน มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์ที่มุ่งกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้เล่าเรื่องราวอย่างมีเป้าหมาย โดยที่ผู้สัมภาษณ์มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในลักษณะเป็นคู่สนทนา ภายใต้อารมณ์ที่ผ่อนคลาย ทั้งนี้ มีข้อคำถามแบบสัมภาษณ์ ดังนี้

ข้อที่ ๑ เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๒ เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๓ เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล เป็นอย่างไร

ข้อที่ ๔ เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการปรับปรุง เป็นอย่างไร

๒. การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการสนทนากับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในประเด็นปัญหาที่เฉพาะเจาะจง โดยใช้แบบสนทนากลุ่มเฉพาะที่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย เน้นการการคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) เพื่อให้ได้คำตอบในเชิงเหตุผล โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) คอยจุดประเด็นในการสนทนา เพื่อชักจูงให้กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเกิดแนวคิด และแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นหรือแนวทางของการสนทนาอย่างกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ได้กระตุ้นให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและลึกซึ้ง จากการอภิปรายโต้ตอบ แสดงความเห็น เล่าเรื่อง ประสบการณ์ร่วมกัน ตามประเด็นที่ผู้วิจัยโดยฐานะเป็นผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) กำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลหลังไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และระหว่างสมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกลุ่มกับผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) เพื่อให้ได้แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ให้ความสำคัญกับการบังคับใช้มาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประชา (E3-Enforcement)

๓. แบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)

แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) สำหรับค้นหาความจริงในกรอบวิธีการปฏิบัติงานกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ “ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ลักษณะเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) รวม ๔ ด้าน ลักษณะมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ ประกอบด้วย

ประเมินบริบท (Context Evaluation) มีคำถามจำนวน ๓ ข้อ

ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) มีคำถามจำนวน ๑๒ ข้อ

ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) มีคำถามจำนวน ๑๐ ข้อ

ประเมินผลผลิต (Product Evaluation) มีคำถามจำนวน ๕ ข้อ

มีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มีการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๑ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

๓.๓.๒ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ซึ่งมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้เป็นแนวทางการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๒. กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. สร้างเครื่องมือ และนำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ โดยดำเนินการหาความเที่ยงตรง (Validity) ซึ่งเป็นผลจากการนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมในภาพรวมด้านเนื้อหา ภาษา และความครอบคลุม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

^๑ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ที่ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (CVI)^๒ ประกอบด้วย

รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
รศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ผศ.ดร.สมคิด ดวงจักร์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
ผศ.รพีพรรณ เทียมเดช	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

โดยผลการใช้ดัชนีวัดความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาทั้งฉบับ (Content Validity for Scale , S-CVI) มีค่าตั้งแต่ ๐.๘๐ ขึ้นไป พร้อมกันนี้ได้นำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไข แล้วจึงนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) ดังนี้

๓.๔.๑ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ คือ การเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่สัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก พร้อมกับเตรียมเอกสาร และศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง สมุดบันทึก และอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

^๒Wynd C.A., Schmidt B., & Schaefer M.A., “ Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity”, *Western Journal of Nursing Research*, 25(2003): 508-518.

๒. ขั้นตอนการด้านเอกสาร คือ ผู้ศึกษาวิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ไปถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

๓. ขั้นตอนการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ การปฏิบัติการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยคณะผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลหลัก แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้คณะผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด คณะผู้วิจัยจะไม่ทำการบันทึกเสียงไว้

๓.๔.๒ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) มีการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๑. ขั้นการประสานงาน คือ การติดต่อผู้ทรงคุณวุฒิในเบื้องต้นทั้งทางโทรศัพท์และด้วยตนเองเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อให้ข้อมูลที่เกื้อกูลต่อการวิจัยครั้งนี้

๒. ขั้นการเตรียมการ คือ การนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ซึ่งเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของผู้วิจัย เพื่อขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓. ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเฉพาะ คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่กระตุ้นให้สมาชิกในกลุ่มสนทนาขนาดกลาง ได้อภิปรายโต้ตอบแสดงความเห็น/เล่าเรื่องประสบการณ์ ตามประเด็นที่ผู้ดำเนินการสนทนากำหนดขึ้นมาอย่างเจาะจงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลหลังไหล (Flow) ออกมาจากการปฏิสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างสมาชิกในกลุ่มผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง และระหว่างผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ดำเนินการสนทนา

๓.๔.๓ กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action)

กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยการประเมินผลปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และแบบบันทึกรายละเอียดผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ไปวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจนทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน

๒. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ที่ประกอบด้วยผู้ดำเนินการสนทนา (Moderator) ผู้จดบันทึก (Note Taker) ผู้ช่วยทั่วไป (Assistant) และผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งใช้หัวข้อสนทนาที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย และวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Action) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงาน ซึ่งครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ร่วมกับสถิติอ้างอิงจะใช้เพื่ออธิบายความพึงพอใจ และค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงาน ตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

๓.๑ ค่าร้อยละ (Percentage)^๓ ดังนี้

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

P คือ ค่าร้อยละ

X คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

^๓นิภา เมธาวีชัย, *วิทยาการวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

๓.๒ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย (Mean)^๔

$$\bar{X} = \frac{\sum fx}{N}$$

$\bar{X}$ คือ ค่าเฉลี่ย

$\sum fx$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม

N คือ จำนวนประชากร

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๕

$$S = \sqrt{\frac{N \sum fx^2 - (\sum fx)^2}{N(N-1)}}$$

S คือ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

$\sum fx$ คือ ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ

N คือ จำนวนประชากร

ทั้งนี้ นอกจากการวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังแสดงหลักฐานเพิ่มเติมอื่น ๆ เช่น
รูปภาพ เป็นต้น

^๔สงศรี ชมภูวงศ์, การวิจัย, (นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗), หน้า ๕๕.

^๕ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๕๓.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ตามรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) โดยเชื่อมโยงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) พระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และออกแบบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พร้อมทั้งนำไปทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test) ตามลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ อาสาสมัครเยาวชนจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน โดยมีรายละเอียดผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ตามลำดับ ดังนี้

๔.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๔.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

๔.๓ การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) ตามระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๑๕ ท่าน โดยได้กำหนดลำดับของการวิเคราะห์ ดังนี้

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดประชุม ญาณสมปนโน เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดพีระ รตินิธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๔. นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายสัมพันธ์ เถามานกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิริธิภิรมณ์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายบรรพต เกษตรสิน กำนันตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๙. นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

๑๐. นายไพโรจน์ แซ่จันทร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๑. นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๒. นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๓. นายชิต แซ่กั๋ง ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๔. นางรสนันท์ ศิริพิน ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางชนิสสา ชัยพจนา ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน
จังหวัดราชบุรี เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (Field Data) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-
depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์
เนื้อหาเชิงพรรณนา โดยพยายามรักษาสำนวนเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งปรับแก้ให้มีความชัดเจน
ทางการสื่อสาร ความหมาย และลดข้อความที่ซ้ำซ้อนกัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๑.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า

๑. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี แต่ละชุมชน แต่ละตลาดน้ำ ยังไม่รวมกัน ต่างคนต่างทำ แต่ละพื้นที่ก็มีแผนของตน ยังไม่เชื่อมโยงกัน เทศบาลก็มีแผนของเทศบาล อบต. ก็มีแผนของ อบต. แต่ก็ยังไม่เชื่อมโยงกัน แม้จะมีพื้นที่ติดกันก็ตาม^๑

๒. ตามหลักการ จะต้องมีการร่วมวางแผนให้กลมกลืน ให้สอดคล้องกับสภาพวิถีชีวิตและวัฒนธรรม และแนวโน้มหรือทิศทางในการอนุรักษ์ ต้องร่วมมือกันทุกภาคส่วน ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้ส่วนเสียต้องร่วมกัน^๒

๓. มีการจัดสรรงบประมาณลงมาน้อย แต่ละพื้นที่ยังคงต้องการงบประมาณเพิ่มขึ้น และต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาพื้นที่ของตน^๓

๔. ในส่วนของตลาดน้ำดำเนินสะดวก มีการจัดการวางแผนที่ดี ทั้งในองค์กรและชุมชนให้เข้าใจและเดินไปในทางเดียวกัน มีการแก้ไขปัญหาในจุดด้อย จุดอ่อน จุดเสีย และก่อนที่จะทำแผน ก็มีการวิเคราะห์ชุมชนโดยสำรวจข้อมูล ปัญหา ความต้องการของชุมชนในช่องทางสาธารณะต่าง ๆ โดยใช้แบบสอบถาม แบบสำรวจ^๔

๕. กระบวนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ ต้องมีแผนงานด้านการอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ ส่งเสริมให้ประชาชนรักถิ่นกำเนิด รักษาวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ลำคลอง และวัฒนธรรมดั้งเดิม และสร้างฐานอาชีพที่เข้มแข็ง^๕

^๑สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๒สัมภาษณ์ พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน, เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๓สัมภาษณ์ พระครูปลัดพีระ รตินธโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๔สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๕สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ ฤาษานกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๖. มีการจัดเวทีประชาคม เพื่อเปิดรับข้อมูล ปัญหา ความต้องการจากประชาชน ก่อนที่จะดำเนินการดำเนินนโยบายและแผนงาน^๖

๗. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะมีการจัดทำแผนงานระยะสั้น ปานกลาง และระยะยาว โดยการระดมความคิดเห็นจากหน่วยประชาชนและภาคเอกชน ระดับชุมชนหรือระดับตำบลจะมีการจัดทำแผนพัฒนาตำบลของแต่ละตำบล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่เป็นเจ้าภาพหลัก^๗

๘. ในการวางแผนจัดทำโครงการหรือกิจกรรมของชุมชน ถ้าชุมชนทำโครงการได้เอง ก็จะทำให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ หากทำเองไม่ได้ ก็จะมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ประชาชนเป็นผู้เข้าร่วม^๘

๙. ดำเนินสะดวกเป็นเมืองคูคลอง คนในพื้นที่จะเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการใช้ชีวิตแบบคนคลอง ปลูกบ้านริมน้ำ ใช้เรือเดินทาง จึงมีการวางแผนพัฒนาคูคลอง และหน้าบ้านของประชาชนให้สะอาดสวยงาม^๙

๑๐. แผนงานมีลักษณะเป็นแผนพัฒนาชุมชนระดับตำบล ที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แก่ เทศบาลตำบลเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้รับผิดชอบ^{๑๐}

๑๑. แผนการอนุรักษ์วัฒนธรรม และแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบลของหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น^{๑๑}

^๖สัมภาษณ์ พ.ต.อ.ณัฐวิทย์ สิทธิภรณ์, ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๗สัมภาษณ์ นายบุญยงค์ เบญจบุญญาภาพ, สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๘สัมภาษณ์ นายบรรพต เกษตรสิน, กำนันตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^๙สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๐}สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ แซ่จันทร์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง, กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ เน้นการรณรงค์และปลูกฝังให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ห่วงแหนวัฒนธรรมและธรรมชาติของชุมชน มีการจัดการอบรมให้ความรู้ ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ ด้วย^{๑๒}

๑๓. จำเป็นต้องมีการศึกษาพื้นที่และกำหนดประเด็นการพัฒนา โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพทั่วไป ทั้งข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่สำคัญ ยึดโยงกับประเด็นปัญหาและความต้องการของประชาชนในเชิงพื้นที่^{๑๓}

๑๔. มีการเปิดรับความคิดเห็น รับฟังปัญหา ข้อเสนอแนะจากกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว จากตัวแทนหลาย ๆ ฝ่าย เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการกำหนดแผนงานประเภทแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นปัญหาผลกระทบต่อชุมชน^{๑๔}

๑๕. ปัจจุบัน มีระบบอิเล็กทรอนิกส์สำหรับการรับฟังปัญหาจากคนในชุมชน รวมไปถึงนักท่องเที่ยวด้วย แต่ก็ยังถือว่ามีประสิทธิภาพไม่ดีเท่าที่ควร ต้องปรับปรุงให้ดีขึ้น^{๑๕}

สรุปได้ว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า มีเวทีประชาคมหรือช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนงาน มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของแผน มีแผนระดับชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบล มีรายละเอียดของแผนงานครอบคลุมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม แผนงานประกอบด้วยแผนระยะสั้น-ปานกลาง-ระยะยาว และมีความต้องการงบประมาณเพิ่มขึ้น

^{๑๒}สัมภาษณ์ นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร, ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายชิต แซ่กั๋ง, ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๔}สัมภาษณ์ นางรสนิษฐ์ ศรีพิณ, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นางชนิสรา ชัยพจนนา, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๒ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า

๑. ในอดีต การลงมือทำ ทำแบบตัวใครตัวมัน วัดใด หมู่บ้านใด มีกำลังมากกว่าก็จะทำงานด้านการอนุรักษ์ได้มากกว่าวัดที่มีทุนน้อย ตอนนั้นไม่ได้ ต้องร่วมมือกัน ต้องทำเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงประสานกัน^{๑๖}

๒. การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในปัจจุบัน มีการจัดอบรมแก่ประชาชนเกี่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต เพื่อขยายขอบเขตความรู้ สร้างความเข้าใจในบทบาทและการมีส่วนร่วมของตน^{๑๗}

๓. มีการส่งเสริมและพัฒนาการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชนโดยเน้นการอนุรักษ์ และปรับใช้ให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม^{๑๘}

๔. มีทำงานเป็นเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยภาครัฐให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ในขณะที่ภาคเอกชนนั้นก็เป็นส่วนสำคัญที่จะเข้ามาจัดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐาน สำหรับภาคประชาชนก็จะเป็นส่วนที่มีบทบาทในการร่วมดำเนินงาน โดยฐานะและผู้รับประโยชน์โดยตรง และเป็นเจ้าบ้านที่ดี^{๑๙}

๕. มีการจัดตั้งผู้นำชมรม กลุ่ม หรือสมาคม และเครือข่ายความร่วมมือภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้มีการจัดการไปในทิศทางเดียวกัน มีผู้นำกลุ่ม และมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในลักษณะของกลุ่มเครือข่าย^{๒๐}

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๗}สัมภาษณ์ พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน, เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูปลัดพิระ รตินธโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๑๙}สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๐}สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ เถาแมนกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๖. ปัจจุบัน มีการดำเนินงานเพื่อปรับปรุง แก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรม ความทรุดโทรมของวัฒนธรรม สถานที่ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว^{๒๑}

๗. การทำงานของเทศบาล เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เน้นความเสมอภาค มุ่งให้เกิดการกระจายทางเศรษฐกิจสังคมอย่างทั่วถึง ทั้งรายได้ของคนในชุมชนและการบริการต่าง ๆ ให้มีช่องว่างน้อยที่สุด^{๒๒}

๘. ในระดับปฏิบัติการ จะได้รับนโยบายที่กำหนดโดยจังหวัด โดยอำเภอและทุกส่วนราชการในพื้นที่ นำไปปฏิบัติ บูรณาการให้สอดคล้องกับภารกิจของแต่ละหน่วยงาน^{๒๓}

๙. ดำเนินงานตามนโยบายของจังหวัด ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการทำงานเป็นเครือข่ายในรับชุมชน ส่งเสริมคุณภาพชีวิตประชาชน^{๒๔}

๑๐. มีการดำเนินงานอย่างจริงจัง จัดสัมมนา แบ่งกลุ่มงานพัฒนาชุมชนแต่ละด้านอย่างสอดคล้องกันให้เข้ากับสภาพพื้นที่ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ตามที่แต่ละชุมชนมีต้นทุนอยู่แล้ว ก็ต่อยอดให้ยั่งยืนต่อไป^{๒๕}

๑๑. ยึดโยงหลักการตามแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ เน้นการจัดการที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ไปพร้อม ๆ กับการสร้างคุณค่าหรือสร้างมูลค่าเพิ่มทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดรายได้ให้กับคนในพื้นที่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๒๖}

^{๒๑}สัมภาษณ์ พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิริธิภิรมณ์, ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๒}สัมภาษณ์ นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ, สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๓}สัมภาษณ์ นายบรรพต เกษตรสิน, กำนันตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๕}สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ แสงจันทร์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๖}สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง, กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. ผู้นำทำจริง ผู้ร่วมย่อมทำตามด้วยความสมัครใจ เห็นผลทันที กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้คนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างแท้จริง^{๒๗}

๑๓. มีการเพิ่มศักยภาพชุมชนท้องถิ่น ให้พัฒนาเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน ยกย่องคุณภาพมาตรฐานความปลอดภัย และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ^{๒๘}

๑๔. การดำเนินงานอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชุมชน เน้นการแก้ไขปัญหาและพัฒนาประสิทธิภาพและประสิทธิผล รักษาและใช้ประโยชน์จากมรดกวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว^{๒๙}

๑๕. สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำอย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง ใช้เป็นเครื่องมือสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับประชาชน^{๓๐}

สรุปได้ว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า มีการใช้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว มีการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชน มีการดำเนินงานโดยมุ่งผลลัพธ์ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นเครือข่าย และมีการดำเนินงานโดยสอดคล้องกับแผนงานระดับจังหวัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

^{๒๗}สัมภาษณ์ นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร, ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๘}สัมภาษณ์ นายชิต แซ่กั๋ง, ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๒๙}สัมภาษณ์ นางรสนิษฐ์ ศรีพิน, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๐}สัมภาษณ์ นางชนิสสา ชัยพจนนา, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๓ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล พบว่า

๑. ประเมินศักยภาพในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การจัดการในด้านการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และการจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกหรือค่านิยมการอนุรักษ์แก่ประชาชนด้วย^{๓๑}

๒. การประเมินผลการปฏิบัติงาน เป็นการวัดความคุ้มค่า โดยเปรียบเทียบจากผลลัพธ์ที่ได้มา กับงบประมาณหรือทรัพยากรที่สูญเสีย หรือนำไปใช้ในการทำงาน^{๓๒}

๓. วัดผลและประเมินผลตามวัฏจักร ทั้งในส่วนของผลการดำเนินงานตามเป้าหมายเชิงปริมาณ และผลการดำเนินงานตามเป้าหมายเชิงคุณภาพ^{๓๓}

๔. การประเมินผลงานมีเป็นระยะ เมื่อมีงบประมาณลงมา ก็ดำเนินงานตามกรอบของงบประมาณที่กำหนดไว้ในแผน เมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงาน ก็มีการประเมินผลการดำเนินงานและรายงานการใช้งบประมาณด้วย^{๓๔}

๕. ภายหลังจากที่ได้ร่วมมือกันทำงานตามแผนและขั้นตอนที่กำหนดไว้แล้ว ก็ต้องมีการร่วมกันประเมินผลการปฏิบัติงาน ตลอดจนอุปสรรคและปัญหาที่ต้องมีการปรับปรุง โดยขอความร่วมมือทุกภาคส่วน ทั้งจากประชาชน ผู้ประกอบการ เอกชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวกที่ก่อให้เกิดความมั่นคง ยั่งยืน สามารถสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมไว้ให้เป็นสมบัติของลูกหลานรุ่นต่อไปได้^{๓๕}

^{๓๑}สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติบุญโณ, เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๒}สัมภาษณ์ พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน, เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๓}สัมภาษณ์ พระครูปลัดพิระ รตินธโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๔}สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๕}สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ เถามาณกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๖. มีการตรวจสอบ เพื่อต้องการทราบว่า เมื่อได้ดำเนินงานเสร็จแล้วมีผลเป็นอย่างไร ทุกคนมีความพึงพอใจมากน้อยแค่ไหน ประโยชน์ที่ประชาชนได้รับจากการอนุรักษ์เป็นอย่างไร ตลอดจนความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย^{๓๖}

๗. การประเมินผลการปฏิบัติงานนี้ เป็นขั้นตอนของวัดผลเพื่อประเมินความสำเร็จของการทำงาน โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างผลลัพธ์หรือผลประกอบการกับทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินงาน และเงินงบประมาณที่สูญเสียไป^{๓๗}

๘. ประเมินผลและตรวจสอบโดยเชื่อมโยงกับหลักยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาตำบล ที่มุ่งส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม^{๓๘}

๙. มีประเมินผลการปฏิบัติงาน โดยตรวจสอบผลการดำเนินงาน ตามตัวชี้วัด ตามกลยุทธ์ และประเด็นยุทธศาสตร์ต่าง ๆ^{๓๙}

๑๐. ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงาน ได้ลงพื้นที่เพื่อพบปะ พูดคุย สอบถามความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๔๐}

๑๑. มีการเปิดรับข้อมูล เปิดรับเรื่องราวร้องเรียนจากทุกภาคส่วนในช่องทางสาธารณะต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น^{๔๑}

^{๓๖}สัมภาษณ์ พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิริทิริภรณ์, ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๗}สัมภาษณ์ นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ, สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๘}สัมภาษณ์ นายบรรพต เกษตรสิน, กำนันตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๓๙}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๐}สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ แสงจันทร์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๑}สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง, กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. มีการประเมินเป็นระยะ ๆ เพื่อพัฒนาหรือปรับปรุงการดำเนินงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ คือ อนุรักษ์วัฒนธรรมควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีอาชีพ มีการจ้างงาน^{๔๒}

๑๓. คนในชุมชน ผู้ประกอบการ และกลุ่มหรือสมาคมในชุมชน จะมีวาระการประชุมเพื่อศึกษาการทำงานและผลของการทำงานหรือปัญหาที่ได้แก้ไข แล้วมาทำการประเมินแบบการจัดการประเมินความสำเร็จก็จะเกิดขึ้นจากการอนุรักษ์ และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนวิถีชีวิต^{๔๓}

๑๔. ต้องตรวจสอบผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์และงบประมาณที่กำหนดไว้ และต้องเปิดเผยต่อสาธารณชน และชุมชน เพื่อความโปร่งใส^{๔๔}

๑๕. ปัจจุบัน ได้มีการสำรวจความพึงพอใจ มีการการเปิดรับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งจากประชาชน ผู้ประกอบการ และยังรวมไปถึงนักท่องเที่ยวทั่วไปด้วย^{๔๕}

สรุปได้ว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล พบว่า เน้นข้อมูลป้อนกลับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และนักท่องเที่ยวทั่วไป มีการประเมินผลตามตัวชี้วัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานในช่องทางสาธารณะ มีการประเมินความคุ้มค่าโดยเปรียบเทียบผลลัพธ์กับงบประมาณหรือทรัพยากรที่ใช้ไป มีการประเมินผลเป็นระยะตามสัมฤทธิ์ผลของงานและกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน

^{๔๒}สัมภาษณ์ นายภานุพงศ์ ศรีวิริยกร, ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๓}สัมภาษณ์ นายชิต แซ่กั๋ง, ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๔}สัมภาษณ์ นางรสนิษฐ์ ศรีพิณ, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๕}สัมภาษณ์ นางชนิสสา ชัยพจนนา, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๑.๔ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในปรับปรุง

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีด้านการมีส่วนร่วมในปรับปรุง พบว่า

๑. ที่ผ่านมามีปัญหาทั้งใหญ่และเล็ก มีข้อผิดพลาด มีข้อบกพร่อง หรืออาจลองผิดลองถูกมาก่อน แต่ที่สำคัญคือ เราต้องรู้จักนำบทเรียนที่ผ่านมาเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนา ไม่ให้บกพร่องหรือผิดพลาดซ้ำ ๆ ^{๔๖}

๒. เมื่อประเมินผลในแต่ละด้านตามตัวชี้วัดแล้ว มีส่วนไหนที่ทำดีแล้ว มีส่วนไหนที่ขาดตกบกพร่อง และมีอะไรที่ยังต้องปรับปรุงแก้ไข ก็ควรมีการชี้แจงให้ความเข้าใจต่อสาธารณชนเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนต่อไป ^{๔๗}

๓. การปรับปรุง แก้ไข และพัฒนา มุ่งเน้นผลงานที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจำเป็นต้องรับฟังข้อมูลจากประชาชนไปใช้ในการดำเนินงานครั้งต่อ ๆ ไป ^{๔๘}

๔. ได้มีการสรุปรายงานผลเป็นเอกสารเสนอขึ้นไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด เพื่อรับทราบและพิจารณาผลการดำเนินการที่ผ่านมา ทั้งนี้ ได้มีการประชุมเพื่อทบทวนแผนการดำเนินงาน และนำปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาพิจารณาหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน ^{๔๙}

๕. การนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุง ตามวิสัยทัศน์จรจคุณภาพ มุ่งหมายการพัฒนาให้ดีขึ้นกว่ารอบที่ผ่านมา ^{๕๐}

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระมหาประกอบ โชติปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน, เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระครูปลัดพีระ รติธโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์, ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นายสัมพันธ์ เถาตานกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๖. การปรับปรุงนี้ ชุมชนจะต้องทำตัวเหมือนน้ำไม่เต็มแก้ว รับฟัง ดูผลงานของสิ่งที่ประสบความสำเร็จ ให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ไม่ขัดต่อข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง แล้วควรมุ่งไปที่เด็กและเยาวชนตามโรงเรียน เพื่อให้เกิดทายาทสืบสานในรุ่นต่อ ๆ ไป^{๕๑}

๗. กระบวนการพัฒนาต้องใช้เวลา การปรับปรุงแก้ไขภายในวงรอบเดียวของการดำเนินงานอาจไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนงานที่รัดกุมในรอบต่อไป^{๕๒}

๘. ในส่วนของตำบลประสาทสิทธิ์ มีแผนการปรับปรุงในบริบทต่าง ๆ ของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป^{๕๓}

๙. ทางราชการมีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานพร้อมทั้งนำเสนอปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อการติดตามการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และปรับปรุงการทำงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้^{๕๔}

๑๐. ได้มีการนำข้อเสนอต่าง ๆ เข้าสู่ที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๕๕}

๑๑. ภาครัฐและเอกชนต้องร่วมมือกันดำเนินการปรับปรุง ดูแลบำรุงรักษาไม่ให้เกิดความชำรุด ควรทำการประชาสัมพันธ์และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชนชาวคลอง เพราะตลาดน้ำบางแห่งในอำเภอเนินมะดึกนี้ ก็ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ^{๕๖}

^{๕๑}สัมภาษณ์ พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิริทิริกรมน์, ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๒}สัมภาษณ์ นายบุญยงค์ เบญจบุญญานภาพ, สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๕ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๓}สัมภาษณ์ นายบรรพต เกษตรสิน, กำนันตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๔}สัมภาษณ์ นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๕}สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ แซ่จันทร์, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๖}สัมภาษณ์ นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง, กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑๒. ปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว และการค้นหารูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ ๆ ในเชิงอนุรักษ์ เพื่อนำไปปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม การค้นหาการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่นั้น ยังคงต้องให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ และส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในชุมชนอย่างแท้จริง^{๕๗}

๑๓. ภาครัฐและเอกชน สนับสนุน ต้องให้ความร่วมมือกันในการดำเนินการปรับปรุง ดูแลบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ ต้องจัดสรรงบประมาณจากแหล่งต่าง ๆ ให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง^{๕๘}

๑๔. มีการปรับปรุงซ่อมแซมสถานที่สำคัญ ๆ มีการจัดร้านค้าผลไม้การเกษตรให้เป็นระบบระเบียบ มีการปรับปรุงตกแต่งหน้าบ้านของประชาชนที่มีหน้าบ้านติดถนนติดลำคลองให้ดีขึ้นกว่าที่ผ่านมา^{๕๙}

๑๕. ช่วงโรคโควิด อาจน้อยในการมีส่วนร่วม เพราะต้องคอยป้องกันโรค ระมัดระวังกัน มีเวลาให้น้อย แต่ก็เริ่มจะดีขึ้นหลังจากช่วงนี้^{๖๐}

สรุปได้ว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในปรับปรุง พบว่า ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับปรุงแก้ไข โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้นจากวงจรการดำเนินงานที่ผ่านมา มีแผนการปรับปรุงที่เปิดเผยต่อสาธารณชนในช่องทางสาธารณะ และผลการดำเนินงานในรอบหนึ่ง ๆ จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนปรับปรุงที่รัดกุมในรอบถัดไป

^{๕๗}สัมภาษณ์ นายภานุพงศ์ ศรีวิริยกร, ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๘}สัมภาษณ์ นายชิต แซ่กั๋ง, ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๕๙}สัมภาษณ์ นางรสนิษฐ์ ศรีพิณ, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๔ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๐}สัมภาษณ์ นางชนิสรา ชัยพจนา, ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๑๓ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม เป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๘ ท่าน ดังนี้

๑. พระครูอนุกุลวรากร (วีโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดสมกิจ วรรมโม
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. นายชัชณิษฐ์ ประจวบวัน
นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายปัญญา สุรสิงห์ไกรสร
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง
ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง
กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์
ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกันของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อค้นหาแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

๑. แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ควรยึดหลักทางสายกลางที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา มีความสมดุลแห่งชีวิต ทั้งนี้ ต้องเร่งสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ เกิดความรักหวงแหนชุมชน ร่วมกันสร้างพลัง พร้อมใจกันอนุรักษ์ ปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สิน และรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนที่มีอยู่ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา ซึ่งควรเริ่มต้นที่เด็กและ เยาวชนในสถานศึกษาต่าง ๆ ในพื้นที่ เป็นอันดับแรก^{๖๑}

๒. กระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ขอ นำเสนอ รูปแบบเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ประชาชนต้องเข้มแข็งยอมรับความ เปลี่ยนแปลง ว-วัด พระสงฆ์ต้องคิดใหม่ทำใหม่มีส่วนร่วมเป็นผู้ประสาน และ ร-ราชการและโรงเรียน ต้องเข้ามาเป็นที่ปรึกษาเอาจริงเอาจัง^{๖๒}

๓. ทุกภาคส่วนทั้งคณะสงฆ์หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน ต้องรณรงค์สร้างความรู้ความเข้าใจกับประชาชน รวมถึง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาสัมผัสวัฒนธรรมและ การดำเนินชีวิตของชุมชนชาวคลอง^{๖๓}

๔. ควรให้ความสำคัญกับเรื่องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่สำคัญเร่งด่วน เช่น จัดทำคู่มือ เกี่ยวกับระเบียบกฎหมายข้อบังคับต่าง ๆ หรือจัดระบบแอปพลิเคชันให้นักเรียนได้เข้าไปศึกษาค้นคว้า รูปแบบต่าง ๆ โดยในเบื้องต้น อาจจัดทำในรูปแบบเอกสารภาษาไทยเพื่อเผยแพร่ให้กับคนในชุมชน ก่อน ภายหลังหรือเมื่อมีความพร้อมมากยิ่งขึ้น อาจพัฒนาเป็นรูปแบบเอกสารภาษาต่างประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ เพื่อเผยแพร่ให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ^{๖๔}

๕. เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ อาจให้ชุมชนตลาดน้ำ ดำเนินสะดวก ดำเนินการให้เป็นต้นแบบเสียก่อน เพราะเป็นตลาดน้ำที่มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดราชบุรี เป็นที่รู้จักของคนทั้งประเทศ รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วย^{๖๕}

^{๖๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูอนุกุลวราร (รวิโรจน์ วรมงคล), เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลัก ห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนิน สะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายชัชณิษฐ์ ประจวบวัน, นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ นางขวัญชนก ศรีประภา, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอ ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายปัญญา สุรสิงห์ไกรสร, นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอ ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๖. เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรดำเนินการให้เป็นรูปธรรม หากเห็นสมควรที่จะเผยแพร่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย หรือจารีต หรือวิถีประชา ก็ควรเริ่มต้นที่ข้อกฎหมายและพระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เป็นต้น และควรมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับชุมชนตลาดน้ำ เพิ่มเติมเข้าไปอีกด้วย เช่น พระราชบัญญัติเรือไทย พระราชบัญญัติการทำเรือ หรือพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ เป็นต้น^{๖๖}

๗. การสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นลักษณะการทำงานประเภทจิตอาสา ฉะนั้น เราควรร่วมกันดำเนินงานเพื่อมเกลิมพระเกียรติ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เพราะพระองค์ท่านทรงชื่นชมและสนับสนุนการทำกิจกรรมประเภทจิตอาสา^{๖๗}

๘. ชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติ ฯ พร้อมเป็นองค์กรภาคประชาชนที่ช่วยสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ไม่ว่าจะลงพื้นที่ที่ตลาดน้ำใดก็ตาม ถือว่า เราเป็นเครือข่ายกันแล้ว^{๖๘}

สรุปได้ว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ควรเป็นรูปแบบเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์

^{๖๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ นางเกสินี เก่งทอง, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง, กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

^{๖๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์, ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติทายการามอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี, วันที่ ๒๖ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๔.๒.๑ สมาชิกภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

สมาชิกภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑

สมาชิกภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

องค์กร/หน่วยงาน	ประเภท (บ-ว-ร)		
	บ - บ้าน องค์กรชุมชน	ว - วัด องค์กรศาสนา	ร - รัฐ ราชการ/โรงเรียน
 ชมรมคนรักซ์ตลาดน้ำดำเนิน*	✓		
 ชมรมวิถีคลองวิถีไทย*	✓		
 คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก		✓	
 ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี			✓
 โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม			✓
 อำเภอดำเนินสะดวก			✓
 เทศบาลดำเนินสะดวก			✓

* ไม่มีตราสัญลักษณ์

จากตารางที่ ๔.๑ แสดงให้เห็น สมาชิกภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชน ในพื้นที่ ซึ่งประกอบด้วย ฝ่าย “บ - บ้าน” หรือองค์กรชุมชน ได้แก่ ชมรมคนรักซ์ตลาดน้ำดำเนิน และ ชมรมวิถีคลองวิถีไทย ฝ่าย “ว - วัด” หรือองค์กรศาสนา ได้แก่ คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก และ ฝ่าย “ร - รัฐ” หรือราชการ/โรงเรียน ได้แก่ ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี, โรงเรียนอนุบาลวัด โชติทายการาม, อำเภอดำเนินสะดวก และเทศบาลดำเนินสะดวก รวมทั้งสิ้น ๗ ภาคี

๔.๒.๒ รูปแบบความร่วมมือของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชน ในพื้นที่

รูปแบบความร่วมมือของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่
ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒

รูปแบบความร่วมมือของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

องค์กร/หน่วยงาน		รูปแบบความร่วมมือ
	ชมรมคนรักซ์ตลาดน้ำดำเนิน*	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน
	ชมรมวิถีคลองวิถีไทย*	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน
	คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการพัฒนาจิตสำนึกในระดับจิตใจ
	ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการ
	โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการ
	อำเภอดำเนินสะดวก	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นผลักดันในเชิงนโยบาย
	เทศบาลดำเนินสะดวก	ความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยเน้นการสนับสนุนงบประมาณ

* ไม่มีตราสัญลักษณ์

จากตารางที่ ๔.๒ แสดงให้เห็น รูปแบบความร่วมมือของภาคีเครือข่าย องค์กร และ
หน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ มี ๔ รูปแบบ คือ เน้นการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน, เน้นการ
พัฒนาจิตสำนึกในระดับจิตใจ, เน้นการสนับสนุนองค์ความรู้ทางวิชาการ, เน้นผลักดันในเชิงนโยบาย
และเน้นการสนับสนุนด้านงบประมาณ

๔.๒.๓ บทบาทของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

บทบาทของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๓

บทบาทของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

องค์กร/หน่วยงาน		บทบาท
	ชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน*	บทบาทในการกระตุ้นความพร้อมยอมรับความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน
	ชมรมวิถีคลองวิถีไทย*	บทบาทในการกระตุ้นความพร้อมยอมรับความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน
	คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก	บทบาทเป็นผู้นำจิตวิญญาณและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในชุมชน
	ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	บทบาทด้านการจัดการความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการ
	โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม	บทบาทด้านการจัดการความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการ
	อำเภอดำเนินสะดวก	บทบาทในการผลักดันนโยบายสาธารณะ
	เทศบาลดำเนินสะดวก	บทบาทในการสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินงานด้านมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน

* ไม่มีตราสัญลักษณ์

จากตารางที่ ๔.๓ แสดงให้เห็น บทบาทของภาคีเครือข่าย องค์กร และหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ โดยที่ คือ ชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน และชมรมวิถีคลองวิถีไทย มีบทบาทในการกระตุ้นความพร้อมยอมรับความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน ส่วนคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก มีบทบาทเป็นผู้นำจิตวิญญาณและการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในชุมชน ส่วนชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และโรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม มีบทบาทด้านการจัดการความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการ สำหรับอำเภอดำเนินสะดวก มีบทบาทในการผลักดันนโยบายสาธารณะ และเทศบาลดำเนินสะดวก มีบทบาทในการสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินงานด้านมรดกทางวัฒนธรรมชุมชน

๔.๒.๔ ขั้นตอนการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำ ในจังหวัดราชบุรี

การสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี มี
ขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

๑. การสำรวจเพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน

โดย ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหาในเชิงพื้นที่ และพื้นฐานการมี
ส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมขององค์กรหรือหน่วยงานราชการหรือหน่วยงานภาค
ประชาชนในพื้นที่ที่ดำเนินการอยู่ก่อนแล้ว

๒. การประสานความร่วมมือกับองค์กร/หน่วยงานรัฐ/หน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่

โดย ทีมงานวิจัยได้ดำเนินการประสานความร่วมมือไปยังองค์กรหรือหน่วยงานราชการ
หรือหน่วยงานภาคประชาชนในพื้นที่ เพื่อเชิญให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์
มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๓. การกำหนด/จัดทำแผนการดำเนินงานของเครือข่าย

โดย สมาชิกภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด
ราชบุรี จัดทำแผนการดำเนินงานของเครือข่าย โดยได้ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายหลักไว้
๓ ประการ คือ (๑) ดำเนินการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกเชิงสร้างสรรค์
(๒) ขับเคลื่อนกระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมและพิทักษ์ผลประโยชน์สาธารณะของ
ชุมชน และ (๓) พัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

๔. การดำเนินงานกิจกรรมของเครือข่าย^{๒๔}

โดย สมาชิกภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด
ราชบุรี ได้ร่วมกันขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาด
น้ำในจังหวัดราชบุรี อย่างเป็นรูปธรรม ตามแผนงานที่กำหนดไว้

๕. การประเมินผลการดำเนินงานและปรับปรุง

โดย สมาชิกภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด
ราชบุรี ได้ร่วมกันประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย ทั้งในส่วนของการประเมินปัจจัยนำเข้า
กระบวนการ และผลผลิต เพื่อนำข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลสำคัญสำหรับปรับปรุงการดำเนินงานในคราวต่อไป

^{๒๔}ดูรายละเอียดใน ภาคผนวก ค.

๔.๓ การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี นี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการสังเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมที่เชื่อมโยงเครือข่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคม

ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เป็นความร่วมมือของภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ๗ ภาคี ประกอบด้วย

๑. ชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๒. ชมรมวิถีคลองวิถีไทย (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๓. คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก (ว - วัด: องค์กรศาสนา)
๔. ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๕. โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๖. อำเภอดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๗. เทศบาลดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)

การนี้ เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ “ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” โดยได้จัดกิจกรรมรณรงค์และเผยแพร่กฎหมายต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชนตลาดน้ำ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ประชาชนควรรู้ รวม ๒๒ ฉบับ ได้แก่

๑. พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. ๒๕๓๕
๒. พระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. ๒๕๔๗
๓. พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๙, ๒๕๒๑, ๒๕๒๕ และ ๒๕๔๖
๔. พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕
๕. พระราชบัญญัติจัดหางานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. ๒๕๒๘, ๒๕๓๗, ๒๕๔๔

๖. พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. ๒๕๓๕
 ๗. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๐, ๒๕๓๔ และ ๒๕๔๔
 ๘. พระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๕๑๑ ถึง ๒๕๔๘
 ๙. พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒
 ๑๐. พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๒๒ และ ๒๕๔๑
 ๑๑. พระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๙๔ ถึง ๒๕๔๓
 ๑๒. พระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๖
 ๑๓. พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๒
 ๑๔. พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๗
 ๑๕. กฎหมายว่าด้วยทางหลวงตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๕๙ ลงวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕
 ๑๖. พระราชบัญญัติการทำเรือแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๙๔ ถึง ๒๕๔๓
 ๑๗. พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. ๒๔๕๖ ถึง ๒๕๔๐
 ๑๘. ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๖๘ ลงวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕
 ๑๙. พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. ๒๔๘๑ ถึง ๒๕๔๐
 ๒๐. พระราชบัญญัติป้องกันเรือโดนกัน พ.ศ. ๒๕๒๒
 ๒๑. พระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. ๒๔๙๗ ถึง ๒๕๔๒
 ๒๒. พระราชบัญญัติการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๓๘
- ทั้งนี้ ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ครั้งนี้ มีอาสาสมัคร เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน ๓๐ คน ซึ่งได้เข้าร่วมกิจกรรม ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอ ดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔.๑

กิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๗๐}

^{๗๐}ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๑ (ต่อ)

กิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๗๑}

^{๗๑}ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๑ (ต่อ)

กิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี^{๗๒}

^{๗๒}ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๒

สื่อสร้างสรรค์: สื่อประชาสัมพันธ์กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชนควรรู้^{๗๓}

งานและบุริมสิทธิอันเกี่ยวกับเรือ ชื่อเรือการเปลี่ยนแปลงเรือ และการเปลี่ยนแปลงเมืองท่าขึ้นทะเบียน

๒๐. พระราชบัญญัติป้องกันเรือโดนกัน พ.ศ. ๒๕๒๒

➤ การใช้และการห้ามใช้โคมไฟ การใช้ทุ่นเครื่องหมาย การใช้เสียงสัญญาณ สัญญาณเวลาอันจน การถือท้ายและการเดินเรือ รวมถึงกำหนดวิธี หลักการป้องกันเรือโดนกัน

๒๑. พระราชบัญญัติการเดินอากาศ พ.ศ. ๒๕๔๗ ถึง ๒๕๕๒

➤ เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวในส่วนของการชำระค่าธรรมเนียม การใช้นามบินของนักท่องเที่ยว

๒๒. พระราชบัญญัติการทำอากาศยานแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๓๘

➤ เกี่ยวกับการให้บริการทำอากาศยาน และการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้ใช้บริการทำอากาศยาน แต่เดิมหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ คือ การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย แต่ปัจจุบันตาม พ.ร.บ. ฉบับล่าสุด (พ.ศ. ๒๕๓๘) ปรับจากรัฐวิสาหกิจเป็น บริษัทมหาชนจำกัด

“เราเจอสืบสานรักษา และต่อยอด และครองแผ่นดิน โดยธรรมเพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป”

พระปฐมบรมราชโองการ

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร

พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ ๑๐

พจนานุกรม ๑ ฉบับสืบสวน

จัดพิมพ์โดย

SCAN ME

SCAN ME

ผลผลิตภายใต้แผนงานวิจัย

“กระบวนการสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ตลาดน้ำจันทราบุรี”

โดย

เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชน

ตลาดน้ำดำเนิน

กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

๒๒ ฉบับที่ประชาชนควรรู้

^{๗๓}สื่อสร้างสรรค์: สื่อประชาสัมพันธ์กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชนควรรู้ ในต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

ภาพที่ ๔.๒ (ต่อ)

สื่อสร้างสรรค์: สื่อประชาสัมพันธ์กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชนควรรู้^{๗๔}

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับกฎหมายควบคุม ๒๒ ฉบับ		
๑. พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ➤ การกำกับดูแลเรื่องของการจัดตั้ง ควบคุมการค้าเงินจากรวมทั้งการกำหนดบทลงโทษสำหรับธุรกิจนำเที่ยวเฉพาะพื้นที่ธุรกิจนำเที่ยวในประเทศ และธุรกิจนำเที่ยวต่างประเทศ เพื่อให้การประกอบธุรกิจนำเที่ยวได้มาตรฐาน และไม่เป็นการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว ➤ กำกับดูแลในเรื่องของการขอรับใบอนุญาตการขอต่ออายุ หรือยกเลิกการเป็นมัคคุเทศก์ทั่วไปและมัคคุเทศก์เฉพาะด้วย เนื่องจากมัคคุเทศก์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในอันที่จะสร้างชื่อเสียงให้กับประเทศ จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมเพื่อให้ผู้ประกอบการอาชีพนี้มีจรรยาบรรณและวิชาชีพอย่างแท้จริง ➤ การจัดตั้งสำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ในแต่ละภูมิภาค ๒. พระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. ๒๕๔๗ ➤ เกี่ยวข้องกับการการสร้างโรงแรมในแหล่งท่องเที่ยว ➤ การควบคุมดูแลและการให้บริการแก่ผู้พักอาศัยของเจ้าของกิจการ ๓. พระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. ๒๕๐๙, ๒๕๒๑, ๒๕๒๕ และ ๒๕๔๖ ➤ เกี่ยวข้องกับการการให้คำจำกัดความของสถานบริการประเภทต่าง ๆ เช่น สถานบันเทิง สถานที่มีอาหาร สุรา จำหน่าย สถานอาบน้ำ นวดหรืออบตัว ฯลฯ ➤ ระเบียบว่าด้วยการจัดตั้ง การควบคุมดูแล การให้บริการแก่ผู้รับบริการจากสถานบริการเหล่านั้นทั้งราชอาณาจักร ๔. พระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. ๒๕๓๕ ➤ เกี่ยวข้องกับการกำกับดูแล และควบคุมมาตรฐานของภัตตาคาร ร้านอาหาร หรือกิจการประเภทอื่นที่เกี่ยวข้องในด้านความสะอาด ถูกสุขอนามัย ➤ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการให้อำนาจแก่ท้องถิ่นในการบริหารจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมของชุมชน ๕. พระราชบัญญัติจัดงานและคุ้มครองคนหางาน พ.ศ. ๒๕๒๘, ๒๕๓๗, ๒๕๔๔ ➤ เกี่ยวข้องกับการจัดหางานภายในประเทศ และการไปทำงานในต่างประเทศสาขาการท่องเที่ยวของบริษัทจัดหาแรงงานให้ดำเนินการถูกต้องตามกฎหมาย	๖. พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. ๒๕๑๕ ➤ เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ๗. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๐, ๒๕๓๔ และ ๒๕๔๔ ➤ เกี่ยวข้องกับการทำธุรกิจด้านโฆษณาของธุรกิจต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ๘. พระราชบัญญัติมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม พ.ศ. ๒๕๑๑ ถึง ๒๕๔๔ ➤ กำหนดมาตรฐานการจัดทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ในเชิงอุตสาหกรรม ซึ่งอาจเป็นสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว เช่น โฉนดพื้นบ้าน สินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง เป็นต้น ๙. พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. ๒๕๔๒ ➤ เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองและส่งเสริมการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการท่องเที่ยวที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย เช่น นวดแผนโบราณ เป็นต้น ๑๐. พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. ๒๕๒๒ และ ๒๕๔๑ ➤ เป็นกฎหมายที่ใช้ในการคุ้มครองการบริโภคของบุคคลต่าง ๆ รวมถึงคุ้มครองการบริโภค เช่น การซื้อของที่ระลึกของนักท่องเที่ยว ซึ่งธุรกิจที่เกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. นี้ ๑๑. พระราชบัญญัติการรถไฟแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง ๒๕๔๖ ➤ การรถไฟแห่งประเทศไทย จะต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีก่อนจึงจะดำเนินการตามที่กำหนดไว้ เช่น การสร้างทางรถไฟสายใหม่ เลิกกิจการในเส้นทางที่ปิดการเดินรถแล้ว ต้องอัตราค่าโดยสาร เป็นต้น ๑๒. พระราชบัญญัติการขนส่งทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๖ ➤ กำหนดให้ผู้ประกอบการขนส่งประจำทาง ไม่ประจำทาง การขนส่งโดยสารขนาดเล็ก การขนส่งส่วนบุคคล การจัดการขนส่ง และสถานีขนส่งต้องได้รับอนุญาตจากนายทะเบียน ➤ รถที่ใช้ในการประกอบการขนส่งผู้โดยสารต้องจดทะเบียนเสียภาษี และผ่านการตรวจสภาพเพื่อความมั่นคงแข็งแรงจากพนักงานตรวจสภาพรถหรือจากสถานตรวจสภาพรถที่ได้รับอนุญาตจากราชการ ➤ ผู้ประจำรถ ได้แก่ ผู้ขับรถ ผู้เก็บค่าโดยสาร นายตรวจ และผู้บริกรตามนี้	กำหนดในกฎกระทรวงต้องได้รับใบอนุญาตจากนายทะเบียน ➤ ห้ามมิให้ผู้ได้รับอนุญาตประกอบการขนส่งเพิ่ม ลด หรือยกเว้นค่าขนส่งหรือค่าบริการอย่างอื่นในการขนส่ง เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ ๑๓. พระราชบัญญัติจรรยาบรรณ พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๖ ➤ เกี่ยวกับการใช้รถ สัญญาเช่ารถ และเครื่องหมายจราจร การใช้ทางเดินรถ ข้อกำหนดเกี่ยวกับความเร็วของรถและอุบัติเหตุจากรถยนต์ ๑๔. พระราชบัญญัติรถยนต์ พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๔๗ ➤ แบ่งรถยนต์ออกเป็น ๓ ประเภท คือ รถยนต์สาธารณะ รถยนต์บริการ และรถยนต์ส่วนบุคคล ๑๕. กฎหมายว่าด้วยทางหลวงตามประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๒๕๙ ลงวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ➤ การรักษาทางหลวงให้คงทนถาวรและมีบทบัญญัติกำหนดประเภทและชนิดของทางหลวง การเวนคืนสิ่งหรือทรัพย์สินเพื่อสร้างทางหลวง รวมถึงประกาศกำหนดน้ำหนักบรรทุกสูงสุดของยานพาหนะที่ใช้บนทางหลวง ๑๖. พระราชบัญญัติการทำเรือแห่งประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึง ๒๕๔๓ ➤ การควบคุม ดูแลกิจการการทำเรือหรือธุรกิจเกี่ยวกับทำเรือ ซึ่งหมายรวมถึงทำเรือเพื่อการท่องเที่ยวด้วย ๑๗. พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. ๒๕๔๖ ถึง ๒๕๔๐ ➤ การควบคุมดูแล การจัดระเบียบการเดินเรือสมุทรเพื่อการท่องเที่ยวและกิจการท่องเที่ยวทางน้ำประเภทต่าง ๆ ๑๘. ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๖๔ ลงวันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ➤ มาตรการป้องกันและปราบปรามการใช้แม่น้ำลำคลองเป็นที่จอดรถเพื่อพักอาศัยโดยไม่เคลื่อนที่เป็นเวลานานจนก่อให้เกิดความสกปรกกรุงศรี ๑๙. พระราชบัญญัติเรือไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ถึง ๒๕๔๐ ➤ การออกทะเบียนเรือสำหรับการค้าในน่านน้ำไทย การโอนกรรมสิทธิ์เรือการ

^{๗๔}สื่อสร้างสรรค์: สื่อประชาสัมพันธ์กฎหมายเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชนควรรู้ ในต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน” ณ ตลาดน้ำดำเนินสะดวก, เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน สิงหาคม ๒๕๖๓.

การประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ได้ใช้แบบประเมินผลการปฏิบัติการที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า ๕ ระดับ (Rating Scale) โดยกำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการแปลความหมายข้อมูล ดังนี้

N แทน ประชากร

μ แทน ค่าเฉลี่ย

σ แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมครอบคลุมการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) การประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) และการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) มีรายละเอียด ดังนี้

๔.๓.๑ การประเมินด้านบริบท (Context Evaluation)

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๔

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านบริบท

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านบริบท	μ	σ	ระดับ
๑	เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม	๔.๒๐	๐.๘๘๗	มาก
๒	เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน	๓.๙๐	๐.๔๘๑	มาก
๓	เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม	๓.๔๐	๐.๗๒๔	มาก
รวม		๓.๘๓	๐.๕๑๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐ ตามลำดับ

๔.๓.๒ การประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านปัจจัยนำเข้า

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านปัจจัยนำเข้า	μ	σ	ระดับ
๑	จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม	๓.๘๓	๐.๖๔๘	มาก
๒	จำนวนวิทยากรผู้ควบคุมแลมีความเหมาะสม	๓.๙๓	๐.๙๐๗	มาก
๓	วิทยากรผู้ควบคุมแลมีความสุภาพ	๔.๒๗	๐.๗๘๕	มาก
๔	การตอบข้อซักถามของวิทยากรผู้ควบคุมแลมีความเหมาะสม	๓.๙๐	๐.๕๔๘	มาก
๕	กำหนดการในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	๓.๕๐	๐.๖๓๐	มาก
๖	เอกสารประกอบการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	๓.๘๗	๐.๖๒๙	มาก
๗	สถานที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	๓.๘๓	๐.๘๗๔	มาก
๘	ขั้นตอนการปฏิบัติงานภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม	๓.๘๓	๐.๖๔๘	มาก
๙	การจัดการเดินทางไปสถานที่ทำกิจกรรมมีความเหมาะสม	๔.๐๗	๐.๘๒๘	มาก

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

ข้อ	ด้านปัจจัยนำเข้า	μ	σ	ระดับ
๑๐	การสื่อสารระหว่างการทำนากิจกรรรมมีความเหมาะสม	๓.๘๓	๐.๗๔๗	มาก
๑๑	การดูแลรักษาความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเหมาะสม	๓.๗๗	๐.๗๒๘	มาก
๑๒	ระยะเวลาที่ใช้ในการทำนากิจกรรรมมีความเหมาะสม	๓.๙๗	๐.๖๖๙	มาก
รวม		๓.๘๘	๐.๓๒๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ วิทยาการผู้ควบคุมแลมีความสุภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๙ การจัดการเดินทางไปสถานที่ทำกิจกรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๑๒ ระยะเวลาที่ใช้ในการทำนากิจกรรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ ตามลำดับ

๔.๓.๓ การประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation)

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๖

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านกระบวนการ

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านกระบวนการ	μ	σ	ระดับ
๑	มีการจัดลำดับขั้นกำหนดการได้อย่างเหมาะสม	๓.๘๓	๐.๗๔๗	มาก
๒	การจัดกิจกรรมเป็นไปตามกำหนดการที่วางไว้	๓.๘๐	๐.๘๐๕	มาก
๓	การจัดกิจกรรมมีความสอดคล้องกับเป้าประสงค์	๓.๘๐	๐.๖๖๔	มาก
๔	กระบวนการจัดลำดับขั้นกิจกรรมมีความเหมาะสม	๓.๖๗	๐.๗๕๘	มาก
๕	คณะกรรมการดำเนินงานด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี	๓.๗๓	๐.๗๔๐	มาก
๖	คณะกรรมการประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี	๓.๘๗	๐.๗๓๐	มาก
๗	คณะกรรมการดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี	๓.๗๗	๐.๙๓๕	มาก
๘	คณะกรรมการมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี	๓.๘๐	๐.๗๑๔	มาก
๙	คณะกรรมการช่วยป้องกันอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี	๓.๗๓	๐.๗๔๐	มาก

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

ข้อ	ด้านกระบวนการ	μ	σ	ระดับ
๑๐	คณะกรรมการช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี	๔.๑๗	๐.๖๔๘	มาก
รวม		๓.๘๒	๐.๓๖๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑๐ คณะกรรมการช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ มีการจัดลำดับขั้นกำหนดการได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

๔.๓.๔ การประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation)

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยอาสาสมัครเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๗

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านผลผลิต

(N = ๓๐)

ข้อ	ด้านผลผลิต	μ	σ	ระดับ
๑	การพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ	๔.๔๓	๐.๗๗๔	มาก
๒	การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย/จารีต/วิถีประชา	๓.๘๓	๐.๕๙๒	มาก
๓	การพัฒนาทักษะวางแผนงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ	๓.๕๐	๐.๖๓๐	มาก
๔	การพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม	๓.๖๗	๐.๘๐๒	มาก
๕	การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย	๔.๐๗	๐.๘๖๘	มาก
รวม		๓.๙๐	๐.๓๕๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ การพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๓ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย/จารีต/วิถีประชา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

๔.๓.๕ การสะท้อนผลการประเมินเป็นภาพรวม

ผลการประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสา อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ทั้งในส่วนของ การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) สามารถสะท้อนผลการประเมินเป็นภาพรวม ดังนี้

ตารางที่ ๔.๘

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสา อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

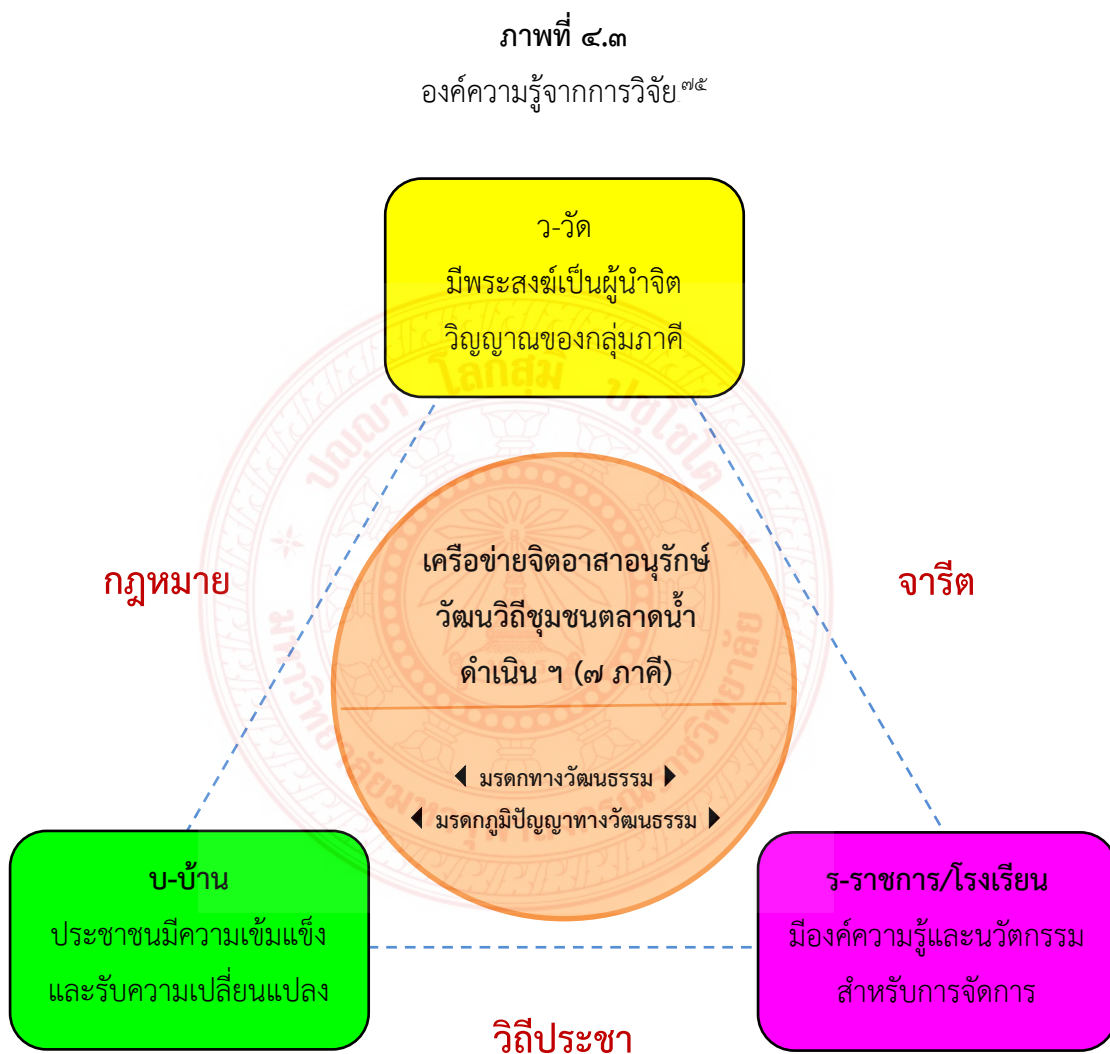
(N = ๓๐)

ด้าน	ผลการประเมินการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)	μ	σ	ระดับ
๑	บริบท (Context Evaluation)	๓.๘๓	๐.๔๑๘	มาก
๒	ปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)	๓.๘๘	๐.๓๒๐	มาก
๓	กระบวนการ (Process Evaluation)	๓.๘๒	๐.๓๖๔	มาก
๔	ผลผลิต (Product Evaluation)	๓.๙๐	๐.๓๕๕	มาก
รวม		๓.๘๖	๐.๓๐๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า ผลการประเมินต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ โดยเรียงลำดับด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปหาด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านผลผลิต (Product Evaluation) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ ด้านบริบท (Context Evaluation) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ และด้านกระบวนการ (Process Evaluation) อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ ตามลำดับ

๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” ครั้งนี้ มีองค์กรความรู้จากการวิจัย ดังนี้

^{๗๕} สักเคราะห์โดยผู้วิจัย.

จากแผนภาพที่ ๔.๓ แสดงให้เห็นองค์ความรู้จากการวิจัย เรื่อง การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี คือ “ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” ที่เชื่อมโยงเครือข่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคมเข้าไว้ด้วยกัน

“ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เกิดจากความร่วมมือของภาคี “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนินฯ” ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์ โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนินฯ” ซึ่งประกอบด้วยภาคีเครือข่ายทั้ง ๗ ดังนี้

๑. ชมรมคนรักตลาดน้ำดำเนิน (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๒. ชมรมวิถีคลองวิถีไทย (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๓. คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก (ว - วัด: องค์กรศาสนา)
๔. ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๕. โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๖. อำเภอดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๗. เทศบาลดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)

“ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” เป็นกิจกรรมภาคปฏิบัติการรณรงค์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเผยแพร่กฎหมายควรรู้สำหรับประชาชนชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ในลักษณะสื่อสร้างสรรค์ที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์เชิงรุกเกี่ยวกับกฎหมายอุตสาหกรรมท่องเที่ยวประชาชนควรรู้ รวม ๒๒ ฉบับ เช่น พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ “พระปฐมบรมราชโองการ” ใน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลราชกุมาร มหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิตติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ฯ อีกด้วย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) วิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี (๒) สร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม และ (๓) นำเสนอต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) อิงอาศัยข้อมูลสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) โดยพระสงฆ์สังกัดวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี บุคลากรของหน่วยงานภาครัฐหรือสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ผู้นำชุมชน/ผู้นำองค์กรภาคประชาชนในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และผู้ประกอบการ/เจ้าของกิจการในพื้นที่ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี จากการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม รวมทั้งสิ้นจำนวน ๒๓ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาโดยพยายามรักษาสำนวนเดิมไว้ เพื่อใช้เป็นฐานคิดสำคัญในการออกแบบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ อาสาสมัครเยาวชนจากชุมชนตลาดน้ำในพื้นที่จังหวัดราชบุรี จำนวน ๓๐ คน วิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานโดยครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ร่วมกับสถิติอ้างอิงเพื่อค้นหาความจริงจากการปฏิบัติงานตามรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า ผลการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า มีเวทีประชาคมหรือช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนงาน มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของแผน มีแผนระดับชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบล มีรายละเอียดของแผนงานครอบคลุมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม แผนงานประกอบด้วยแผนระยะสั้น-ปานกลาง-ระยะยาว และมีความต้องการงบประมาณเพิ่มขึ้น

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า มีการใช้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว มีการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชน มีการดำเนินงานโดยมุ่งผลลัพธ์ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นเครือข่าย และมีการดำเนินงานโดยสอดคล้องกับแผนงานระดับจังหวัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล พบว่า เน้นข้อมูลป้อนกลับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และนักท่องเที่ยวทั่วไป มีการประเมินผลตามตัวชี้วัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานในช่องทางสาธารณะ มีการประเมินความคุ้มค่าโดยเปรียบเทียบผลลัพธ์กับงบประมาณหรือทรัพยากรที่ใช้ไป มีการประเมินผลเป็นระยะตามสัมฤทธิ์ผลของงานและกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการปรับปรุง พบว่า ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับปรุงแก้ไขโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้นจากวงจรรอบการดำเนินงานที่ผ่านมา มีแผนการปรับปรุงที่เปิดเผยต่อสาธารณชนในช่องทางสาธารณะ และผลการดำเนินงานในรอบหนึ่ง ๆ จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนปรับปรุงที่รัดกุมในรอบถัดไป

๕.๑.๒ แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม พบว่า

แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีลักษณะเป็นรูปแบบเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ร-ราชการ และโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์

๕.๑.๓ การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เชื่อมโยงเครือข่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคม เกิดจากความร่วมมือของภาคี “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ” ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ร-ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์ โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ” มีกิจกรรมภาคปฏิบัติการรณรงค์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเผยแพร่กฎหมายควรรู้สำหรับประชาชนชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวม ๒๒ ฉบับ

ทั้งนี้ ผลการประเมินการปฏิบัติการโดยครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับปัญหาอันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ วิทยากรผู้ควบคุมดูแลมีความสุภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๙ การจัดการเดินทางไปสถานที่ทำกิจกรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๑๒ ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑๐ คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ มีการจัดลำดับขั้นกำหนดการได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ การพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๓ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย/จารีต/วิถีประเพณี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการอภิปรายผลการวิจัย ดังนี้

ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ของ เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ เชื่อมโยงเครือข่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคมด้วย โดยต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี นี้ เกิดจากความร่วมมือของภาคีเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์ โดย เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ มีกิจกรรมภาคปฏิบัติการรณรงค์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเผยแพร่กฎหมายควรรู้สำหรับประชาชนชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวม ๒๒ ฉบับ ครอบคลุมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้วย จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ แม้จะเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง ในแบบไม่เป็นทางการ แต่ในการดำเนินงานสร้างนั้นได้ส่งเสริมกระบวนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่มีปฏิสัมพันธ์ทางตรง ให้สมาชิกภาคีเครือข่ายรู้จักรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีความสนใจร่วมกัน เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน มีการเกื้อหนุนพึ่งพากันในเชิงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมทั้งระบบ ตั้งแต่การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล โดยการสนับสนุนจากหลายฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งจากภายในและภายนอกเครือข่าย โดยมีคนในชุมชนสนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนและมีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับผลกระทบเชิงบวกและได้รับประโยชน์เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอย่างเป็นระบบ มีสถาบันทางสังคมช่วยขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายพร้อมขยายผลสัมฤทธิ์ไปสู่มิติต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง ดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับที่ พระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์^๑ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริม

^๑พระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์, “กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๘, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองไร่ซิง ตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ประกอบด้วย (๑) การมีส่วนร่วมด้านการตัดสินใจ ได้แก่ ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และสามารถเสนอความคิดเห็นได้ทุกกรณีอย่างอิสระ ใช้กระบวนการสื่อสารเป็นกลยุทธ์ในการให้ประชาชนรับรู้เข้าใจเข้าถึงสารัตถประโยชน์ของกระบวนการกลายเป็นเมืองของชุมชนเพื่อการปรับตัว ควรส่งข่าวสารถึงบ้านและใช้สถานีวิทยชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างแรงจูงใจกระตุ้นประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (๒) การมีส่วนร่วมด้านการปฏิบัติการ พบว่า ควรประชาสัมพันธ์ด้วยวิธีการหลาย ๆ ช่องทาง เช่น วิทยชุมชน จุลสารข่าวสาร เป็นต้น จัดตั้งกลุ่มย่อยมีประธานกลุ่มแต่ละกลุ่มประชุมกลุ่มย่อย และจัดประชุมในวันเวลาที่เหมาะสม มีการจัดกิจกรรมสันทนาการช่วยเหลือผู้ประสบภัยต่าง ๆ เช่น อุทกภัย อัคคีภัย เป็นต้น เพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันเพื่อผู้ทุกข์ยากและเกิดการร่วมมือช่วยเหลือกันในชุมชนโดยอัตโนมัติ นำคณะกรรมการในชุมชนไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งก่อให้เกิดการซึมซับความรับผิดชอบโดยปริยาย (๓) การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์ พบว่า ควรสำรวจความต้องการของประชาชนและจัดสวัสดิการตอบสนองตามความสามารถของชุมชน ที่สามารถทำได้ จัดสวัสดิการให้ครอบคลุมทั่วถึงและจัดสวัสดิการที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จัดการช่วยเหลือด้านอุปโภคบริโภคใช้ดูแลผู้สูงอายุในลักษณะชมรมผู้สูงอายุ (๔) การมีส่วนร่วมด้านการประเมินผล พบว่า เมื่อจัดกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ควรประเมินและประชุมสรุปก่อนปิดกิจกรรมโครงการแต่ละโครงการอย่างต่อเนื่อง กระจายข่าวการดำเนินงานในหลาย ๆ ช่องทาง เช่น หอกระจายข่าว เอกสาร แผ่นพับ และให้ประธานชุมชนแจ้งประชาชนโดยแจ้งข้อมูลทั้งด้านบวกและด้านลบตามความเป็นจริง และร่วมกันหาแนวทางปรับปรุงพัฒนาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคมาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาชุมชนต่อไป และสอดคล้องกับที่ จีรศักดิ์ ปันลำ^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธ ศาสนาในล้านนา” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบเครือข่ายของมัคทายกในล้านนา เป็นการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ โดยมีกระบวนการในการสร้างเครือข่ายของมัคทายกที่ประกอบด้วย ๖ ขั้นตอน คือ (๑) ขั้นตอนหนักถึงความจำเป็นในการสร้างเครือข่ายของมัคทายก (๒) ขั้นตอนประสานหน่วยงาน/องค์กรเครือข่ายของมัคทายก (๓) ขั้นตอนสร้างพันธมิตรสัญญาร่วมกัน (๔) ขั้นตอนบริหารจัดการเครือข่ายมัคทายก (๕) ขั้นตอนพัฒนาความสัมพันธ์ และ (๖) ขั้นรักษาความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ประสิทธิภาพของการสร้างเครือข่ายขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ คือ มัคทายกที่เข้าร่วมต้องศรัทธาเครือข่ายด้วยความเต็มใจ สมาชิกกลุ่มมัคทายกต้องยอมรับในวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ร่วมกัน และกลุ่มมัคทายกต้องตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายอยู่เสมอ

^๒จีรศักดิ์ ปันลำ, “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

และสอดคล้องกับที่ ทรงเดช ทิพย์ทอง, มานิตย์ ไกวฤทธิ์ และศตวรรษ หน่อแก้ว^๓ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางบ้านศิลปินล้านนา” จากผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางของบ้านศิลปินล้านนาของจังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย (๑) การดำเนินการกิจกรรมของเครือข่ายให้มีความต่อเนื่อง (๒) ความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายฝ่าย (๓) การพัฒนาฐานข้อมูลเครือข่ายที่ทันสมัย (๔) ความพร้อมของกลุ่มศิลปินภายในเครือข่าย และ (๕) การสร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอก และสอดคล้องกับที่ สุพิมล ศรศักดิ์, สิทธิมนต์ ดิสันเทียะ และเรืองเดช เขจรศาสตร์^๔ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี” จากผลการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ มีกิจกรรมทางกลุ่มได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายถ้ามีการสนับสนุนงบประมาณให้ต่อเนื่อง เพื่อสอดคล้องกับการเป็นอาเซียน และการมีเครือข่ายได้ประโยชน์มากในแง่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของครูแต่ละกลุ่มสาระ การแก้ปัญหาในชั้นเรียน การทำวิจัยหรือการนำวัสดุทางการศึกษา ทำให้เจ้าหน้าที่ ครู นักเรียนเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เป็นสากลมากขึ้น และสอดคล้องกับที่ พระครูบวรสิริทัต (สมพงษ์ สิริวัฒนโณ)^๕ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวชุมชน: การวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์ในจังหวัดจันทบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสร้างเครือข่ายเกิดจากการกลไกขับเคลื่อนส่วนราชการของจังหวัดจันทบุรี ร่วมกับภาคเอกชนเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชน รองรับการจัดการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ และสร้างการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนเศรษฐกิจภาพรวมของจังหวัดจันทบุรี โดยจัดทำนโยบายระดับจังหวัด แผนยุทธศาสตร์จังหวัดส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด ระดับชุมชนเชื่อมโยงทั้งจังหวัดจันทบุรี หน่วยงานที่เป็นกลไกสำคัญในระดับจังหวัด คือ สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด สำนักงานสถิติจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานส่งเสริมการปกครองท้องถิ่นจังหวัด และองค์การบริหารส่วนจังหวัดจันทบุรี เป็นต้น ทั้งหมดเป็นหน่วยงานภาครัฐ มีส่วนสำคัญในการสร้างเครือข่ายเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อการขยายผลการท่องเที่ยว

^๓ทรงเดช ทิพย์ทอง, มานิตย์ ไกวฤทธิ์ และศตวรรษ หน่อแก้ว, “การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางบ้านศิลปินล้านนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๒, หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

^๔สุพิมล ศรศักดิ์, สิทธิมนต์ ดิสันเทียะ และเรืองเดช เขจรศาสตร์, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๙, หน้า ๘๑-๘๒.

^๕พระครูบวรสิริทัต (สมพงษ์ สิริวัฒนโณ), “การท่องเที่ยวชุมชน: การวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์ในจังหวัดจันทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ๑๗๒-๑๗๓.

ชุมชนจังหวัดจันทบุรีและแหล่งท่องเที่ยวชุมชน พร้อมทั้งขยายผลไปยังส่วนย่อยที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวตามคุณลักษณะแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ และแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจะขยายผลการสร้างเครือข่ายไปยังส่วนย่อย ๆ ที่สนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวตามคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ เช่น แหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมจะเชื่อมโยงกับวัดซึ่งเป็นเครือข่ายหลัก สำนักงานพระพุทธศาสนา สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบลและองค์การบริหารส่วนจังหวัดให้เกิดการจัดทำแผนจัดการแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนสนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวจัดขึ้น ประชาชนและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องซึ่งได้รับผลกระทบเชิงลบและผลประโยชน์เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอย่างเป็นระบบ ภายใต้ภาครัฐเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและสร้างเครือข่ายขยายผลสัมฤทธิ์ไปสู่มิติต่าง ๆ และสอดคล้องกับที่ พรชัย พิณพวงษ์^๖ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก” จากผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสำคัญของการสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย (๑) สมาชิกต้องรู้จักรับรู้ข้อมูลที่เหมือนกัน (Common Perception) (๒) สมาชิกต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Common Vision) (๓) การมีความสนใจร่วมกัน หรือคำนึงถึงผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิกเครือข่าย (Mutual Interests) (๔) การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (Stakeholders Participation) (๕) มีการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน (Complementary Relationship) (๖) มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (Inter Dependence) (๗) การมีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (Interaction) และสอดคล้องกับที่ พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จันทรสี)^๗ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน” จากผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม เป็นกระบวนการหนึ่งที่เป็นกำหนดปัญหาร่วมกันเพื่อให้การมองเห็นถึงปัญหาและการสะท้อนปัญหา มีความชัดเจน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการกำหนดและสะท้อนปัญหาร่วมกัน ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจากจิตสำนึกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและเพื่อการพัฒนาศักยภาพอันพึงปรารถนาให้สามารถดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับที่ สิทธิชัย เครือวุฒิกุล^๘ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายและความ

^๖พรชัย พิณพวงษ์, “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๐, หน้า ก.

^๗พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จันทรสี), “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๙๐.

^๘สิทธิชัย เครือวุฒิกุล, “รูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายและความรับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมผลิตแก้วไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๖๒, หน้า ๑๔๘.

รับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมผลิตแก้วไทย” จากผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากกลุ่ม โดยที่กลุ่มจะมีขอบเขตที่ชัดเจน รู้ว่าใครเป็นสมาชิก ใครไม่ใช่สมาชิก มีความเป็นรูปธรรม มองเห็นได้ มีโครงสร้างทางสังคมในระดับหนึ่ง แต่เครือข่ายเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่มีขอบเขต การเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เครือข่ายอาจจะมองเห็นและมองไม่เห็นเป็นรูปธรรมก็ได้ สาระของการเชื่อมโยงระหว่างกันที่จะช่วยให้มองเห็นรูปธรรมของเครือข่ายมี ๓ ลักษณะ คือ เครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่ายความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

๑. ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ควรร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมโดยบูรณาการร่วมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นประจำ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอาชีพหรือแหล่ง ที่มาของรายได้ในระยะยาวแก่คนในชุมชน

๒. คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก ควรร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมโดยบูรณาการร่วมกับการกิจในโครงการหมู่บ้านรักษาศีล ๕ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

๓. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมกันขับเคลื่อนภารกิจการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยน่านโยบายสาธารณะที่เกิดจากความร่วมมือร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนา แผนปฏิบัติราชการ และแผนพัฒนาเฉพาะด้านต่าง ๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี” มีข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเรื่อง การสร้างต้นแบบนันทนาการชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๒. การวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาต้นแบบชุมชนวิถีเครือข่าย
ตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๙.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือทั่วไป:

กนิษฐา นิตน์พัฒนา และคณะ. จิตสำนึกทางสังคม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.
กรมศิลปากร. ๙๕ ปี แห่งการสถาปนากรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๔๙.

_____. ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๙.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๕๓.

กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติ เป็นแหล่งมรดกโลก. กรุงเทพมหานคร: อี. ที. พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การจัดการเครือข่าย: กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเคเอส มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๓.

_____. จอมปราชญ์นักการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ซีเคเอสมีเดีย, ๒๕๔๓.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดราชบุรีแบบบูรณาการ. แผนพัฒนาจังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๖๑-๒๕๖๓ (ฉบับปรับปรุง). ราชบุรี: ยุทธศาสตร์การพัฒนาและงบประมาณจังหวัด, ๒๕๖๑.

งานวิเคราะห์นโยบายและแผน สำนักปลัดเทศบาล เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์. แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙). ราชบุรี: เทศบาลตำบลประสาธสิทธิ์, ๒๕๕๖.

จิตติ รัชมีธรรมโชติ. การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาองค์กร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธันวา ๔ อาร์ต จำกัด, ๒๕๕๘.

เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๖๖.

ชาย โพธิ์ลีตา และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร. จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ชูชัย ศุภวงศ์ และคณะ. สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและผลกระทบต่อสุขภาพในประเทศไทย.

นนทบุรี: กรมอนามัย, ๒๕๓๙.

เทศบาลตำบลดำเนินสะดวก. ยุทธศาสตร์การพัฒนาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก พ.ศ. ๒๕๕๗-

๒๕๕๙. ราชบุรี: สำนักงานเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก, ๒๕๕๗.

ธนิช เลิศชาญฤทธิ. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

(องค์การมหาชน), ๒๕๕๔.

ธเนศ วงศ์ยานนาวา. ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:

สมมติ, ๒๕๕๒.

นฤมล นิราทร. การสร้างเครือข่ายการทำงาน: ข้อควรพิจารณาบางประการ. กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ในพระราชพงศาวดารอยุธยา. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป.

นิภา เมธาวีชัย. วิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๓.

บุญเกียรติ ชีวะตระกูลกิจ. การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ สำหรับ CEO. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร:

บริษัท สุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๕๐.

บุหงา วัฒนะ. พระพุทธเจ้าหลวงกับชาวกรุงเก่า. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา,

๒๕๔๑.

ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด่าน

สุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ฝ่ายกฎหมายการศึกษาขั้นพื้นฐานและการกีฬา. เจตนารมณ์พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดก

ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙. กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายผลิตเอกสาร สำนักงาน

คณะกรรมการกฤษฎีกา, ๒๕๕๙.

ฝ่ายวิชาการ สถาพรบุ๊คส์. มรดกโลกทางวัฒนธรรมในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์,

ม.ป.ป.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว. ข้าราชการไทย. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๔๑.

พระครูสิริวรรณวิวัฒน์ (วรรณะ วรรณ). ประวัติตลาดน้ำดำเนินสะดวก. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรือง

สารสนเทศพิมพ์, ๒๕๓๖.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (บรรณาธิการ). ผลงานวิจัยเด่น สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ประจำปี ๒๕๖๐.

นนทบุรี: นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๖๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พัชนี เขยจรรยา และคณะ. แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยกฎหมาย. โครงการศึกษาวิจัยและจัดทำกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- ยุทธนา วรณปิติกุล. สำนักพลเมือง: ความเรียงว่าด้วยประชาชนบนเส้นทางประชาคม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาคม, ๒๕๔๒.
- ยุพดี เสตพรรณ. ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: พิเศษฐ์การพิมพ์, ๒๕๔๘.
- ร้อยตำรวจตรีพลศักดิ์ เอกโรจนกุล. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ม.ป.ป.
- รัสเซล วอลลิง เอดเวิร์ด. MBA ๕๐ หลักบริหาร. แปลโดย ญัฐยา สันตระการผล. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กสเปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๕๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- ราตรี โตเพ่งพัฒน์. ตลาดน้ำ: วิถีชีวิตของเกษตรกรภาคกลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๓.
- ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๐.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๔.
- ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ. “รูปแบบการพัฒนานักเรียนระดับประถมศึกษาให้มีจิตสาธารณะ: การศึกษาระยะยาว”. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเนื่องในวันสถาปนาสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ครบรอบ ๔๙ ปี. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๗.
- วศิน อิงคพัฒนกุล. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๔๗.
- วิทยา ดำรงเกียรติศักดิ์. ทฤษฎีการสื่อสาร. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๔๒.
- วิไลเลขา ถาวรธนาสาร. ขนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วีระศักดิ์ เครือเทพ. **เครือข่าย: นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และคณะ. **ธรรมชาติของสรรพสิ่ง: การเข้าถึงความจริงทั้งหมด**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๗.
- สงศรี ชมภูวงศ์. **การวิจัย**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๗.
- สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรื. **แนวคิดและกรณีศึกษาเรื่องแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาใน
ต่างประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ที. พี. พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๒.
- สมัย สุทธิธรรม. **สารคดีชีวิตไทยในแม่น้ำลำคลอง: ตลาดน้ำ**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.
- สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงาน
สถาปัตยกรรม: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ม.ป.ป.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และสำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เครือข่ายวิสาหกิจ (คลัสเตอร์)
เพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขัน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ
พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
- สำนักงานจังหวัดราชบุรี. **แผนพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๙**.
ราชบุรี: สำนักงานจังหวัดราชบุรี, ๒๕๕๗.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์. **เอกสารวิชาการลำดับที่ ๑๒๐ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ:
บทเรียนจากเพื่อนบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๖๐.
- สุวิทย์ ชันธโรจน์. **การประเมินแบบมีส่วนร่วม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมประชาสัมพันธ์, ๒๕๔๕.
- อำเภอดำเนินสะดวก. **หนังสือที่ระลึกพิธีเปิดอาคารที่ว่าการอำเภอดำเนินสะดวก**. ราชบุรี: ที่ว่าการ
อำเภอดำเนินสะดวก, ๒๕๔๓.
- อุษณีย์ ธงไชย. **จารึกและตำนาน: หลักฐานที่สร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนาลังกาวงศ์**.
เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๑.๒.๒ บทความ:

ชาคริต สิทธิฤทธิ์. “จับต้องได้-จับต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙): ๑๔๑-๑๖๐.

นิตยา งามยิ่งยง และละเลียด ศิลาน้อย. “แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ชุมชนบริเวณริมฝั่งคลองดำเนินสะดวก ในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดราชบุรี”, วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ เดือนมกราคม-เมษายน ๒๕๖๐): ๑๕๒-๑๕๓.

บรรณาธิการ. “ท่องเที่ยววาดฝันคนไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวและกีฬา”, ผู้จัดการรายสัปดาห์. ๑๕-๒๑ (กันยายน ๒๕๕๖): ๑๒.

วีระ โรจน์พจนรัตน์. “การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ”, วารสารเทคโนโลยีสุรนารี. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๑): ๘๖-๘๗.

ศิริพันธ์ บุญศิริ. “แหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยในกรมศิลปากร”, ศิลปากร. ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๘): ๖๗.

สมพงษ์ สิงหะพล. “ต้องสอนให้เกิดจิตสำนึกใหม่”. วารสารสีมาจารย์. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๒): ๑๕-๑๖.

สยาม เล้าเจริญ. “อิมมู่นวัฒนธรรมลุ่มน้ำแม่กลอง คลองดำเนินสะดวก”, เที่ยวไทยไปกับเซลล์. ๑ (มกราคม-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖): ๔๙-๕๙.

สุนทรชัย ขอบยศ. แนวทางในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมโดยความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ในท้องถิ่น: กรณีศึกษาการจัดการสืมและสุปแต่้ม ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม”, วารสารการเมืองการปกครอง. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๕.

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. “พัฒนาการแนวคิดและวิธีอนุรักษ์โบราณสถานในประเทศไทย”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๘.

จิรศักดิ์ ปันลำ. “รูปแบบและกระบวนการสร้างเครือข่ายมัคทายกในการส่งเสริมการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ทรงเดช ทิพย์ทอง, มานิตย์ ไกรฤทธิ และศตวรรษ หน่อแก้ว. “การพัฒนาเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยววิถีศิลปบนเส้นทางบ้านศิลปินล้านนา”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.
- นราวดี บัวขวัญ. “รูปแบบการจัดการตลาดน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๖.
- ปิยะนุช ศิริราชธรรม. “มาตรการทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อการส่งเสริมและสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีตั๋มย้ากั้ง”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชากฎหมายเอกชนและกฎหมายธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๖๑.
- พรชัย พิญญพงษ์. “รูปแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรพุทธโลก”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- พรรณงาม ไควนนท์. “การศึกษาองค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการปั้นและหล่อพระพุทธรูปโลหะบ้านช่างหล่อ ตำบลห้วยยา อำเภอมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๘.
- พระครูบรรลือรัต (สมพงษ์ สิริวงโณ). “การท่องเที่ยวชุมชน: การวิเคราะห์กระบวนการสร้างเครือข่ายและผลสัมฤทธิ์ในจังหวัดจันทบุรี”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.
- พระครูสิริสุตานุยุต (สมาน จันทรสี). “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะด้านการศึกษาพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมของเครือข่ายชาวพุทธ จังหวัดลำพูน”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระใบฎีกาสัญญา อภิวงโณ. “กระบวนการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายการพัฒนาความเป็นเมืองของชุมชนในตำบลไร่ซิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พลอยภัทรา ตระกูลทองเจริญ. “การศึกษาความตระหนักในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ เชียงรายน้อย”. สถาบันพัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมภายใน. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๕๗.

วรรณิ์ สินศุภรัตน์ และคณะ. “การพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก จังหวัดราชบุรี”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยและพัฒนา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ, ๒๕๕๘.

สิทธิชัย เครือวุฒิกุล. “รูปแบบการพัฒนาระบบเครือข่ายและความรับผิดชอบต่อสังคมของอุตสาหกรรมผลิตแก้วไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๒.

สุพิมล ศรศักดิ์, สิทธิมนต์ ตีสันเทียะ และเรืองเดช เขจรศาสตร์. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญในจังหวัดอุบลราชธานี”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

อริป จันทรสุริย์. “การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นฐานสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จังหวัดชุมพร”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๖๑.

๑.๒.๔ สัมภาษณ์:

นางชนิสรา ชัยพจนา. ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางรสลินทร์ ศิริพิน. ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง. กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายชิต แซ่กั้ง. ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายบรรพต เกษตรสิน. กำนันตำบลประสาธสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ. สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นายไพโรจน์ แซ่จันทร์. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.

สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร. ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.

สัมภาษณ์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์. ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายสัมพันธ์ เถาฆานกุล. ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์. ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนิน

สะดวก จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พ.ต.อ.ณัฐฉนวิทย์ สิทธิภิรมณ์. ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูปลัดประชุม ฆานสมปนโน. เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.

สัมภาษณ์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูปลัดพีระ รตินธโร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า) อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สัมภาษณ์, ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระมหาประกอบ โชติปัญโญ. เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.

สัมภาษณ์, ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑.๒.๕ สันทนากรุ่มเฉพาะ:

นางเกสินี เก่งทอง. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นางขวัญชนก ศรีประภา. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์. ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก

จังหวัดราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายชัชณิษฐ์ ประจวบวัน. นายอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๖

กรกฎาคม ๒๕๖๓.

นายปัญญา สุรสิงห์ไกรสร. นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัด

ราชบุรี. สันทนากรุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง. กำนันตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี. สนทนา
กลุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี.
สนทนากลุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

พระครูอนุกุลวรารกร (รวิโรจน์ วรรณมงคล). เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า) อำเภอดำเนิน
สะดวก จังหวัดราชบุรี. สนทนากลุ่มเฉพาะ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๓.

๑.๒.๖ สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

คม ชัด ลึก. “ชวนสัมผัส ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก”. [ออนไลน์]. <www.komchadluek.net/news/edu-health/>. [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐].

๒. ภาษาอังกฤษ

Cummings T.G. & Feyerherm A. E., “Interventions in Large Systems”. In **Practicing Organization Development: A Guide for Leading Change**. San Francisco: Pfeiffer, 2010.

Cummings T.G. & Worley C.G. **Organization Development and Change**. 8th ed. Ohio: South-Western, 2005.

Jukka Jokilehto. **A History of Architecture Conservation**. Amsterdam: Elsevier, 2005.

Wynd C.A., Schmidt B., & Schaefer M.A. “Two Quantitative Approaches for Estimating Content Validity”. **Western Journal of Nursing Research**, 25(2003): 508-518.

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัด
ราชบุรี

คำชี้แจง

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นฐานคิดสำคัญในการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี และออกแบบต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล

ตำแหน่ง

วัน/เวลาที่สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามแบบสัมภาษณ์

- เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน เป็นอย่างไร

๒. เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เป็นอย่างไร
๓. เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล เป็นอย่างไร
๔. เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบัน ท่านเห็นว่า สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการปรับปรุง เป็นอย่างไร

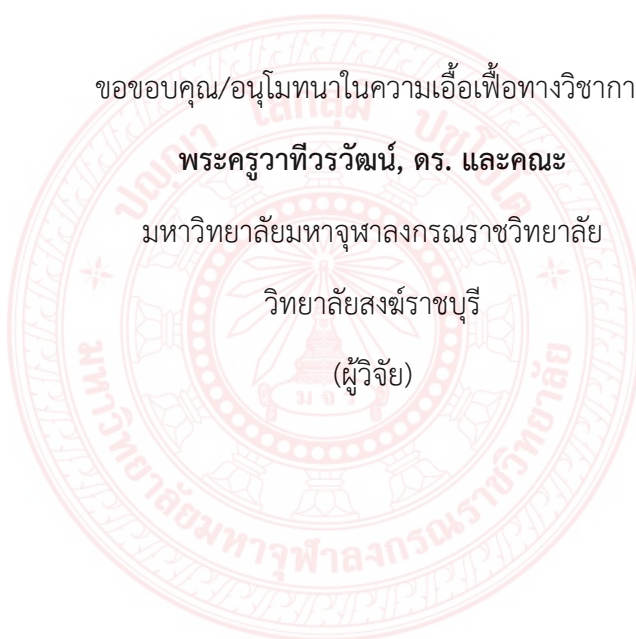
ขอขอบคุณ/อนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร. และคณะ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้วิจัย)

แบบประเมินผลการปฏิบัติการ (รายตัวชี้วัด)
ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน
จังหวัดราชบุรี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

๑. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๒. อายุ ☐ น้อยกว่า ๑๕ ปี ☐ ๑๕ ปี ☐ ๑๖ ปี
- ☐ ๑๘ ปี ☐ ๑๘ ปี ☐ มากกว่า ๑๘ ปี

ตอนที่ ๒ ประเมินผลต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
ชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

รายการ	ผลการประเมิน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ประเมินบริบท (Context Evaluation)					
เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม					
เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน					
เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม					
๒. ประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation)					
จำนวนผู้รับสมัครเข้าอบรมมีความเหมาะสม					
จำนวนวิทยากรผู้ควบคุมดูแลมีความเหมาะสม					
วิทยากรผู้ควบคุมดูแลมีความสุภาพ					
การตอบข้อซักถามของวิทยากรผู้ควบคุมดูแลมีความเหมาะสม					
กำหนดการในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม					
เอกสารประกอบการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม					
สถานที่ที่ใช้ในการทำกิจกรรมมีความเหมาะสม					
ขั้นตอนการปฏิบัติงานภาคปฏิบัติการมีความเหมาะสม					
การจัดการเดินทางไปสถานที่ทำกิจกรรมมีความเหมาะสม					

รายการ	ผลการประเมิน				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การสื่อสารระหว่างการดำเนินกิจกรรมมีความเหมาะสม					
การดูแลรักษาความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความเหมาะสม					
ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมมีความเหมาะสม					
๓. ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation)					
มีการจัดลำดับขั้นกำหนดการได้อย่างเหมาะสม					
การจัดกิจกรรมเป็นไปตามกำหนดการที่วางไว้					
การจัดกิจกรรมมีความสอดคล้องกับเป้าประสงค์					
กระบวนการจัดลำดับขั้นกิจกรรมมีความเหมาะสม					
คณะทำงานร่วมดำเนินงานด้วยมนุษยสัมพันธ์ที่ดี					
คณะทำงานประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี					
คณะทำงานร่วมดำเนินงานตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ได้เป็นอย่างดี					
คณะทำงานมีกระบวนการในการบริหารจัดการที่ดี					
คณะทำงานช่วยป้องกันอุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานได้เป็นอย่างดี					
คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานได้เป็นอย่างดี					
๔. ประเมินผลผลิต (Product Evaluation)					
การพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ					
การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย/จารีต/วิถีประชา					
การพัฒนาทักษะวางแผนงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ					
การพัฒนาทักษะความสัมพันธ์และกระบวนการกลุ่ม					
การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย					

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ.

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

๑. รศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
๒. รศ.ดร.รัชชนันท์ อิศรเดช	คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.สมคิด ดวงจักร์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง
๔. ผศ.รพีพรรณ เทียมเดช	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
๕. ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร	คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดประชุม ฌานสมปนโน เจ้าอาวาสวัดดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูปลัดพีระ รตินธโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (หลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๔. นายสุรินทร์ พิพิธพงศ์พัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายสัมพันธ์ เถาฆานกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนชุมชนวัดประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. พ.ต.อ.ณัฐณวิทย์ สิทธิภิรมณ์ ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรหลักห้า
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายบุญยงค์ เบญจบุญญานุภาพ สมาชิกเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายบรรพต เกษตรสิน กำนันตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๙. นายสมศักดิ์ ปลั่งแสงไพฑูรย์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๐. นายไพโรจน์ แซ่จันท์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลประสาทสิทธิ์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (ต่อ)

๑๑. นายเกรียงศักดิ์ อภิโชครุ่งเรือง กรรมการศาลเจ้าแม่ทับทิม
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๒. นายภานุพงศ์ ศรีวิกรัยกร ผู้ประกอบการท่าเรือหญิงกอล์ฟ
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๓. นายชิต แซ่กั๋ง ผู้ประกอบการท่าเรือเล็กสี่ลม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๔. นางรสลินทร์ ศิริพิน ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำเหล่าตึกถัก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๑๕. นางชนิสรา ชัยพจนา ผู้ประกอบการร้านค้าปลีก
ชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลวิจัยโดยการสนทนากลุ่มเฉพาะ

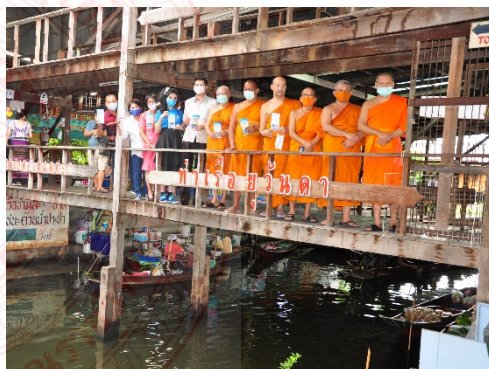
๑. พระครูอนุกุลวรากร (รวิโรจน์ วรมงคล) เจ้าอาวาสวัดปราสาทสิทธิ์ (วัดหลักห้า)
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๓. นายชัชณิษฐ์ ประจวบวัน
นายอำเภอดำเนินสะดวก
จังหวัดราชบุรี
๔. นางขวัญชนก ศรีประภา
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๕. นายปัญญา สุรสิงห์ไกรสร
นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลศรีดอนไผ่
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๖. นางเกสินี เก่งทอง
ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโชติทายการามสงเคราะห์
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗. นายภาคิน อภิโชครุ่งเรือง
กำนันตำบลดำเนินสะดวก
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๘. นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์
ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติทายการาม
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

ภาพถ่ายกิจกรรมการวิจัยต่าง ๆ (โดยสังเขป)

แบบฟอร์มการนำผลงานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ไปใช้ประโยชน์

งานวิจัย หรืองานสร้างสรรค์ เรื่อง

การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ชื่อหน่วยงานที่นำผลงานไปใช้

ชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติ ฯ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

การนำไปใช้ประโยชน์

หน่วยงาน/บุคคล ได้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ทางด้านใน (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

☒ ๑.เชิงสาธารณะ (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นแนวทางในการทำกิจกรรมทางสังคม ของชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติ ฯ โดยบูรณาการ ร่วมกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี

☒ ๒.เชิงนโยบาย (โปรดระบุรายละเอียด)

นำไปใช้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ สำหรับกำหนดนโยบาย และแผนงานดำเนินงานประจำปี ของชมรมวิถี คลองวิถีไทยวัดโชติ ฯ โดยสอดคล้องกับนโยบายนโยบายของภาคีเครือข่ายเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรม ชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ และนโยบายสาธารณะ

☐ ๓.เชิงพาณิชย์ (โปรดระบุรายละเอียด)

.....

โปรดระบุถึงหลักฐานการนำไปใช้ประโยชน์ พร้อมแนบหลักฐานประกอบ (ถ้ามี)

.....

แก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์

(นายแก้ว ปลั่งแสงไพฑูรย์)

ผู้ให้ข้อมูล

ประธานชมรมวิถีคลองวิถีไทยวัดโชติ ฯ

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔

หมายเหตุ: ให้ประทับตราตำแหน่ง/หน่วยงานที่นำผลงานไปใช้ประโยชน์ (ถ้ามี)

ภาคผนวก จ

ผลลัพธ์ ผลผลิต และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๑. ผลวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	ข้อมูลเชิงประจักษ์ของสภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในเชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๑	หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลสารสนเทศสภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีที่เป็นปัจจุบัน
๒. ผลวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม	ข้อมูลผลการวิเคราะห์แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ในเชิงคุณภาพ	ข้อที่ ๒	หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง
๓. ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี	ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เป็นผลผลิตเชิงนวัตกรรมทางสังคมที่มีการทดสอบระดับภาคสนาม (Field Test)	ข้อที่ ๓	ชุมชนและสังคมมีความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และทั้งหน่วยงานภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาระยะสั้น/ยาว, แผนปฏิบัติการ/แผนพัฒนาเฉพาะด้าน

ผลลัพธ์	ผลผลิต	การบรรลุ วัตถุประสงค์	ผลกระทบ
๔. รายงานการวิจัยฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานการวิจัยตาม เป้าหมายของผลผลิต ผลลัพธ์ ตัวชี้วัด และความ คุ้มค่าตามที่กำหนดไว้	ข้อที่ ๑-๓	หน่วยงานรัฐ เอกชน และ องค์กรชุมชน โรงเรียน/ สถาบันการศึกษาในพื้นที่ มีความร่วมมือในการ อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม และสามารถใช้มรดกทาง วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือใน การสร้างอาชีพ หรือเป็น แหล่งที่มาของรายได้จาก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทางหนึ่งด้วย

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่	MCU RS 800763034
ชื่อโครงการ	การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำใน จังหวัดราชบุรี
หัวหน้าโครงการ	พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร. และคณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา เครือข่าย (Network) เป็นกลุ่มบุคคลหรือองค์การที่มีความเห็นใกล้เคียงกัน มีการติดต่อ สนับสนุนซึ่งกันและกัน หรือการที่องค์การ หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ตกลงที่จะประสาน เชื่อมโยง เข้าหากัน ภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ เครือข่ายทาง สังคม (Social Network) มีพัฒนาการมาจากพื้นฐานของทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) โดยมีฐานคติ (Assumption) คือ ในเครือข่ายสังคมจะประกอบไปด้วยบุคคลหรือตัว แสดง (Actor) ที่มีความสัมพันธ์ (Relation) ซึ่งกันและกันตามบทบาทหรือหน้าที่ที่แต่ละคนหรือคู่ ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ เครือข่ายทางสังคม มีลักษณะเป็นรูปแบบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ ระหว่างองค์การ เพื่อการแลกเปลี่ยน การสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการร่วมกัน ทำงาน ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว เหตุผลสำคัญของการเกิดของเครือข่ายหรือการสร้างเครือข่ายเป็นการ สนองความต้องการหลากหลายประการ คือ (๑) ต้องการมีพวกในการทำงาน ต้องการมีหมู่ (๒) ต้องการทรัพยากรในการทำงานเพิ่มขึ้น (๓) ต้องการรับภาระความเสี่ยงในกิจกรรมร่วมกัน (๔) ต้องการความชำนาญเฉพาะด้านในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะเมื่อปัญหาในปัจจุบันมีหลายมิติ ความชำนาญเฉพาะด้านของแต่ละบุคคลหรือองค์การ ช่วยทำให้การมองปัญหาชัดเจนยิ่งขึ้น และ (๕) ต้องการประหยัด เนื่องจากเกิดการแบ่งงานกันทำ ความซ้ำซ้อนในการทำงานลดลง ต้องการ เรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกัน เครือข่าย (Network) เปรียบเทียบได้กับคำกล่าวที่ว่า “คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อน ตาย” การที่บริษัทหรือองค์การรวมกลุ่มในลักษณะเครือข่ายจะเกิดประโยชน์และข้อได้เปรียบกว่า การอยู่เพียงลำพัง เนื่องจาก ประโยชน์และข้อได้เปรียบของเครือข่ายที่ได้รับจะเป็นผลมาจากความ ร่วมมือที่เกิดขึ้น จังหวัดราชบุรี มีมรดกทางวัฒนธรรมสำคัญที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์จำนวนมาก แต่สิ่ง หนึ่งที่มีคุณค่าและเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่ว	

โลก คือ “ตลาดน้ำ” ซึ่งปัจจุบัน พบว่า มี ๔ แห่ง ได้แก่ (๑) ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๒) ตลาดน้ำเหล่าตั๊กลัก (ตลาดเก่า) ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี (๓) ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตลาดน้ำคลองลัดพลี ตั้งอยู่ที่ ตำบลดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี และ (๔) ตลาดน้ำหลักห้า ตั้งอยู่ที่ ตำบลประสาทสิทธิ์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บ่งชี้ว่า แม้ตลาดน้ำจะมีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง แต่ในการเติบโตนั้นมีปัจจัยหลายประเด็นเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งส่งผลกระทบในเชิงลบ คือ ปัญหาสภาพแวดล้อม หรือปัญหาการมุ่งเน้นการก่อสร้างระบบสาธารณูปโภคเป็นหลักมากกว่าการวางแผนใช้ประโยชน์ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน รวมถึงปัญหาการรักษาวิถีชีวิตชุมชน ประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน ดังกล่าวนี เป็นปัญหาสำคัญที่ทุกฝ่ายต้องรีบเร่งดำเนินการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อใช้มรดกทางวัฒนธรรมในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อีกทั้ง สืบเนื่องจากเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนการตรากฎหมายที่จำเป็นต่อการดำเนินงานตามนโยบายและแผนการบริหารราชการบริหารแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๘ (แผนนิติบัญญัติ) ลำดับ ๔๗ นโยบายสังคมและคุณภาพชีวิต (๔.๔) ได้แก่ ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยกำหนดให้กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดำเนินการ และกำหนดให้เสนอร่างกฎหมายต่อคณะรัฐมนตรีภายใน พ.ศ. ๒๕๕๗ อันเป็นผลให้เกิด “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๙” ประกาศในราชกิจจานุเบกษา หน้า ๑ เล่ม ๑๓๓ ตอนที่ ๑๙ ก วันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

โดยที่ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ได้แจ้งเหตุผลในการประกาศใช้ท้ายพระราชบัญญัติว่า “โดยที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้มีการสร้างสรรค์ สืบส่ง ปูปลูกฝังและสืบทอดในชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งมาอีกคนรุ่นหนึ่ง แต่ในปัจจุบันมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายในและต่างประเทศ บางครั้งมีการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปใช้ในทางบิดเบือนหรือไม่เหมาะสมและอาจเป็นเหตุให้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านั้นต้องเสื่อมสูญไปอย่างน่าเสียดาย สมควรจัดให้มีการส่งเสริมและรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้มีความสืบเนื่องและยั่งยืนสืบไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้”

โดยนัยนี้ ประเทศไทยมีจุดแข็งสำคัญ คือ คนไทยมีจิตสำนึกเพื่อส่วนร่วม มีจิตสาธารณะ มีความเสียสละต่อหมู่คณะ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ดังกล่าวนี้นี้ หากมีการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ย่อมเชื่อมั่นได้ว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวข้างต้นได้เป็นอย่างดี ตามนโยบายของรัฐบาล

วัตถุประสงค์ของโครงการ

๑. เพื่อวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

๒. เพื่อสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

๓. เพื่อนำเสนอต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

สรุปผลการวิจัย

ก. สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน พบว่า มีเวทีประชาคมหรือช่องทางรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำแผนงาน มีการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของแผน มีแผนระดับชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาตำบล มีรายละเอียดของแผนงานครอบคลุมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม แผนงานประกอบด้วยแผนระยะสั้น-ปานกลาง-ระยะยาว และมีความต้องการงบประมาณเพิ่มขึ้น

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรีด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ พบว่า มีการใช้มรดกวัฒนธรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว มีการเปิดโอกาสในการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในชุมชน มีการดำเนินงานโดยมุ่งผลลัพธ์ทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาและพัฒนาโดยให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นเครือข่าย และมีการดำเนินงานโดยสอดคล้องกับแผนงานระดับจังหวัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและติดตามผล พบว่า เน้นข้อมูลป้อนกลับจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่และนักท่องเที่ยวทั่วไป มีการประเมินผลตามตัวชี้วัดทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีการประเมินผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการดำเนินงานในช่องทางสาธารณะ มีการประเมินความคุ้มค่าโดยเปรียบเทียบผลลัพธ์กับงบประมาณหรือทรัพยากรที่ใช้ไป มีการประเมินผลเป็นระยะตามสัมฤทธิ์ผลของงานและกระบวนการหรือขั้นตอนการปฏิบัติงาน

สภาพการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ด้านการมีส่วนร่วมในปรับปรุง พบว่า ให้ความสำคัญกับกระบวนการปรับปรุงแก้ไขโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีการปรับปรุงเพื่อให้ได้ผลการดำเนินงานที่ดีขึ้นจากวงจรการดำเนินงานที่ผ่านมา มีแผนการปรับปรุงที่เปิดเผยมต่อสาธารณชนในช่องทางสาธารณะ และผลการดำเนินงานในรอบหนึ่ง ๆ จะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับการวางแผนปรับปรุงที่รัดกุมในรอบถัดไป

ข. แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม

จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม พบว่า

แนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคม ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีลักษณะเป็นรูปแบบเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ร-ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์ ดังนี้

๑. ชมรมคนรักซ์ตลาดน้ำดำเนิน (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๒. ชมรมวิถีคลองวิถีไทย (บ - บ้าน: องค์กรชุมชน)
๓. คณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก (ว - วัด: องค์กรศาสนา)
๔. ชมรมศิษย์เก่าวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๕. โรงเรียนอนุบาลวัดโชติทายการาม (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๖. อำเภอดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)
๗. เทศบาลดำเนินสะดวก (ร - รัฐ: ราชการ/โรงเรียน)

ค. การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี

จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า

ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี เชื่อมโยงเครือข่าย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนทางสังคม เกิดจากความร่วมมือของภาคี “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ” ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่าย “บวร” ประกอบด้วย บ-บ้าน ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งและยอมรับความเปลี่ยนแปลง ว-วัด ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้นำจิตวิญญาณของกลุ่มภาคี และ ร-ราชการและโรงเรียน มีองค์ความรู้และนวัตกรรมสำหรับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในเชิงสร้างสรรค์ โดย “เครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์วัฒนธรรมวิถีชุมชนตลาดน้ำดำเนิน ฯ” มีกิจกรรมภาคปฏิบัติการรณรงค์การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยเน้นการเผยแพร่กฎหมายควรรู้สำหรับประชาชนชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี รวม ๒๒ ฉบับ เช่น พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้เผยแพร่ “พระปฐมบรมราชโองการ” ใน พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ มหิศรภูมิพลราชวรางกูร กิติสิริสมบูรณอดุลยเดช สยามินทราธิเบศรราชวโรดม บรมนาถบพิตร พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๐ เพื่อเฉลิมพระเกียรติ ฯ อีกด้วย

ทั้งนี้ ผลการประเมินการปฏิบัติการโดยครอบคลุม Input - Process - Output - Outcome (รายตัวชี้วัด) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ในลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ เมื่อพิจารณาในรายด้าน พบว่า

ผลการประเมินด้านบริบท (Context Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับความต้องการของผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๒ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๓ เป้าประสงค์ของกิจกรรมสอดคล้องกับปัญหา อันนำไปสู่ความจำเป็นของการดำเนินกิจกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๓ วิทยากรผู้ควบคุมดูแลมีความสุภาพ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๙ การจัดการเดินทางไปสถานที่ทำกิจกรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ จำนวนวิทยากรพิเศษมีความเหมาะสม และข้อ ๑๒ ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมมีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๗ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑๐ คณะทำงานช่วยแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๗ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๖ คณะทำงานประสานกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๑ มีการจัดลำดับขั้นกำหนดการได้อย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

ผลการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ต้นแบบกิจกรรมพัฒนาเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ การพัฒนาทักษะในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนตลาดน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๔๓ รองลงมา ได้แก่ ข้อ ๕ การพัฒนาประสบการณ์การทำงานเป็นเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และอันดับที่สาม ได้แก่ ข้อ ๒ การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมาย/จารีต/วิถีประเพณี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๓ ตามลำดับ

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลสารสนเทศสภาพการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่เป็นปัจจุบัน

๒. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชนมีฐานข้อมูลแนวทางการสร้างเครือข่ายจิตอาสาอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนตลาดน้ำในจังหวัดราชบุรี ที่ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลง

๓. หน่วยงานรัฐ หน่วยงานภาครัฐ/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำไป ใช้เป็นข้อมูลสำคัญในการจัดทำแผนพัฒนาระยะสั้น/ยาว, แผนปฏิบัติการ/แผนพัฒนาเฉพาะด้าน

๔. หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน โรงเรียน/สถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่มีความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมและสามารถใช้มรดกทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างอาชีพ หรือเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีกทางหนึ่งด้วย

การประชาสัมพันธ์

มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเทอร์เน็ต

มีการประชาสัมพันธ์ทางวารสารที่อยู่ในฐาน TCI

ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrakhru Wateewarawat, Dr.
ประวัติการศึกษา	ศ.บ. (การพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ค.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ผู้ร่วมวิจัย ๑

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phra Samutvachirasophon, Dr.
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๒. ผู้ร่วมวิจัย ๒

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระครูวิสุทธิธานันทคุณ, ผศ.ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrakhruwisutthanantakhun, Asst.Prof.,Dr.
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

๓. ผู้ร่วมวิจัย ๓

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระมหากังวาล อีธมโม, ผศ.ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phramahakangwal Dhiradhammo, Asst.Prof.,Dr.
ประวัติการศึกษา	ป.ธ. ๙ พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๔. ผู้ร่วมวิจัย ๔

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระครูวัชรชลธรรม
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrakhru Watcharachonladham
ประวัติการศึกษา	ศ.บ. (การพัฒนาชุมชน) มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ค.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

๕. ผู้ร่วมวิจัย ๕

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระมหาประกอบ โชติบุญโณ
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phramaha Prakob Chotipoonyo
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๖. ผู้ร่วมวิจัย ๖

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระครูปลัดสมกิจ วรรณโม
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrakhu Palad Somkit Warathammo
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ค.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

๗. ผู้ร่วมวิจัย ๗

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระมหาทวีศักดิ์ คุณธมโม, ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phramaha Thaweesak Gunadhammo, Dr.
ประวัติการศึกษา	พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์บรรยายพิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

๘. ผู้ร่วมวิจัย ๘

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	พระใบฎีกาสรชัย ชินวโร, ดร.
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Phrabaidika Sorachai Jinavaro, Dr.
ประวัติการศึกษา	นศ.บ. (วิทยุโทรทัศน์) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ศศ.บ. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์บรรยายพิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐

ประวัติคณะผู้วิจัย (ต่อ)

๙. ผู้ร่วมวิจัย ๙

ชื่อ-นามสกุล (ภาษาไทย)	ดร.ศุภกัญญา ศรีคำไทย
ชื่อ-นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Dr. Sukpinya Srikomthai
ประวัติการศึกษา	ศ.บ. (เศรษฐศาสตร์ธุรกิจ) มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย ศ.ม. (การบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง พธ.ด (พุทธบริหารการศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์พิเศษ
หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ๗๐๑๓๐